

MUHASEBE VE DENETİME

BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year : 16 • Sayı/Issue : 48 • Nisan/April 2016 • 10.00 TL • ISSN:1307-6639

- Sürdürülebilirlik Bağlamında : Uluslararası Güvence Denetim Standardı GDS (ISAE) 3410 – Sera Gazı Beyanları - II**
Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU
Doç. Dr. Arzu ÖZSÖZGÜN ÇALIŞKAN
- Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Kontrol Öz Değerlendirmenin Rolü ve İSO 500 İşletmelerinde Bir Uygulama**
Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU - Arş. Gör. Dr. Seyhan ÖZTÜRK
- Türkiye’de En Yüksek Satış Gelirine Sahip 20 Şirketin Satış Geliri ve Karlılık Performansının Karşılaştırmalı Analizi**
Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ - Doç. Dr. Levent KOŞAN
Buket Dilan UZPAK
- Denetçilerin Bağımsızlığının Denetim Kalitesine Etkisi : BİST’de Yapılan Bir Uygulama**
Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Tuba Derya BASKAN
- Son Düzenleme ve Gelişmeler Kapsamında Değişecek ve Yenilenecek Bağımsız Denetçi Raporları**
Doç. Dr. A.R Zafer SAYAR - Dr. A. Engin ERGÜDEN
- BİST’de İşlem Gören Turizm İşletmelerinin TOPSIS Tekniği İle Finansal Performanslarının Analizi ve Değerlendirilmesi**
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ
Öğr. Gör. İrem TURNA

MUHASEBE VE DENETİME BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year:16 Sayı/Issue: 48 Nisan/April 2016

TÜRMOB ADINA SAHİBİ

Owner on behalf of TURMOB

Nail SANLI

&

Genel Yayın Yönetmeni

Executive Editor

Yücel AKDEMİR

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible For Desk Editor

Ali E. DOĞANOĞLU

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

&

Yayın Kurulu / Editorial Board

Erdoğan ARSLAN

Hakan AY

Garip AYAZ

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Semih ÖZ

Doç. Dr. C. Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB MU-DEN A.Ş. tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

Gençlik Cad. No:107 Anıttepe/ANKARA

Tel: (0.312) 232 50 60

E-mail : alid@turmobil.org.tr

<http://www.turmobil.org.tr/TurmobilWeb/EKutuphane/EKAnasayfa.aspx>

&

Basım Yeri / Published in : ANKARA

Basım Tarihi / Date of Publication : 28.04.2016

Dört ayda bir yayımlanır

Published four times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Dizgi Düzenleme

Tuncay TEKYILDIZ

&

Baskı / Print

Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.

İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık/ANKARA

Tel : (312) 384 73 44

&

ISSN: 1307-6639

BİLİM HAKEM KURULU ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali Alagöz

Doç. Dr. Tamer Aksoy

Prof. Dr. Doğan Argun

Osman Arıoğlu

Erdoğan Arslan

Prof. Dr. Sinan Aslan

Hakan Ay

Prof. Dr. Yıldız Ayanoglu

Garip Ayaz

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Prof. Dr. Kerim Banar

Cansen Başaran

Prof. Dr. Ercan Bayazitli

Prof. Dr. Selim Bekçioğlu

Recep Bıyık

Kadir Boy

Prof. Dr. Kamil Büyükmirza

Prof. Dr. Yurdakul Çaldağ

Prof. Dr. Orhan Çelik

Prof. Dr. Ferruh Çömlekcı

Doç. Dr. Volkan Demir

Prof. Dr. N. Cömert Doyrangöl

Prof. Dr. A. Hayri Durmuş

Dr. Fatih Kemal Ebiçlioğlu

Prof. Dr. Selman Aziz Erden

Prof. Dr. Halim Ergen

Doç. Dr. Deniz Umut Erhan

Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertaş

M. Nazmi Esen

Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz

Prof. Dr. Recep Güneş

Prof. Dr. Kadir Gürdal

Prof. Dr. Ali Ersin Güredin

Prof. Dr. Rüstem

Hacırüstemoğlu

Prof. Dr. Cemal İbiş

Prof. Dr. Mustafa İpçi

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Aydın Karapınar

Prof. Dr. Reşat Karcıoğlu

Prof. Dr. Uğur Kaya

Prof. Dr. Sait Yüksel Kaygusuz

Sami Kazıcı

Prof. Dr. Sadık Kırbas

Prof. Dr. Şükrü Kızılot

Doç. Dr. Murat Kiracı

Özcal Korkmaz

Prof. Dr. Güray Küçükkoçaoğlu

Prof. Dr. Ganite Kurt

Prof. Dr. Nihat Küçüksavaş

Prof. Dr. Ömer Lalik

Prof. Dr. Beyhan Marşap

Eray Mercan

Prof. Dr. Can Şımga Mugan

Prof. Dr. Rıfat Ortaç

Mehmet Ferudun Ökten

Prof. Dr. Semih Öz

Derya Özalp

Doç. Dr. Yiğit Özbek

Mustafa Özdil

Prof. Dr. Salih Özel

Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Prof. Dr. Bülent Pamukçu

Prof. Dr. Recep Pekdemir

Prof. Dr. Alparslan Peker

Prof. Dr. Necdet Sağlam

Prof. Dr. Cevat Sarıkamış

Doç. Dr. Zafer Sayar

Prof. Dr. Mehmet Sayarı

Prof. Dr. Nevzat Saygılıoğlu

Prof. Dr. Güven Sayılan

Prof. Dr. Seval Kardeş Selimoğlu

Dr. Veysi Seviğ

Prof. Dr. Orhan Sevilengül

Prof. Dr. Fevzi Stürmeli

Prof. Dr. Münir Şakrak

Prof. Dr. Macide Şoğur

Prof. Dr. Hülya Talu

Prof. Dr. Selahattin Tuncer

Prof. Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu

Yrd. Doç. Dr. İpek Türker

Dr. Masum Türker

Prof. Dr. Selçuk Uslu

Doç. Dr. Özgür Özmen Uysal

Prof. Dr. Şaban Uzun

Bülent Üstünel

Mahmut Vural

Doç. Dr. Serap Yanık

Prof. Dr. Yüksel Koç Yalçın

Prof. Dr. F. Münevver Yılancı

Prof. Dr. Göksele Yücel

Prof. Dr. Süleyman Yüksekü

Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Prof. Dr. Figen Zaif

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

**Prof. Dr. Seval
KARDEŞ SELİMOĞLU**
**Doç. Dr.
Arzu ÖZSÖZGÜN**
ÇALIŞKAN

Sürdürülebilirlik Bağlamında : Uluslararası Güvence Denetim Standardı GDS (ISAE) 3410 – Sera Gazı Beyanları - II
International Assurance Standards in The Context Of Sustainability : ISAE – 3410 Assurance Engagements On Greenhouse GAS Statements - II

1

**Prof. Dr.
Reşat KARCIOĞLU**
**Arş. Gör. Dr.
Seyhan ÖZTÜRK**

Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Kontrol Öz Değerlendirmenin Rolü ve ISO 500 İşletmelerinde Bir Uygulama
The Role Of Control Self Assessment With Fighting Accounting Frauds And An Application

21

**Doç. Dr.
Erdinç KARADENİZ**
Doç. Dr. Levent KOŞAN
Buket Dilan UZPAK

Türkiye’de En Yüksek Satış Gelirine Sahip 20 Şirketin Satış Geliri ve Karlılık Performansının Karşılaştırmalı Analizi
Comparative Sales Revenues And Profitability Analysis Of The Highest Net Sales Revenues Companies İn Turkey

45

**Doç. Dr. Suphi
ASLANOĞLU**
**Yrd. Doç. Dr.
Tuba Derya BASKAN**

Denetçilerin Bağımsızlığının Denetim Kalitesine Etkisi : BİST’de Yapılan Bir Uygulama
The Effect of the Independence of Auditors on Audit Quality: An Analysis on Istanbul Stock Exchange (BIST)

59

**Doç. Dr.
A.R. Zafer SAYAR**
Dr. A. Engin ERGÜDEN

Son Düzenleme ve Gelişmeler Kapsamında Değişecek ve Yenilenecek Bağımsız Denetçi Raporları
Statutory Auditors' Reports to Be Changed and Renewed in the Scope of the Latest Regulation and Developments

85

**Yrd. Doç. Dr.
Mehmet KAHVECİ**
Öğr. Gör. İrem TURNA

BİST’de İşlem Gören Turizm İşletmelerinin TOPSIS Tekniği İle Finansal Performanslarının Analizi ve Değerlendirilmesi
Analyzing and Evaluating The Financial Performances of Listed Tourism Companies with Multi-Criteria Decision-Making (TOPSIS) Model

99

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA: ULUSLARARASI GÜVENCE DENETİMİ STANDARDI GDS (ISAE) 3410-SERA GAZI BEYANLARI -II

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU*

Doç. Dr. Arzu ÖZSÖZGÜN ÇALIŞKAN**

Makale Gönderim Tarihi : 22.11.2015 / Kabul Tarihi : 27.12.2015

ÖZ

Bu çalışma Sürdürülebilirlik bağlamında: Uluslararası Güvence Denetimi Standardı GDS (ISAE) 3410 Sera Gazı Beyanları -1 başlıklı çalışmanın devamı olarak ele alınmıştır. Bilindiği üzere son yıllarda işletmelerce sürdürülebilirlik kapsamında paydaşlar için sera gazı salımına ilişkin olarak üretilen raporların GDS (ISAE) 3410 Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Standardı uyarınca denetime tabi tutulması ve bu doğrultuda da paydaşlar için belirli bir güvencenin yaratılması ön plana çıkmıştır. Ancak güvence denetiminden önce muhasebe bilgisinin üretilmesinde işletmelerin kendi muhasebe bilgi sistemlerinde karbon piyasalarında kullanılması gereken Uluslararası muhasebe standartlarını uygulamaları gerekir.

Çalışmadan amaçlanan, gönüllü karbon piyasalarındaki muhasebeleştirilmenin, raporlamanın ve güvence denetiminin yapılışında kılavuz olarak kullanılacak uluslararası muhasebe ve güvence denetimi standartları ile uygulamalarına ilişkin hem akademisyenlere hem de uygulamacılara yeni bir bakış açısı kazandırmaktır. Çalışmanın içeriğinde GDS (ISAE 3410) sera gazı beyanlarına ilişkin güvence denetimi standardının kavramsal ve uygulama boyutu detaylı olarak ele alınacaktır. Ayrıca GDS 3410 bağlamında Karbon Muhasebesi Uygulamalarında Kullanımı Öngörülen UMS/UFRS'ler IAS 2 Stoklar, IAS 38: Maddi Olmayan Duran Varlıklar, IAS: 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, IAS 20: Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması, IAS 39 Finansal Araçlar ile IFRIC 3'den de genel çerçevede bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvence Denetim Standardı (ISAE) 3410, Sera Gazı Güvence Denetimi Hizmetleri, Karbon Muhasebesi, Uluslararası Muhasebe Standartları (UFRS/UMS), ISO 14064

* Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, sselimoglu@anadolu.edu.tr

** Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ozsozgun@yildiz.edu.tr

INTERNATIONAL ASSURANCE STANDARDS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY: ISAE 3410 ASSURANCE ENGAGEMENTS ON GREENHOUSE GAS STATEMENTS- II**ABSTRACT**

This study is considered as a continuation of the study entitled “International Assurance Standards in The Content of Sustainability: ISAE 3410 Assurance Engagements on Greenhouse Gas Statements-I”. As it is known in recent years reports about greenhouse gas emission are audited according to ISAE 3410 for stakeholders’ in the scope of sustainability by business and the creation of a specific assurance to the stakeholders in this direction have come to the fore. However before the assurance service, during to producing accounting information, companies should applied international accounting standards (IFRS/ IAS) have to be used in carbon markets for its own accounting information system.

Aim of this study is giving a point of view to both academician and accounting professionals related to International Accounting and The International Auditing and Assurance Standards their applications using as a guide for assurance services, reporting and accounting in voluntary carbon markets. In the content of the study (ISAE 3410) the statement of assurance audit of the conceptual and practical dimensions of the greenhouse gas standards will be discussed in detail. In addition, in the context of ISAE 3410 Proposed Use of Carbon Accounting Application of IAS / IFRS; IAS 2 Inventories, IAS 38: İntangible Assets, IAS: 37 Provisions, Contingent Liability and Contingent Assets, IAS 20: Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance, IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement, IFRIC 3 Issues Guidance On Accounting for Greenhouse Gas Emissions and Scope of Leasing Standard are also mentioned.

Keywords: International Standard on Assurance Engagements (ISAE) 3410, Assurance Engagements on Greenhouse Gas Statements, Carbon Accounting, International Accounting Standards (IFRS/IAS), ISO 14064

1. GİRİŞ

Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi ile birlikte, tek bir piyasa haline gelen dünyada, işletmelerin faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkan sorunların çözümü için de küresel bir işbirliğine ihtiyaç vardır. 1994 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇŞ) “atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmak” hedefiyle bu yönde başlatılmış olan sürecin temel yapı taşı olmuştur¹. Kyoto Protokolü ise İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik hukuki açıdan

bağlayıcı bir belgesidir². Kyoto protokolü çerçevesinde işletmeler, faaliyetleri nedeniyle salınımına neden oldukları sera gazı emisyonları karşılığında karbon salım sertifikaları almakta veya bu salımı belirlenen sınırdan daha düşük bir seviyede gerçekleştirdiklerini belgelendirdiklerinde ise aradaki fark oranında karbon sertifikası elde etmektedirler³. Protokol, karbon salımını, sera gazı salınımının sınırlandırılmasında bir araç haline getirmiş ve bu gazın belgelendirilmesi ile de bir ticari meta olarak işlem görmesine neden olmuştur. Kyoto Protokolü’nün Piyasa temelli esneklik mekanizması olan Emisyon Ticareti (Emission Trade-ET) Mekanizması, Kyoto Protokolü’nde sayısal emisyon azaltım yükümlülüğü almış ülkelerin,

- 1 Massimiliano Montini, “LIFE 2005- Türkiye’de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması”, Kyoto Protokolü Üst Düzey Bilgilendirme ve Tanışma Toplantısı Notları, 2007, Ankara, s. 2.
- 2 Müslüme Narin, “Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizması: Emisyon Ticareti”, International Conference on Eurasian Economies, 17-18 September 2013, St. Petesburg, Russia, s. 944.
- 3 Fikret Çankaya, Yasin Şeker, “Karbon Sertifikalarının Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi, MÖDAV, 2013, 4, s. 107.

belirlenmiş olan emisyon azaltım miktarlarının bir bölümünün ticaretini yapabilmelerine imkan sağlamaktadır. Böylece, taahhüt edilen emisyon miktarından daha fazla azaltım yapan taraf ülke, emisyonundaki bu ilave azaltımı bir başka ülkeye satabilmektedir⁴. Emisyon ticaretinde tüm sera gazlarına ilişkin önlem alınmasına karşın, karbon dioksit salınımı en çok yapılan gaz olarak ticareti gerçekleştirilen gaz olmakta ve bu piyasaya da karbon piyasası adı verilmektedir⁵.

İşletmeler sera gazı emisyonlarını kendi yönetsel ihtiyaçları için ölçebilecekleri gibi mevzuat gereği açıklama rejiminin bir parçası olarak veya emisyon (karbon salım) kotası ticareti sisteminin bir parçası olarak da beyan edebilirler. Emisyon bilgilerinin raporlanması ihtiyacı, karbon piyasasının artan ekonomik önemi nedeniyle daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu emisyonlara ilişkin gönüllü açıklamalar, tek başına bir belgede yayınlanabileceği gibi, daha geniş bir sürdürülebilirlik raporunun bir parçası olarak veya bir işletmenin yıllık raporunda da sunulabilmektedir⁶.

Türkiye’de sera gazı emisyonları ve karbon ticareti açısından temel yasal düzenleme 2012 yılında yapılmıştır. Bu düzenleme, toplam sera gazı emisyonlarının yaklaşık yarısını oluşturan elektrik ve buhar üretimi, çimento, demir-çelik, rafineri, seramik, kireç, kağıt ve cam üretimi gibi sektörlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının tesis seviyesinde izlenmesini sağlayacak

olan “Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik” tir ve 25 Nisan 2012 tarih ve 28274 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, dönem içerisinde sektörel ve kurumsal bir takım ihtiyaç ve gereklilikleri karşılamak üzere; izleme planlarının doğrulanması, doğrulayıcı kuruluşların yetkilendirilmesi, doğrulamaya ilişkin sözleşmenin unsurları, doğrulama ücreti ve akreditasyon yükümlülüğü ve yürürlük tarihleri gibi konularda değişiklik ve güncellemeler yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, ortaya çıkan “Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik” 17 Mayıs 2014 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve 2012 tarihli Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır⁷.

17 Mayıs 2014 tarihinde yayınlanan Yönetmelik ile sera gazı emisyonlarının izlenmesi, raporlanması ve doğrulanmasına dair usul ve esaslar belirlenmiştir⁸. Yönetmeliğin yapısı incelendiğinde, Ek-1 faaliyet kategorileri başlığı altında, işletmelerde yürütülen faaliyetlere ilişkin detaylı açıklamalar ve bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan sera gazları türleri yer almaktadır. Ek-2 kısmında sera gazları olarak kabul edilen (Karbon dioksit (CO₂), metan (CH₄), diazot oksit (N₂O), hidroflorokarbonlar (HFCs), perflorokarbonlar (PFCs) ve sülfür hegzaförür (SF₆)) gazların isimleri ve sembolleri belirtilmiştir. Ek-3 başlığı altında sera gazı emisyonları izleme ve raporlama ilkeleri açıklanmaktadır. Bu kısımda, karbondioksit

4 Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), “Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Diğer Uluslararası Emisyon Ticareti Sistemleri” 13/05/2008 tarih ve B. 18.ÇYG.0.02.00.04-020/8366 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s.16; Narin, s. 946.

5 Mehmet Ragıp Bayrak, “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Türkiye’de Düşük Karbon Ekonomisi ve Kyoto Protokolü’nün Finansman Kaynakları”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 1, No.4, December 2012, s. 272.

6 IFAC, “Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements”, Volume II, 2014, <https://www.iaasb.org/system/files/publications/files/2014-IAASB-HANDBOOK-VOLUME-2.pdf>, s. 235. Erişim: 9.9.2015.

7 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB), “Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında (SGE) Yönetmelikte Değişiklik Yapıldı”, <http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=duyurudetay&Id=15792>, Erişim: 11.11.2015

8 17 Mayıs 2014 tarihli, 29003 sayılı Resmi Gazete, “Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik”. Bu yönetmelik ile 25/4/2012 tarihli ve 28274 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkındaki Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır.

emisyonlarının hesaplanması ve ölçümü ile diğer sera gazı emisyonlarının izlenmesi ve emisyonların raporlanması konularına yer verilmiştir. Ek-4 sera gazı emisyonları doğrulama ilkeleri bölümünde, prensipler, kullanılacak metot, rapor ve doğrulayıcı için asgari yeterlilik şartları belirtilmiştir. 2014 tarihli sözkonusu yeni değişikliğin getirdiği yükümlülükler çerçevesinde Yönetmelik kapsamına giren tesisler; 1 Ekim 2014 tarihine kadar izleme planlarını onaylanmak üzere Bakanlığa iletmek, 1 Ocak 2015 tarihinde başlayarak yıllık sera gazı emisyonlarını izlemek, 30 Nisan 2016 tarihine kadar doğrulanmış yıllık sera gazı emisyon raporlarını Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na sunmakla yükümlüdürler. Elektronik ortamda hazırlana izleme planı Bakanlıkça onaylandıktan sonra Bakanlığın bir sonraki kararına kadar geçerli olacaktır. Emisyon Raporlarını onaylayan doğrulayıcı kuruluş ya da işletme tarafından gerekli görülmesi durumunda, izleme planlarında iyileştirme istenebilecektir. Bu durumda izleme planlarından yapılan değişikliğin yeniden Bakanlıkça onaylanması gerekmektedir⁹.

2. Gönüllü Karbon Piyasalarındaki Muhasebeleştirme, Raporlama ve Denetim Boyutu

Emisyon ticareti, Kyoto Protokolü'nün zorunlu süreçlerine bağlı olarak veya bu protokol kapsamına girmeyen sektörler ve ülkeler tarafından gönüllü olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Uluslararası hukuki bir taahhüt olmadan tamamen gönüllük esasına dayalı olarak kurumların, bireylerin, firmaların ve sivil toplum örgütlerinin, faaliyetleri sonucu oluşan sera gazları emisyonlarını azaltmak için yaptıkları faaliyetler gönüllü karbon piyasaları olarak adlandırılmaktadır. Bu piyasalarda işlem gören birimlere 1 ton CO₂'ye karşılık gelen Doğrulanmış Emisyon Azaltımları (Verified Emissions Reductions-

VER) denilmektedir. Türkiye Kyoto Protokolü'nde sahip olduğu konum nedeniyle esneklik mekanizmalarında yatırımcı (alıcı) ya da ev sahibi (satıcı) ülke olarak yer alamadığından, gönüllü emisyon ticareti yapılabilmektedir¹⁰.

Bu piyasalarda, yasal düzenleme ve denetime tabii olan zorunlu piyasaların aksine talep tarafını oluşturmaya dönük emisyon azaltım hedeflerinin yönetimi söz konusu değildir. Bu nedenle, gönüllü piyasalarda bölünmeler ve yaygın olarak mevcut ve tarafsız bilgiye erişimde yetersizlikler yaşanmakta ve ortak bir standardın olmayışı ve şeffaflığın ve kayıt sistemlerinin eksikliği de bazı çevreci gruplar tarafından eleştirilmektedir. Ancak, son yıllarda, sertifika sahipliklerinin izlenmesi ve geliştirilen sertifikaların bağımsız denetçiler denetiminde düzenlenmesi gibi uygulamalar, karbon varlıklarının likiditesi ve şeffaflığı açısından önem kazanmıştır. 2009 yılı sonu itibarıyla başlıca standartların bir kayıt sistemi ile ilişkilendirilmiş olmaları dikkat çekicidir. Gönüllü karbon piyasalarında "Neden Bir Kayıt Sistemine İhtiyaç Var?" sorusunun yanıtı şu şekilde verilebilir: Kayıt sistemleri (a) sertifikaların satışının ve sahipliklerinin izlenmesi, (b) bilgi paylaşımı ile piyasaların etkinliğinin artırılması ve (c) mükerrer sayımın önüne geçilmesi olmak üzere üç önemli rol üstlenmektedirler. Kayıt sistemleri de (a) Emisyon İzleme Kayıt Sistemleri, (b) Karbon Sertifika Muhasebesi Kayıt Sistemleri olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir. Emisyon izleme kayıt sistemleri; satın alan şahıs veya işletmelerin emisyonlarını ve azaltımlarını izleme; referans değerleri belirleme ve emisyon azaltımlarının hesabını tutma ve üst Sınır Ticaret sistemleri için önemli bir araç olma işlevlerini üstlenirler. Karbon sertifika muhasebesi kayıt sistemleri ise, sertifikalar, tahsisler ve denkleş-

9 ÇSB, İzleme ve Raporlama Tebliği İzleme Planı Kılavuzu, http://www.csb.gov.tr/db/sera/editordosya/izleme_plani_kilavuzu_v1.pdf, Erişim: 11.11.2015, s. 6.

10 Çankaya, Şeker, a.g.e., s. 114-115.

tirmelere dair işlemlerini raporlama ve değerli yeni emtialar, değiştirilebilir varlık sınıfları yaratmaktadırlar¹¹.

2.1. Karbon Salımının Muhasebeleştirilmesi

Atmosfere salınan sera (karbon) gazlarının iklim üzerinde yarattığı sonuçlar, dünya ile birlikte işletmeleri ve karar almaya yönelik veri sunan muhasebeyi etkilemektedir. Muhasebe sistemi açısından kurumların karbon ayak izlerinin takip edilmesi ve kayıt altına alınması gerekir. *Karbon ayakizi*, birim karbondioksit cinsinden ölçülen, üretilen sera gazı miktarı açısından insan faaliyetlerinin çevreye verdiği zararın, iklim değişikliğindeki kişisel payının bir ölçütüdür¹². Bu iz, bir ürünün veya hizmetin sera gazı cinsinden atmosferde yarattığı etkiyi gösterir. Karbon ayak izi doğrudan/birincil ayak izi ve dolaylı/ikincil ayak izi olmak üzere iki parçadan oluşur. Birincil ayak izi, fosil yakıtlarının yanmasından ortaya çıkan doğrudan karbon dioksit (CO₂) salınımlarının ölçütüdür. İkincil ayak izi ise üretilen ve kullanılan ürünlerin/hizmetlerin tüm yaşam döngüsünden, bu ürünlerin/hizmetlerin imalatı ve en sonunda bozulmalarıyla ilgili olarak ortaya çıkan dolaylı karbon dioksit (CO₂) salınımlarının ölçüsüdür¹³. Dolayısıyla karbon ayak izi, üretim ve tüketim faaliyetleriyle ilgili olarak ortaya çıkan ve iklim değişimine neden olan sera gazlarının miktarının saptanması, ölçümlemesini ifade etmektedir ve bireyler, toplumlar, hükümetler, işletmeler ve bunların faaliyetleri/tüketimleri karbon ayak izi kapsamında yer almaktadır.

Karbon muhasebesinin temeli havaya salınan karbondioksit miktarının izlenmesi ve kayıt altına alınarak sonuçların raporlanmasıdır. Karbon muhasebesi, bir kurumun faaliyetine ilişkin ayrıntılı verilerin toplanması, karbon izdüşümünün başka bir ifade ile karbon salımının hesaplanması ve salım faktörlerini hesaba katarak bu rakamın karbondioksit eşdeğerine dönüştürülmesi işlemlerinin bütünüdür¹⁴. Karbon salımını hesaplanması kapsamına giren altı farklı gaz bulunmaktadır. Bu gazlar gerek Kyoto Protokolü gerekse de ÇSB Yönetmeliği'nde adı geçen ve sera gazları olarak da anılan karbon dioksit (CO₂), metan (CH₄), diazot oksit (N₂O), hidroflorokarbonlar (HFCs), perflorokarbonlar (PFCs) ve sülfür hegzaflore (SF₆) gazlardır. Karbon muhasebesi aracılığıyla, atmosfere salınan sera gazlarının karbon ayak izlerinin hesaplanması, takip edilmesi, kayıt altına alınması ve raporlanmasının yanı sıra işletmeye olan maliyetleri de hesaplanmaktadır¹⁵.

Karbon muhasebesi, çevre muhasebesinin ve dolayısıyla maliyet muhasebesinin kapsamında ele alınabilir. Çevresel veriler ilk kez 1970'li yılların başında muhasebe sistemi içinde yer almaya başlamıştır¹⁶. Karbon muhasebesi, karbon ticareti piyasasının sağlıklı bir şekilde işlemesi ve sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda aşama kaydedilmesi için önemli bir araçtır. Karbon muhasebesinin en önemli sorunu, tutulan karbon seviyesinin doğru ölçülmesi ve bu seviyenin karbondioksit üreten faaliyet nedeniyle ortaya çıkan

11 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İklim Değişikliği Daire Başkanlığı, "Karbon Kayıt Sistemleri", www.karbonkayit.cob.gov.tr, Erişim: 21.09.2015

12 Çankaya ve Şeker, a.g.e.s, s. 108.

13 Okan Ürker ve Nesrin Çobanoğlu, "Türkiye'de Hidroelektrik Santraller'in Durumu (HES'ler) ve Çevre Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, 3 (2), s. 68.

14 Süleyman Uyar ve Emre Cengiz, "Karbon (Sera Gazı) Muhasebesi", Mali Çözüm, Sayı 105, Mayıs-Haziran 2011, a.g.e., s. 48-56.

15 Mehmet Durgut, "Karbon Ticaretinin Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi", Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2015, Yıl:3, s. 26.

16 Haluk Duman, Rabia Özpeynirci, Mehmet Yücenurşen ve Haşim Bağcı, "Karbon Muhasebesi", Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl 12, Sayı 24, 2012, s. 112.

gazın salımından kaynaklanan küresel ısınma potansiyeli ile denkleştirilmesidir. Çevresel alanda karbon seviyesinin ölçülmesi için geliştirilen akreditasyon yaklaşımları farklı ölçüm birimlerine sahiptirler. Bu ölçüm yaklaşımları kuşkusuz karbon maliyet hesaplamaları üzerinde de belirli bir etki yaratacaktır¹⁷.

2.2. Karbon Bilgilerinin Finansal Tablolara Aktarılması

Karbon gazı verilerinin çeşitli paydaş gruplarının karar alma süreçlerinde kullanabilmesi bu bilgilerin doğru, güvenilir, anlamlı, gerçeğe uygun ve karşılaştırılabilir şekilde elde edilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına bağlıdır. Bu bilgilerin finansal tablolara standartlara bağlanarak aktarılması konusunda çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte bu konuda bir sonuç elde edilememiştir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)'nin Uluslararası Finansal Raporlama Yorum Komitesi (IFRIC), emisyon haklarının mevcut muhasebe standartları kapsamında nasıl uygulanacağını açıklamak için IFRIC 3 olarak adlandırılan, Emisyon Hakları ile ilgili yorumu geliştirmiştir. 2005 Ocak ayındaki Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Planı'na hazır olması için Aralık 2004'de tamamlanan IFRIC 3, emisyon haklarının finansal tablolara aktarılmasında IAS 20: Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması, IAS 38: Maddi Olmayan Duran Varlıklar, IAS: 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, IAS 20: Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması standartlarının dikkate alınmasını öngörmüştür¹⁸. Bununla birlikte, IASB kurallarına göre, sözkonusu husus ile ilgili bir

muhasebe standardının bulunmadığı durumlarda, IAS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalara ilişkin standardın 10'ncu paragrafı esas alınmadır. Buna göre, işletme yönetimi muhasebe politikasının geliştirilmesi ve uygulanması ile ilgili olarak kendi yargısını, denetçinin görüşünü alarak da, kullanabilir. Ancak alınacak kararlarda sonuçla ilişkin bilgiler, kullanıcıların karar alma ihtiyaçlarına uygun ve güvenilir değildir. Dolayısıyla, yukarıda adı geçen standartlara ek olarak, karbon muhasebesi uygulamalarında IAS 2 Stoklar ve IAS 39 Finansal Araçlar standartları da dikkate alınmalıdır¹⁹. Bu standartların uygulanması sırasında ihtiyaç duyulan sera gazı, karbon verilerinin hesaplanması ve doğrulanmasında ISO 14064²⁰ temel alınacaktır.

Karbon bilgilerinin kayda alınmasına ilişkin bir muhasebe standardı bulunmamakla birlikte, bu bilgilerin finansal tablolara aktarımına yönelik olarak farklı özellikte üç temel yaklaşım göze çarpmaktadır. Bunlar; IFRIC 3 Yaklaşımı (UFRYK-Uluslararası Finansal Raporlama Yorumlama Komitesi), Net Yükümlülük Yaklaşımı ve Kalan Değer Yaklaşımıdır. Bu yaklaşımların içerikleri ve birbirlerinden farklılıkları şu şekilde açıklanabilir:

IFRIC 3 Yaklaşımı, hükümet teşvik yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda tamamıyla IFRIC 3 yorumu dikkate alınmaktadır. Muhasebecilerin büyük bir çoğunluğu tarafından rehber kabul edilmesi ve yaklaşım kapsamındaki uygulamaların, karbon bilgilerinin finansal tablolara aktarımında Uluslararası Muhasebe Standartları ile daha uyumlu olması gibi nedenler,

17 Uyar ve Cengiz, a.g.e., s. 58.

18 Durgut, a.g.e., s.27-28.

19 ACCA, "Accounting for Carbon", <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/environmental-publications/tr-122-001.pdf>, Erişim: 9.9.20145, s. 14.

20 ISO 14064 endüstriye ve devlete Sera Gazı (GHG) salınımlarını azaltmaya yönelik programlar geliştirmek için bir dizi araç sunar. ISO 14064 standardı sırasıyla şu konularda bilgi veren üç bölümden oluşmaktadır: GHG Envanterleri (Kısım 1); GHG Projeleri (Kısım 2); ve GHG Bilgileri (Kısım 3) konusunda doğrulama tasdik için yol göstericilik.

yaklaşımın geçerliliğini artırmaktadır. Yaklaşımın göre piyasadan satın alınan veya hükümetin verdiği emisyon izinleri IAS 38 kapsamında maddi olmayan varlık şeklinde kayda alınmakta ve daha sonra maliyet bedeli veya yeniden değerlendirme yöntemi ile değerlendirilmektedirler. IFRIC 3 Yaklaşımını izinleri başlangıçta gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirilmeyi öngörmektedir ve gerçeğe uygun değer ile ödenen değer arasındaki fark IAS 20'ye göre devlet yardımı olacaktır. Finansal tablolarda ertelenmiş gelir olarak yer alan bu devlet yardımı, ilgili emisyon izninin süresine uygun (izin satıldığına veya elde tutulduğuna bakılmaksızın) sistematik şekilde gelir olarak kaydedilecektir.

Net Yükümlülük Yaklaşımı, IFRS'nin ölçümleme ve kayıt altına almaya yönelik genel hükümlerine uygundur. Bu yaklaşıma göre izinler, nominal değer üzerinden kayıt altına alınır ve karşılık her ne olursa olsun net yükümlülük olarak finansal tablolara aktarılır. Dağıtılan izinlerin nominal değeri üzerinden kayda alınması, Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sisteminin katılımcılarının büyük çoğunluğu tarafından da kabul edilen bir yaklaşımdır.

Kalan Değer Yaklaşımı, izinlerin maliyetinin önceden bilindiği varsayımına dayanır ve bu çerçevede IFRIC 3'ü esas alır. Bu yaklaşıma göre verilen izinler devlet yardımı ile birlikte gerçeğe uygun değerinden maddi olmayan varlık olarak muhasebeleştirilecektir. Kalan Değer Yaklaşımı'nda IFRIC 3 yaklaşımının aksine karşılıklar işletmenin yeterli miktarda izinleri varsa emisyonların mukayyet değeri üzerinden yoksa açığı gidermek için ihtiyaç duyulan emisyonların piyasa değeri üzerinden muhasebeleştirilir²¹.

2.3. Karbon Salımının Raporlaması

Sera gazı emisyonları küresel ölçekte ülkeleri ve ulusal ölçekte ise sektörleri ve işletmeleri yakından ilgilendirmektedir. Sera gazı emisyonlarının yönetilebilmesi için ölçülen kontrol edilir yaklaşımı benimsenmelidir. Bu yaklaşımda, ilk ve en önemli adım, emisyonların doğru, eksiksiz ve güvenilir şekilde ölçülerek ortaya konulmasıdır. Emisyon miktarının ortaya konulmasından sonra azaltım hedeflerini belirlenmesi, hedefler doğrultusunda azaltım stratejilerinin geliştirilmesi ve sonuçların izlenip raporlanması adımlarıyla sera gazı yönetimi sisteminin işler kılınması mümkün olabilir. Sera gazı yönetimi sistemi bir döngüdür ve iklim değişikliğine sebep olan sera gazı emisyonları işletmeleri, hem sebep hem sonuç ilişkisi bakımından ilgilendirmektedir. Bu nedenle emisyon ölçümü ve raporlaması, yönetim sistemi döngüsünün hem ilk hem de son aşamasını oluşturmaktadır. Kuruluşlar, sera gazı emisyonlarını kendi yönetsel ihtiyaçları için ölçebilecekleri gibi mevzuat gereği açıklama rejiminin veya emisyon (karbon salım) kotası ticareti sisteminin bir parçası olarak ya da yatırımcıları ve diğer paydaşlarını gönüllü olarak bilgilendirmek için beyan edebilirler. Emisyon bilgilerinin raporlanması ihtiyacı, karbon piyasasının artan ekonomik önemi nedeniyle daha fazla ön plana çıkmaktadır. Emisyona ilişkin gönüllü açıklamalar, tek başına bir ayrı belgede yayınlanabileceği gibi, daha geniş bir sürdürülebilirlik raporunun bir parçası olarak veya bir işletmenin yıllık raporunda da sunulabilir²². Dünyanın en büyük 250 şirketi arasında sürdürülebilirlik raporlaması yapan şirket oranı yaklaşık %93'tür²³. Geleneksel muhasebe raporlama mekanizmaları tarafından üretilen ve işletme faaliyetlerinin finansal etkilerini

21 Durgut, a.g.e, s. 29-30.

22 IFAC, Volume II, a.g.e., s. 235.

23 KPMG, "The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013: Executive Summary", 2013, s. 10.

içeren raporlar, periyodik olarak ve genellikle de yasal bir zorunluluk olarak hazırlanırlar. Buna karşın, sürdürülebilirlik raporları, bir işletmenin faaliyetlerinin yarattığı finansal sonuçlar yanında, sosyal ve çevresel etkileri de bünyesinde barındırmaktadır ve çoğunlukla gönüllük esasını temelinde hazırlanmaktadır²⁴. Giderek daha fazla kesim tarafından ilgiyle karşılanan bu raporların paydaşları, işletmeler tarafından açıklanan finansal olmayan bilgilerin doğruluğunu sorgulamakta ve şeffaflık talep etmektedirler. İşletmeler de, bu raporların inanılabilirliğini ve güvenilirliğini artırarak paydaş taleplerine cevap verebilmek için gönüllü olarak bağımsız güvence hizmeti almaya başlamışlardır. Zira 2013 yılında gerçekleştirilen bir araştırma, sürdürülebilirlik raporlaması yapan şirketlerin %59'unun bu raporlar için bağımsız güvence hizmeti aldıklarını göstermektedir. Bu oran 2011 yılında %46 olarak tespit edilmiştir. Güvence hizmeti alan işletmelerin üçte ikisi ise, bu hizmeti profesyonel muhasebe firmalarından almayı tercih etmişlerdir²⁵.

Sürdürülebilirlik raporlarından ayrı olarak hazırlanan sera gazı raporu, bir kuruluşun veya projenin sera gazına ilişkin bilgilerini hedeflenen kullanıcılarına iletmek için hazırlanan bağımsız bir belgedir. Sera gazı verilerinin mevcut durumun gerçekçi ve güvenilir bir şekilde ortaya konması alınacak önlemlerin içeriğini, zamanlamasını ve önceliklerini belirleyen bir strateji ve eylem planının geliştirilmesi için son derece önemlidir. Bu nedenle, işletmeler tarafından sağlanan bu verilerin bağımsız bir denetleyici kuruluş tarafından doğrulanmasına, denetlenmesine ve bu denetiminin sonucunun raporlanmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla yürütülecek

olan bağımsız denetim, karbon ayak izi verilerinin yayımlandığı raporlarındaki yanlış açıklanma riskini azaltabilir, emisyon azaltım projeleri veya ürün karşılaştırmalarında şirket aleyhine olabilecek çevresel iddialara karşı bir güvence yaratabilir. Ayrıca karbon emisyonları verilerinin doğruluğuna ilişkin yaratılan güvence şirket yönetiminin daha tutarlı, objektif ve güvenilir kararlar almasına da yardımcı olur. Denetlenmiş karbon emisyon verileri, yatırımcılarında aralarında bulunduğu dış paydaşlar açısından, karar almaya yönelik daha güvenilir bilgilerin elde edilmesi anlamına gelir. Bu nedenle şirketler, uluslararası genel kabul görmüş değerlendirme standartlarına dayalı karbon emisyonları verilerinin doğrulaması ile hem kendi iç süreçleri hem de dış paydaşları için güvence yaratırlar. Nitekim dünyada en fazla kullanılan sürdürülebilirlik raporu çerçevesini oluşturan Global Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI) gibi çeşitli organizasyonlar, bağımsız güvence hizmeti uygulamasını sürdürülebilirlik raporlarının inanılabilirliğini ve kalitesini arttırmada bir araç olarak kabul etmekte ve desteklemektedirler. Zira Fortune Global 250 üzerinde yapılan bir araştırma, işletmelerin sürdürülebilirlik raporu için güvence denetimi yaptırımlarının ardında yatan temel sebepler olarak raporlanan bilgilerin kalitesinin artırılması, paydaşlar arasında inanılabilirliğin pekiştirilmesi ve raporlama süreçlerinin iyileştirilmesinin ön planda olduğunu göstermektedir²⁶.

2.4. Karbon Piyasalarında Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Denetimi

Karbon piyasalarında “Neden Bağımsız Denetçinin Güvence Raporuna Gereksinim Var” sorusunun cevabı şu şekilde açıklanabilir: Bağımsız denetim,

24 Arzu Özsözgün Çalışkan, “Sürdürülebilirlik Raporlaması”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU), Cilt 5, Sayı 1, 2012, s. 57.

25 KPMG, a.g.e., s.11.

26 Renzo Mori Junior, Peter J. Best ve Julie Cotter, “Sustainability Reporting and Assurance: A Historical Analysis on a World-Wide Phenomenon”, Journal of Business Ethics, 2014, 12, s. 3.

karbon ayak izi verilerinin yayınlandığı raporlardaki yanlış açıklanma riskini azaltır ve emisyon azaltım projeleri veya ürün karşılaştırmaları durumunda şirket aleyhine olabilecek çevresel iddialara karşı bir güvence yaratır. Karbon emisyonları verilerinin doğruluğuna ilişkin yaratılan güvence şirket yönetimine daha tutarlı, objektif ve güvenilir kararlar almasında yardımcı olur. Buna ek olarak, yatırımcılar da dâhil olmak üzere dış paydaşların karar almada kullanacağı bilgilere olan güven artırılmış olur. Bu nedenle şirketler, uluslararası genel kabul görmüş değerlendirme standartlarına dayalı karbon emisyonları verilerinin doğrulaması ile ilgili bilgi kullanıcılarına güvence yaratmaktadırlar.

Sera gazı emisyonu (SGE) beyanı, bir dönem için bir kuruluşun sera gazı emisyonunu oluşturan unsurları ve ölçümünü ortaya koyan ve uygun, karşılaştırmalı bilgilerin, önemli hesaplamaların ve raporlama politikalarının açıklayıcı özetini içeren bilimsel bir beyandır²⁷. Sera gazı emisyonu bilgisi, çoğunlukla daha geniş çevresel sorumluluklar setini kapsayan bir sürdürülebilirlik raporunun bir parçası olabilir. SGE bilgisi eğer bu daha geniş bilgi setinin önemli bir unsuru ise, ISAE 3410 ve ISAE 3000: Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi Veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri, bu SGE beyanına uygulanabilir. Eğer sera gazı emisyonu beyanı, göreceli olarak daha geniş bir bilgi setinin küçük bir bölümünü oluşturuyorsa, güvence denetimi ISAE 3000 kapsamında yürütülebilir²⁸.

Ancak “GDS-ISAE 3410 Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Standardı” bağlamında yapılacak

olan güvence denetimleri tek başına yapılabilecek denetimler değildir. Mutlaka bu güvence denetimi hizmeti sunulurken denetim ekibine uzman destekler alınması gerekir.

IFAC çatısı altında oluşturulan üç bağımsız standart belirleyici kurul tarafından eğitim, etik, kalite kontrol ile güvence denetimi ve ilgili hizmetler standartları yayımlanmaktadır. Bu üç kurdan biri olan Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Denetimi Standartları Kurulu (IAASB) bağımsız denetim, sınırlı bağımsız denetim, diğer güvence denetimleri ve ilgili hizmetlere ilişkin standartlar yayımlanmaktadır²⁹:

Bu konuda uluslararası boyutta “Bağımsız Denetim ve Güvence Hizmetleri” ile ilgili olarak Uluslararası Muhasebeciler Federasyonunun (IFAC) yayınladığı üç temel standart seti görülmektedir.

1. Uluslararası Denetim Standartlarının (ISA),
2. Gözden Geçirme Sözleşmelerine İlişkin Uluslararası Standartların (ISREs) ve
3. Güvence Sözleşmelerine İlişkin Uluslararası Standartların (ISAEs) uygulandığı sözleşmeler GÜVENCE SÖZLEŞMELERİ İÇİN ULUSLARARASI ÇERÇEVE tarafından tanımlanmaktadır.

Bu Güvence denetiminin yürütülmesinde denetçinin amaçları:

- (a) Denetime konu bilginin önemli yanlışlık içerip içermediği hakkında içinde bulunulan şartlara uygun olarak makul güvence veya sınırlı güvence elde etmek,

27 IFAC, Volume II, a.g.e., s. 240.

28 Anna Huggins, Wendy J. Green ve Roger Simnett, “The Competitive Market for Assurance Engagements on Greenhouse Gas Statements: Is There a Role for Assurers from the Accounting Profession?”, Current Issues In Accounting, Volume 5, Issue 2, 2011, s. A3.

29 IFAC, “Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements”, Volume I, 2014, https://www.iaasb.org/system/files/publications/files/2014-IAASB-HANDBOOK-VOLUME-1_0.pdf, s.5, Erişim: 9.9.2015.

- (b) Makul güvence veya sınırlı güvence veren bir sonuç bildiren ve bu sonuca ilişkin dayanağı açıklayan yazılı bir rapor yoluyla, dayanak denetim konusunun ölçüm veya değerlendirilmesinin çıktısına ilişkin sonuç bildirmek ve
- (c) Bu GDS veya ilgili diğer GDS'ler ile zorunlu tutulan diğer bildirimleri yapmaktır.

Makul güvencenin veya sınırlı güvencenin elde edilemediği ve hedef kullanıcılara yönelik raporlamanın amaçları açısından denetçinin güvence raporunda sınırlı olumlu (şartlı) sonucun yer almasının yetersiz olduğu tüm durumlarda, bu GDS, denetçinin sonuç beyan etmekten kaçınmasını veya mevzuatın izin vermesi durumunda denetimden çekilmesini zorunlu tutar.

Güvence sözleşmeleri; üç taraflı ilişki, konu, ölçüt (kriter), kanıt ve güvence raporu olmak üzere beş unsurdan oluşmaktadır.

GDS(ISAE) 3410-Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Standardı, kurumsal yönetim ilkeleri ve sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilerek kullanılmaktadır. GDS(ISAE) 3410 Sera Gazı beyanlarına İlişkin Güvence Standardı, ISAE 3000-*Tarihi Finansal Bilgilerin Denetimi ve Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışında Kalan Güvence Denetimleri ve ISO 14064-3 Sera Gazı Emisyonları Doğrulama ve Onaylama Standardı* ile bütünleştirilerek kullanılmaktadır. GDS(ISAE) 3410'un çıktısı olan güvence raporları ise "Bütünleşik Raporlamada" (finansal ve finansal olmayan bilgiler) raporun kapsamında bir bölüm olarak içerikte yer almaktadır.

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu tarafından yayınlanan ve tarihi finansal

bilgilerin denetimi veya gözden geçirilmesi dışındaki güvence hizmetlerini düzenleyen *Uluslararası Güvence Denetimi Standartları'ndan* 3410 kodlu standart, işletmelerin sera gazı beyanlarına ilişkin güvence hizmeti verecek uygulamacıların (bağımsız denetçilerin), bu standart ile denetim yaparak görüş oluşturdıklarını raporlarında beyan etmeleri halinde, uyulması gereken esasları düzenlemektedir. 30 Eylül 2013 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş olan GDS(ISAE) 3410, bir işletmenin sera gazı emisyonları beyanına ilişkin raporlama kapsamındaki güvence sözleşmelerini ele almaktadır. Uygulayıcının bir güvence denetiminde varacağı sonuç, bir sera gazı beyanının eki olan bilgileri kapsayabilir. Uygulayıcının sürdürülebilirlik raporu hakkında bir rapor düzenlemek için görevlendirilmesi ve sera gazı beyanının bu raporun sadece bir kısmını oluşturması, bu duruma örnek olarak verilebilir.

Bu gibi durumlarda GDS(ISAE) 3410:

- Sera Gazı beyanının güvenceye tabi genel bilginin göreceli olarak küçük bir bölümünü oluşturması durumu hariç, sera gazı beyanıyla ilgili olarak uygulanan güvence prosedürlerine ve
- Uygulamacının (bağımsız denetçinin) ulaştığı sonuç kapsamındaki bilginin arta kalan kısmına, GDS-ISAE 3000³⁰ (veya konuyla özel ilgisi olan bir başka GDS-ISAE) uygulanır.

Buna karşın, aşağıda sıralanan konular GDS-ISAE 3410 güvence hizmetleri standardı kapsamı dışında kalmaktadır:

- Sera gazı emisyonu dışındaki emisyonların beyanları, örneğin nitrojen oksitleri (NOx)

30 ISAE 3000, (Güvence Denetimleri Standardı), Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri.

ve sülfür dioksit (SO₂). Bununla beraber GDS-ISAE 3410, bu gibi sözleşmelere rehberlik sunabilir³¹;

- b. Ürün yaşam döngüsü “ayak izleri”, hipotetik “temel” bilgi ve emisyon verilerine dayalı kilit performans göstergeleri gibi diğer sera gazıyla ilgili bilgiler; veya
- c. Diğer işletmelerce emisyon azaltımı için kullanılan araçlar, süreçler ve mekanizmalar, dengeleme projeleri gibi. Ancak bir işletmenin sera gazı beyanı, güvenceye tabi olan emisyon azaltımlarını içerirse, bu standardın gerekleri söz konusu emisyon azaltımlarına uygun görüldüğü şekilde uygulanır³².

Standart uyarınca güvence sözleşmesi, beyana dayalı bir sözleşme olup konunun değerlendirilmesi ve ölçümü işletmenin kendisi tarafından yapılır. Bu sözleşme hem makul güvence veren bir sözleşme şeklinde hem de sınırlı güvence veren bir sözleşme şeklinde yapılabilir. Bir sera gazı beyanıyla ilgili makul güvence ve sınırlı güvence sözleşmelerinde, bağımsız denetçi güvence prosedürlerinden tetkik, gözlem, doğrulama, yeniden hesaplama, performansın yeniden izlenmesi, analitik prosedürler ve sorgulama gibi yöntemlerin bir bileşimini seçer ve belirtir. Belirli bir sözleşmede güvenceyi belirlemek mesleki yargıya dayanır. Sera gazı beyanları geniş bir yelpazedeki durumları kapsadığından, prosedürlerin niteliği, zamanlaması ve kapsamı bir sözleşmeden diğerine önemli ölçüde değişiklik gösterecektir. Sınırlı güvence sözleşmesinde sağlanan güvence, makul güvence sözleşmesine göre daha düşük düzeydedir. Bu nedenle, uygulayıcının sınırlı güvence sözleşmesinde uygulayacağı prosedürler hem nitelik olarak makul güvence söz-

leşmesinden farklı olacak, hem de kapsam olarak bu sözleşmelere göre daha dar olacaktır. Sözleşmenin kabulü, planlama, kanıt toplama ve belgelendirme konularında uygulamacının GDS-ISAE 3000’e ve aynı zamanda etik ilkeler ile kalite kontrol prosedürlerine uygun davranması gereklidir³³. Güvence sözleşmesi, yerel kanunların ve emisyon ticareti ile ilgili düzenlemelerin hükümlerini geçersiz kılmaz. GDS-ISAE 3410 ile söz konusu düzenlemeler arasında farklılıkların olduğu durumda, yerel kanunlar, düzenlemeler veya emisyon ticareti ile ilgili düzenlemelere uygun olan sözleşme, bu GDS-ISAE ile otomatik olarak uyumlu olmayacaktır. Uygulamacının bu standarda göre bir görüş beyan etmesi durumunda bu standardın tüm gerekliliklerine uymak zorundadır³⁴. GDS-ISAE 3410 bağlamında bağımsız denetçinin üç temel amacı vardır. Bunlar:

- a. Bir sera gazı beyanının hata ve hileden kaynaklanan önemli bir yanlışlık içerip içermediği konusunda makul veya sınırlı güvence elde etmek için güvence düzeyi konusunda aktarabileceği bir sonuca varmak;
- b. Bulgulara dayanarak aşağıdaki konularda raporlama yapmak;
  - i. Makul güvence sözleşmesi söz konusu olduğunda, sera gazı beyanının bütün önemli yönleriyle uygulanabilir ölçütlere göre hazırlanmış olup olmadığı;
  - ii. Sınırlı güvence sözleşmesinde, uygulayıcının, uygulanan prosedürler ve elde edilen kanıtlar temelinde, sera gazı beyanının bütün önemli yönleriyle uygulanabilir ölçütlere göre hazırlanmadığına inanmasına sebep olacak bir şeyin dikkatini çekip çekmediği ve

31 NOx (ör: NO ve NO₂, sera gazı olan diazot oksit N₂O farklıdır) ve SO₂ iklim değişikliğinden “asit yağmuru” ile ilgilidir.

32 IFAC, Volume II, s. 235-236.

33 IFAC, Volume II, s. 237.

34 IFAC, Volume II, s. 241.

c. Bu standartta aksi belirtilmedikçe bulgularına uygun şekilde iletişimde bulunmaktır³⁵.

Standart kapsamında bazı gereklilikler de öngörülmüştür. Bu gerekliliklerden ilki, uygulamacıların ISAE 3410 ile birlikte ISAE 3000 standardına da uymalarıdır. İkinci gereklilik ise sorumlu ortağın, sözleşmenin aşağıda üç temel madde ile belirtilen ön koşulların varlığını belirlemesidir. Bunlar³⁶:

a. Amaçlanan kullanıcılara faydalı olmak için hem sera gazı beyanının hem de sözleşmenin kapsamının yeterli olduğunu, bilhassa aşağıdakileri dikkate alarak belirlemek:

- i. Şayet sera gazı beyanı kolaylıkla tespit edilen veya edilebilecek olan önemli emisyonları dışarıda bırakacaksa, bu istisnaların mevcut durumda makul olup olmadığını;
- ii. Şayet sözleşme işletme tarafından raporlanan önemli emisyonlarla ilgili güvenceyi hariç tutacaksa, bu hariç tutmanın mevcut duruma göre makul olup olmadığını;
- ii. Şayet sözleşme emisyon indirimleriyle ilgili olarak güvence içerecekse, indirimlerle ilgili uygulayıcının elde edeceği güvencenin mahiyeti ile onlarla ilgili güvence raporunda amaçlanan içeriğinin net, mevcut koşullara göre makul ve görevlendiren tarafça anlaşılıp anlaşılmadığını,

b. Uygulanabilir kriterlerin uygunluğunu GDS-ISAE 3000'in, gerektirdiği şekilde değerlendirirken, uygulayıcı ölçütlerin asgari olarak aşağıdakileri içerip içermediğini belirlemeli:

- i. İşletmenin organizasyonel sınırını belirleme yöntemi,
- ii. Hesaba katılacak sera gazları,
- iii. Baz yıl için (eğer varsa) yapılan düzeltmeler dâhil kabul edilebilir miktar belirleme yöntemleri ve
- iv. Hedef kullanıcıların sera gazı beyanının hazırlanmasındaki önemli muhakemeleri anlayabilmeleri için uygun açıklamalar.

c. Uygulayıcı işletmenin aşağıdakilere dair sorumluluğunu anladığı ve kabul ettiğine dair mutabakatını almak:

- i. Hata veya hileden kaynaklanan önemli yanlışlıklar içermeyen sera gazı beyanının hazırlanmasını sağlayan, işletmenin gerek göreceği iç kontrollerin tasarlanması, uygulanması ve sürdürülmesi,
- ii. Sera gazı beyanının uygulanabilir ölçütlere uygun olarak hazırlanması ve
- iii. Sözleşme koşullarından kimin geliştirdiği hemen anlaşılamiyorsa bu sera gazı beyanında kullandığı uygulanabilir ölçütlere atıfta bulunmak veya tanımlamaktır.

Sorumlu ortak ile sözleşmenin koşullarında uzlaşmaya varılması ve bu kapsamda GDS-IASE 3000 de öngörülen şekilde yazılı bir sözleşme yapılması esastır. Uygulayıcı, genel sözleşme stratejisini belirlerken, sera gazı beyanı için önemliliği belirleyecektir. Buna ek olarak uygulayıcı, önemli yanlışlık risklerini değerlendirirken ve izleyen prosedürlerin mahiyeti, zamanlaması ve kapsamını belirlerken performans önemliliğini

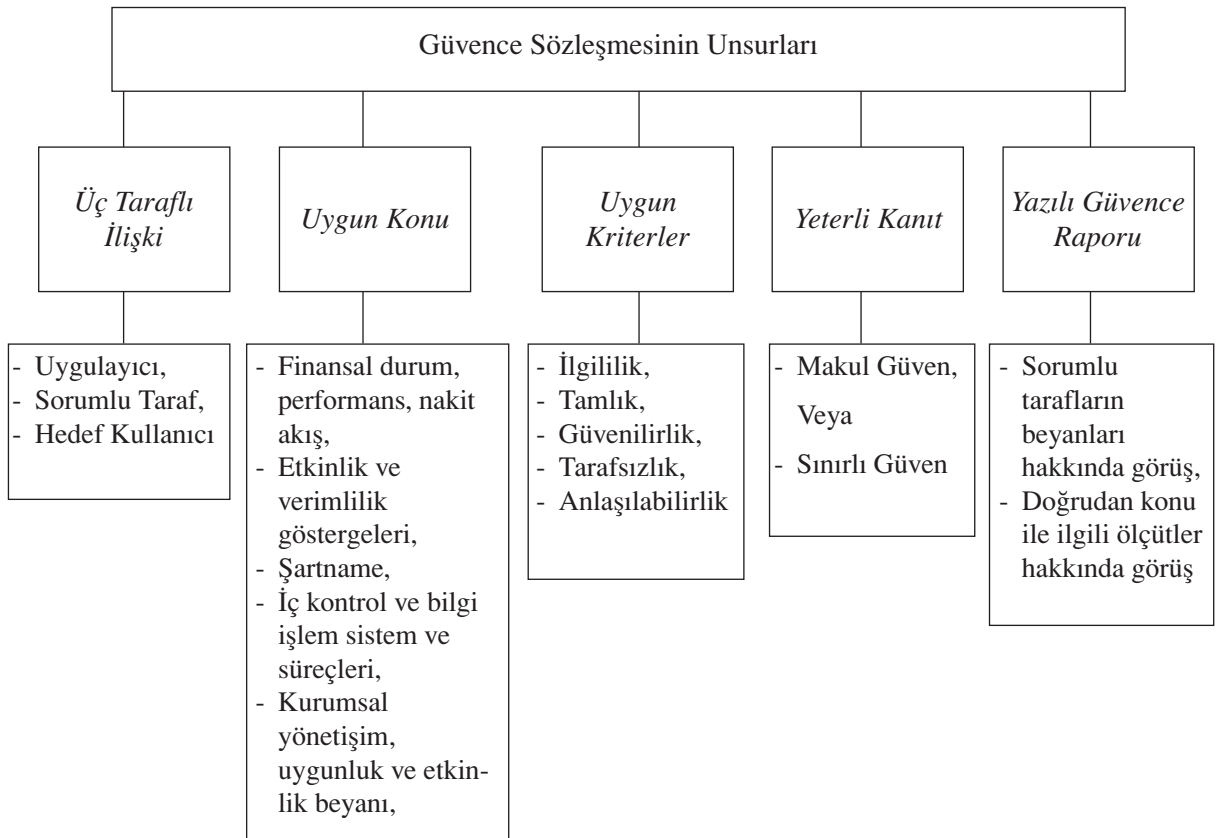
35 IFAC, Volume II, s. 238.

36 IFAC, Volume II, s. 241- 242.

tespit edecektir. Sera gazı beyanındaki önemlilik; sözleşme esnasında uygulayıcının başlangıçtan farklı bir tutar belirlemesine sebep olabilecek bilgiyi öğrenmesi durumunda, uygulayıcı tarafından revize edilecektir. Uygulamacının önemli yanlışlıklara sebep olan risklerin tanımlanması ve değerlendirilmesi ile işletmenin iç kontrolleri de dahil olmak üzere işletmeyi ve işletmenin içinde bulunduğu ortamı anlaması gereklidir. Bu amaçla uygulamacı ilgili sektör, mevzuat ve uygulanabilir ölçütler gibi hususları standartta açıklanan şekilde incelemeli, işletmenin iç denetim fonksiyonunun bulunup bulunmadığına bakmalı ve eğer bulunuyorsa, bunların emisyonlarla ilgili faaliyetleri ve başlıca bulgularını gözden geçirmelidir. Uygulamacı hata veya hileden kaynak-

lanan önemli yanlışlık risklerini tanımlama ve değerlendirmeye yardımcı olmak üzere bu konularda bilgi sahibi olanlarla görüşmeler yapmalı analitik inceleme prosedürleri, gözlem ve tetkikler gibi denetim yöntemlerini uygulamalıdır³⁷.

Güvence sözleşmesi, bir uygulayıcının sözleşmeyi kullanacakların güven seviyesini artırmaya yönelik olarak bir konunun değerlendirilmesi veya ölçülmesinin sonucunda görüşünü açıkladığı sözleşme şeklinde tanımlanabilir. Bir başka ifade ile güvence sözleşmesi; bir konunun değerlendirilmesi veya ölçülmesi sonucunda oluşan bilgidir³⁸. Güvence sözleşmeleri tanımlanmış ve uygulamada gerçekleştirilmesine izin verilen güvence denetiminin en önemli belgesidir.

Şekil 1: Güvence Sözleşmesinin Unsurları

37 IFAC, Volume II, s. 245.

38 IFAC, Volume II, s. 4.

Güvence sözleşmeleri Şekil 1’de yer verildiği üzere uygulayıcıyı, sorumlu tarafı ve hedef kullanıcıları içeren üç taraflı ilişki, uygun konu, uygun kriterler (ölçütler), yeterli uygun kanıt ve yazılı bir güvence raporu olmak üzere beş temel unsurdan oluşur.

1. Üç Taraflı İlişki: Güvence sözleşmesinin unsurlarından ilkidir ve uygulayıcı, sorumlu taraf ve hedef kullanıcılar sözkonusu tarafları göstermektedir. Sorumlu taraf ile hedef kullanıcılar farklı işletmelerden veya aynı işletmeden olabilirler. Üç taraflı ilişkinin birinci temel unsuru olarak sayılan uygulayıcıdan, çok farklı konularda güvence sözleşmeleri gerçekleştirmesi istenebilir. Bazı konular normalde sahip olunandan daha fazla uzman becerisi ve bilgisi gerektirebilir. Bazı durumlarda bu gereklilik, uygulayıcının başka mesleki disiplinlerden kişilerin çalışmasından istifade etmesiyle yerine getirilebilir. **Sorumlu Taraf:** İkinci unsur olan sorumlu taraf; doğrudan raporlama sözleşmesindeki konu ile ilgili olarak sorumlu kişi veya kişiler olup, beyana dayalı bir sözleşmede beyandan sorumludurlar. **Hedef Kullanıcılar:** Üç taraflı ilişkinin üçüncü unsuru olan hedeflenen kullanıcılar ise uygulayıcının güvence raporunu kendileri için hazırladığı kişi, kişiler veya kişiler sınıfıdır. Güvence raporu genelde bütün hedef kullanıcılara hitap eder, ancak bazı durumlarda başka hedef kullanıcılar olabilir. Hedef kullanıcılar farklı şekillerde (örneğin uygulayıcı ile sorumlu taraf veya görevlendiren taraf arasında mutabakat ile) veya kanun tarafından belirlenebilirler³⁹.

2. Uygun Konu: Güvence sözleşmesinin ikinci unsuru olan güvence sözleşmesinin konusu ise çeşitlenmektedir. Bir işletmenin finansal durumu veya finansal performansı ve nakit akışlarına ilişkin bilgiler ya da ilgili bilginin etkinlik ve verimliliğin kilit göstergeleri olan performans

veya koşullar (örneğin bir işletmenin performansı) güvence sözleşmesine konu olabilmektedir. Bunlara ek olarak, herhangi bir konu (örneğin bir tesisin kapasitesi) hakkında şartname; bir işletmenin iç kontrol veya bilgi işlem sistemine ilişkin sistemler ve süreçler; kurumsal yönetim, mevzuata uygunluk ve insan kaynakları uygulamalarına uygunluk gibi uygunluk veya etkinlik beyanı gibi konular da güvence sözleşmesine konuları arasında yer almaktadır. Güvence sözleşmeleri açısından bir konunun uygun olabilmesi, iki unsurun varlığına bağlıdır. Bunlardan birincisi; konunun tanımlanabilir olması ve belirlenmiş kriterlere göre tutarlı bir şekilde değerlendirme veya ölçümünün yapılabilmesidir. İkinci unsur ise, konunun hakkındaki bilgi makul güvence veya sınırlı güvence sonucunu destekleyecek yeterli ve uygun kanıt toplamak için uygun olmasıdır.

3. Uygun Kriterler: Güvence sözleşmesinin üçüncü unsuru kriterlerdir. Uygunluk değerlendirmelerinde ölçütler ilgili mevzuat, kanun, yönetmelik veya sözleşme olabilir. Güvence sözleşmelerinde kriterlerin uygun bir ölçüt olarak kullanılabilmesi, bu ölçütlerin ilgililik, tamlık, güvenilirlik, tarafsızlık ve anlaşılabilirlik özelliklerini taşımalarına bağlıdır. Bu özellikleri aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür:

- a. **İlgililik:** İlgili ölçütler hedef kullanıcılar tarafından karar alınmasına yardımcı olan sonuçlara katkıda bulunur.
- b. **Tamlık:** Sözleşme koşulları bağlamında sonuçları etkileyebilecek ilgili faktörler ihmal edilmediğinde ölçütler yeterince tamdır. Tam ölçütler, ilgili olduğu yerde sunum ve açıklama ile ilgili karşılaştırma ölçütlerini içerir.
- c. **Güvenilirlik:** Güvenilir ölçütler, ilgili olduğu yerde benzer durumlarda benzer nitelikteki

39 IFAC, Volume II, s. 8-11.

uygulayıcılar tarafından kullanıldığında sunum ve açıklama dâhil olmak üzere konunun makul tutarlılıkta değerlendirilmesine imkan verir.

- d. Tarafsızlık:** Kullanılan ölçütün tarafsız olması başka bir ifade ile önyargısız olması gerekir.
- e. Anlaşılabilirlik:** Kullanılan ölçütün anlaşılabilir olması gerekir. Anlaşılabilir ölçütler, açık, kapsamlı ve önemli ölçüde farklı yorumların konusu olmayan sonuçlara katkıda bulunurlar⁴⁰.

4. Yeterli Uygun Kanıt: Uygulayıcı, konu hakkındaki bilginin önemli bir hata içermediğine dair uygun kanıtları elde etmek için mesleki şüphecilik ile güvence denetimini planlar ve uygular. Uygulayıcı özellikle kanıt toplama süreçlerini, mahiyetini, zamanını ve süresini planlar ve bunları uygularken, önemlilik, güvence denetimi riskini ve uygun kanıtların miktarı ve kalitesini dikkate alır⁴¹ Uygulayıcı incelediği konu hakkında bir rapor yazarak ulaştığı sonucu ve elde ettiği güvenceyi açıklar.

Bir projenin veya kuruluşun sera gazı beyanıyla ilgili onaylama veya doğrulama sürecinin başlangıcında, hedef kullanıcının ihtiyaçları dikkate alınarak müşteri tarafından aranan güven seviyesi oluşturulur. Güven seviyesi, onaylayıcının veya doğrulayıcının sonuca ulaşmak için ihtiyaç duyduğu göreceli güven derecesini belirler. Mutlak güven, kararın uygulanması, deneyin kullanılması, kontrolün yapısından kaynaklanan sınırlamalar ve bazı delil tiplerinin kalitatif yapısı gibi bazı faktörlerden dolayı mümkün değildir. Onaylayıcı

veya doğrulayıcı, toplanan delil değerlendirir ve onaylama veya doğrulama açıklamasında kararını ifade eder. Genellikle, makul güven seviyesi ve sınırlı güven seviyesi olmak üzere iki güven seviyesi vardır⁴².

Makul güven seviyesi, onaylayıcı veya doğrulayıcının, sorumlu tarafın sera gazı beyanının maddî hataları içermediği makul ancak mutlak olmayan bir güven seviyesi ile sağladığını belirten bir seviyedir. Örneğin; makul bir güven seviyesini ifade eden bir onaylama veya doğrulama açıklaması, aşağıdaki şekilde yazılabilir:

Uygulanan sürece ve prosedürlere dayalı olarak, sera gazı beyanı,

- *Maddî hata bulundurmayarak ve sera gazı veri ve bilgilerini gerçeğe uygun bir şekilde hesaplayarak ve*
- *Sera gazının hesaplanmasına, izlenmesine ve raporlanmasına dair ilgili Uluslararası Standart veya ilgili ulusal standartlar veya uygulamalar uyarınca hazırlanır.*

Sınırlı güven seviyesi, sera gazı beyanını desteklemek için temin edilen sera gazı veri ve bilgisinin ayrıntılı bir şekilde denemesine daha az önem vermesiyle makul güven seviyesinden ayrılır. Sınırlı güven seviyesi için, onaylayıcının veya doğrulayıcının hedef kullanıcıyı makul güven seviyesinin sağlanacağı konusunda yönlendirmemesi önemlidir. Örneğin, sınırlı bir güven seviyesini ifade eden bir onaylama veya doğrulama açıklaması aşağıdaki şekilde yazılabilir⁴³:

40 IFAC, Volume II, s. 8-12.

41 IFAC, Volume II, s. 13.

42 IFAC, Volume II, s. 5-7.

43 AURA, "Sera Gazı Doğrulamada Güven Seviyesi Nedir?" www.seragazidogrulama.com, Erişim: 9.9.2015.

Yürütülen sürece ve prosedürlere dayalı olarak, sera gazı beyanının,

- *Maddî hata bulundurmuyarak ve sera gazı veri ve bilgilerini gerçeğe uygun bir şekilde hesaplayarak ve*
- *Sera gazının hesaplanmasına, izlenmesine ve raporlanmasına dair ilgili uluslararası standart veya ilgili ulusal standartlar veya uygulamalar uyarınca hazırlandığı konusunda bir delil yoktur.*

5. Yazılı Güvence Raporu: Güvence sözleşmesinin beşinci ve son unsurudur. Uygulayıcı incelediği konu hakkında bir rapor yazarak ulaştığı sonucu ve elde ettiği güvenceyi açıklar. Doğrudan raporlama sözleşmesinde, uygulayıcının vardığı sonuç doğrudan konu ve ölçütler açısından kaleme alınır. Beyana dayalı sözleşmelerde uygulayıcının elde ettiği sonuç aşağıdaki şekilde yazılabilir⁴⁴:

1. ***Uygulayıcı sorumlu tarafın beyanları hakkında görüş veriyorsa;*** “Görüşümüze göre sorumlu tarafın iç kontrol sisteminin etkin olduğuna dair beyanı, XYZ ölçütlerine göre gerçeğe uygun şekilde açıklanmıştır”.
2. ***Uygulayıcı doğrudan konu ile ilgili ölçütler hakkında görüş veriyorsa;*** “Görüşümüze göre XYZ ölçütlerine göre iç kontrol sistemi etkindir”.

Güvence raporunun yazılı şekilde düzenlenmesi gerekir ve raporda denetçinin denetime konu bilgilerle ilgili ulaştığı sonuca ilişkin açık bir ifade yer alır. Denetçinin ulaştığı sonuç; bu sonucu etkilemesi beklenmeyen (Dikkat Çekilen Hususlar, Diğer Hususlar, denetimin belli yönlerine ilişkin bulgular, güvence raporu kapsamına alınan öneri veya ek bilgiler gibi) bilgi ve açıklamalardan açık bir şekilde ayrı olarak raporda bildirilir.

Kullanılan ifade şekli; Dikkat Çekilen Hususlar, Diğer Hususlar, bulgular, öneriler veya ek bilgilerin denetçinin ulaştığı sonuca gölge düşürmek adına verilmediğini açıkça belli eder kaçınma olmak üzere dört farklı görüş verilebilir. Güvence raporlarında olumlu görüş, olumsuz görüş, şartlı görüş ve görüş bildirmekten Güvence Raporunun Hazırlanması

Daha önce de belirtildiği üzere, GDS-ISAE 3410 Sera Gazı beyanlarına İlişkin Güvence Standardı ve GDS- ISAE 3000 Güvence Denetimi Standardı, Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi Veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri sonucunda üretilen raporlar, ISO 14064-3 Sera Gazı Doğrulama ve Yönetim Sistemi standardının, onaylama ve doğrulama sürecine ilişkin bölümleri ile bütünleştirilerek kullanılmalıdır. ISAE 3410’un çıktısı olan güvence raporları ise “Bütünleşik (Finansal Ve Finansal Olmayan Bilgiler) Raporlama” kapsamında bir bölüm olarak içerikte yer almaktadır.

Birtakım kamu düzenleyici kuruluşlar ile ulusal ve uluslararası standart koyucular, güvence veren profesyonellerin sera gazı emisyonunun nasıl ölçmeleri ve raporlamaları gerektiğinin yanında, sera gazı emisyonu güvencesi/beyanının tamamlanması için ihtiyaç duyulan güvence yetkinlik ve yeterliliklerin ne olması ve bunların nasıl sağlanacağı konuları ile uğraşmaktadırlar. GDS-ISAE 3000, hâlihazırda muhasebe meslek mensupları(Bağımsız Denetçiler) tarafından güvence standardı olarak kullanılmaktadır. GDS-ISAE 3410 ise kapsamlı bir sera gazı emisyonu raporlarına ilişkin güvence hizmetleri için kapsamlı bir rehberlik sunarak bu boşluğu doldurmak için tasarlanmıştır. Sera gazı emisyonu raporlarına, muhasebe meslek mensupları dışındaki mühendis ve çevre bilimci uygulamacılar tarafından güvence verilmesi durumunda, ISO 14064-3 yaygın olarak

44 IFAC, Volume II, s. 19.

kullanılmaktadır. Bu iki standart arasındaki temel farklılık, işletmeye sunulan uygun güvence planı ve bunun detaylarının miktarıdır. Sera gazı emisyonu güvencesi, bilimsel ve teknik uzmanlığı gerektirmektedir. Muhasebe meslek mensupları ile (muhasebe alt yapısı olmayan) teknik uygulamacıların sahip olduğu benzersiz ve tamamlayıcı yetenekler, bu tür görevlerdeki karmaşıklıkla birleşince, sera gazı emisyonu güvencesinde farklı disiplinlerden oluşmuş bir ekibin birlikte çalışması gerekliliğinin altını çizmektedir. Sera gazı emisyonu ölçümü ve raporlamasındaki bilimsel tahminler kapsamında, bilimsel ve teknik deneyim gerekmektedir. Bu deneyimler, muhasebe meslek mensuplarının raporlayan kuruluşların önemli gerçeğe aykırı beyanlatlar riskini değerlendirme alanındaki denetim yetenekleri ile tamamlanmaktadır. Nitekim, IAASB'nin 2009 yılındaki GDS-IASE 3410 tartışma metninde de ifade edildiği üzere, karmaşık güvencelerin çoğunun başarılı bir şekilde üstesinden gelebilmek için bünyesinde bilimsel konularda uzman mühendis ve çevre bilimciler ile muhasebe altyapısına sahip ve güvence hizmetleri alanında deneyimlileri barındıran çok disiplinli bir ekibe ihtiyaç vardır. Kapsam 1 bünyesindeki ölçüm gerektiren emisyonlar, karmaşık görevler olarak sayılıp çok disiplinli yetenekleri daha önemli kılarken, Kapsam 2'de yer alan elektrik kullanımından kaynaklanan sera gazı emisyonları gibi alanlar için bu yetenekler daha az önemli olabilir⁴⁵.

3. SONUÇ

“Sürdürülebilirlik ortak geleceğimizdir.” O halde geleceğimize ve gelecek nesillere yatırım yapmalıyız. Sürdürülebilirlik, yaşamın devamlılığında rol oynayan tüm aktörler için uzun ömürlülük kavramını da getirmektedir ve ekonomik faaliyetlerin yaratıcı boyutu içerisinde yer alan ku-

rumların da uzun ömürlü olması ve aldıkları kararlarla sürekli dinamik bir yapıyı ortaya koymaları kaçınılmaz bir gerçektir. Bu nedenle işletmelerin de ticari faaliyetlerini gerçekleştirirken her türlü yasal, etik ve sosyal içerikli kurallara uyması ve toplumla-işletme ve çevre arasındaki sözleşmenin gereklerini yerine getirmesi bir zorunluluktur.

Küresel bir form kazanan dünya üretiminde, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için işletmelere ülke sınırlarını aşan önemli sorumluluklar düşmektedir. Günümüzde sürdürülebilir kalkınma sadece devlet bazında değil, sınırların sıfırlandığı bu yeni yapılanmada ulusal firmaların sorumlu birer vatandaş olarak ortaya koydukları yerel davranışları, küresel birer sorumlu vatandaş olarak da yansıtılmalarına ihtiyaç vardır. Global piyasaların en önemli oyuncularını olan işletmelerin küresel kurumsal vatandaş olarak değerlendirilmesi gerekir ki, bu da her işletmenin sürdürülebilir bir dünyaya ihtiyaç duymasıyla açıklanır. Dünyanın kaynakları yerküre üzerinde yaşayan ve yaşayacak olan insanların ortak malıdır ve bu ortak varlıkların işletmeler tarafından uygulanacak sorumlu vatandaş davranışları ile hem bugün hem gelecek adına aynı değeri taşıması bir zorunluluktur. Global sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için ise ülkeler arası bir bütünlük, tutarlılık ve harmonizasyon olmalıdır. Şeffaf, hesap veren ve adil işletmeler küresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında son derece önemlidir. Bu üç önemli unsurun bir işletme için geçerliliği ise öncelikle temelleri sağlam atılmış bir kayıt ve raporlama sistemine bağlıdır. İyi bir kayıt ve raporlama istemi ise denetimle desteklenmelidir ki, güvenilirliği yüksek, gerçeğe en uygun şekilde üretilen bilgilerin paydaşlarla paylaşıldığı ortamlar oluşsundur.

Bu amaç doğrultusunda, gelişmiş ülkelerde Kyoto

45 Hugging, Green ve Simnett, a.g.e., s. A4-A5.

anlaşması bağlamında işletmelerde sera gazı salınımlarıyla ilgili ciddi bir şekilde karbon muhasebesi ve ilgili UFRS/UMS uygulamalarının gündeme geldiği görülmektedir. Bu gelişmelerin temelinde konuya ilişkin toplumsal bilincin oluşmasının ve bu bilincin hem ülke yönetimlerince hem de ekonominin mikro dinamları olan işletmelerde de iyi bir şekilde algılanmış olmasının payı büyüktür.

İşletmelerce raporlanan sera gazı salınımlarıyla ilgili muhasebeleştirme ve raporlama süreçlerinin iyi bir şekilde yapılandırılmış olmasının yanında, üretilen bu bilgilerin “Uluslararası Güvence Hizmetleri Standardı GDS (ISAE) 3410 Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Standardı” uyarınca denetlenmesi ve bu denetim sonucunun paydaşlara iletilmesi de önemli bir güvence yaratmaktadır. Bu güvence hizmeti, karbon ayak izi verilerinin yanlış açıklanma riskini azaltma, şirket aleyhindeki çevresel iddialara karşı güvence yaratma, yöneticilerin ve yatırımcıların karbon emisyon verilerine

dayalı kararları için tutarlı, güvenilir ve objektif veri sağlama gibi avantajlar sağlamaktadır.

Uluslararası boyutta dahi henüz çok yeni olan bu standardın, ulusal boyutta uygulaması da ne yazık ki yetersiz düzeydedir. Türkiye’de henüz bir zorunluluk olmamakla birlikte sürece hazırlıklı olmak isteyen öncü şirketler sera gazı emisyon envanterlerini oluşturmaya başlamıştır. Bu öncü kimliğin ortaya çıkmasındaki en önemli etkenler; riski minimize etme isteği, rekabetçilik, liderlik, çevresel ve sosyal sorumluluk ile birlikte geleceğe yönelik mevzuata hazırlıklı olmaktır. Söz konusu mevzuatı yayınlamak uygulamaya geçirme konusunda ise sorumluluk TURMOB ve KGK’ya düşmektedir. Çünkü uluslararası boyutta GDS (ISAE) 3410 kapsamında güvence raporlarını üretmek ve onaylamak bağımsız denetçi uzmanlığı ile yetkilendirilmiş meslek mensubuna tanımlanmış bir görevdir. Dünyanın yaşanabilir bir yer haline getirilebilmesinde de meslek mensubuna büyük görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- ACCA, "Accounting for Carbon", <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/environmental-publications/rr-122-001.pdf>, Erişim: 9.9.20145
- AURA, "Sera Gazı Doğrulamada Güven Seviyesi Nedir?" www.seragazidogrulama.com, Erişim: 9.9.2015
- Bayrak, Mehmet Ragıp, "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Türkiye'de Düşük Karbon Ekonomisi ve Kyoto Protokolü'nün Finansman Kaynakları", Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Vol. 1, No.4, December 2012, s. 266-279.
- Çankaya, Fikret ve Yasin Şeker, "Karbon Sertifikalarının Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi, MÖDAV, 2013, 4, s. 105-134.
- Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), "Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Diğer Uluslararası Emisyon Ticareti Sistemleri" 13/05/2008 tarih ve B. 18.ÇYG.0.02.00.04-020/8366 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB), "Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında (SGE) Yönetmelikte Değişiklik Yapıldı", <http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=duyurudetay&Id=15792>, Erişim: 11.11.2015
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İklim Değişikliği Daire Başkanlığı, "Karbon Kayıt Sistemleri", www.karbonkayit.cob.gov.tr, Erişim: 21.09.2015
- ÇSB, İzleme ve Raporlama Tebliği İzleme Planı Kılavuzu, http://www.csb.gov.tr/db/sera/editedordosya/izleme_plani_kilavuzu_v1.pdf, Erişim: 11.11.2015.
- Duman, Haluk; Rabia Özpeynirci, Mehmet Yücenurşen ve Haşım Bağcı, "Karbon Muhasebesi", Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl 12, Sayı 24, 2012, s. 105-119.
- Durgut, Mehmet, "Karbon Ticaretinin Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi", Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2015, Yıl:3, s. 23-40.
- Huggins, Anna, Wendy J. Green ve Roger Simnett, "The Competitive Market for Assurance Engagements on Greenhouse Gas Statements: Is There a Role for Assurers from the Accounting Profession?", Current Issues In Accounting, Volume 5, Issue 2, 2011, s. A1-A12.
- IFAC, "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements", Volume I, 2014, https://www.iaasb.org/system/files/publications/files/2014-IAASB-HANDBOOK-VOLUME-1_0.pdf, Erişim: 9.9.2015.
- IFAC, "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements", Volume II, 2014, <https://www.iaasb.org/system/files/publications/files/2014-IAASB-HANDBOOK-VOLUME-2.pdf>, Erişim: 9.9.2015.
- Junior, Renzo Mori, Peter J. Best ve Julie Cotter, "Sustainability Reporting and Assurance: A Historical Analysis on a World-Wide Phenomenon", Journal of Business Ethics, 2014, 12, s. 1-11.
- KPMG, "The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013: Executive Summary", 2013.
- Montini, Massimiliano, "LIFE 2005- Türkiye'de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması", Kyoto Protokolü Üst Düzey Bilgilendirme ve Tanışma Toplantısı Notları, 2007, Ankara.
- Narin, Müslüme, "Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizması: Emisyon Ticareti", International Conference on Eurasian Economies, 17-18 September 2013, St. Petesburg, Russia, s. 941-952.
- Özsözgün Çalışkan, Arzu, "Sürdürülebilirlik Raporlaması", Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU), Cilt 5, Sayı 1, 2012, s. 41-68.
- Selimoğlu Kardeş Seval, "Sürdürülebilirlik Bağlamında Uluslararası Güvence Standardı ISAE 3410-SERA GAZI BEYANLARINA İLİŞKİN GÜVENCE STANDARDI", Modav Düşünce Kampı Sunumu, KASTAMONU, 23.08.2015

Uyar, Süleyman ve Emre Cengiz, “Karbon (Sera Gazı) Muhasebesi”, Mali Çözüm, Sayı 105, Mayıs-Haziran 2011, s. 47-68.

Ürker, Okan ve Nesrin Çobanoğlu, “Türkiye’de Hidroelektrik Santraller ’in Durumu (HES’ler) ve Çevre Politikaları Bağlamında Değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, 3 (2), s. 65-88.

MUHASEBE HİLELERİ İLE MÜCADELEDE KONTROL ÖZ DEĞERLENDİRMENİN ROLÜ VE İSO 500 İŞLETMELERİNDE BİR UYGULAMA*

Prof.Dr. Reşat KARCIOĞLU**

Arş. Gör. Dr. Seyhan ÖZTÜRK***

Makale Gönderim Tarihi : 27.01.2016 / Kabul Tarihi : 23.03.2016

ÖZ

Globalleşen ekonomik yaşamın gereklerine uygun olarak işletme kaynaklarının etkin kullanılması suretiyle işletme amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunarak, işletmeye değer kazandırma ihtiyacı güncel iç kontrol uygulamalarının önünü açmıştır. Hem finansal tabloların doğruluk ve şeffaflığını hem de yönetim kararlarının etkin uygulanmasını sağlayan iç denetim faaliyetlerinin çeşitli mekanizmalarla etkinleştirilmesi, iç kontrol değerlendirilmesinin rolünü daha da arttırmaktadır. Etkin bir iç kontrol mekanizmasının oluşturulması ve değerlendirilmesi için de "Kontrol Öz değerlendirme (KÖD)" metodolojisi kullanılmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, işletmelere kritik noktalarda önemli faydalar sağlayan KÖD tekniğinin Türkiye'nin önde gelen işletmelerinde uygulanma durumunu tespit ederek, tekniğin muhasebe hileleri ile mücadeledeki rolünü araştırmaktır. Bu amaçla İstanbul Sanayi Odası (İSO) 500 listesinde yer alan işletmelere anket uygulaması yapılmış ve sonuçta işletmelerin yarısından oldukça fazla çoğunluğun bu tekniği uyguladığı ve bundan fayda sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hile, Muhasebe Hilesi, İç Kontrol, İç Kontrol Sistemi, Kontrol Öz değerlendirme.

THE ROLE OF CONTROL SELF ASSESSMENT WITH FIGHTING ACCOUNTING FRAUDS AND AN APPLICATION

ABSTRACT

In accordance to requirements of globalized economic life by the effective use of business resources, need of add value to the business with the contribute to realize business's purposes lead up the actual internal control practices. Activated by several mechanisms of internal control that provide both of accuracy and transparency of financial statements and effective implementation of management decisions, increases the role of internal control evolution more. For create and evaluate an effective internal control mechanism, methodology of "Control Self assessment" is used. The aim of this study is to identify the implementation status of this technique which provide important benefits to business at critical points, in Turkey's leading firms and research the role of this technique with fighting of accounting frauds. Fort this aim, the questionnaire was administired the businesses which located in ISO 500. Consequently more than half of businesses apply this technique and utilize its benefits.

Keywords: Fraud, Acconunting Fraud, Internal Control, Internal Control System, Control Self Assessment.

* Bu çalışma doktora tezinden uyarlanmıştır.

** Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, rkarcı@atauni.edu.tr

*** Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, seyhan87ozturk@gmail.com

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerle birlikte değişen ve dönüşen piyasa şartlarından etkilenen işletmeleri bir yönetici olarak kontrol altında tutmak giderek zorlaşmaktadır. Bu durum hile olaylarının artmasına sebep olmaktadır. Bu noktada işletme içerisinde faaliyetlerin işlerliğini ve mali tabloların güvenilirliğini işletme amaçlarına ulaşma gayesi içerisinde gerçekleştirecek ve makul bu güvence sağlayacak olan yapı, iç kontrol sistemi olmaktadır. İç kontrol sistemlerinin sağlıklı bir şekilde işlemesi, iç kontrol sistemi değerlendirmelerinin sağlıklı bir şekilde yapılmasından geçmektedir. Bu konuda son yıllarda, öz değerlendirme kontrolü en güncel ve en yeni yöntem olarak öne çıkmaktadır. İşletmelere sağladığı sayısız fayda da bu yöntemin önemini artırmaktadır.

2. GENEL OLARAK HİLE VE MUHASEBE HİLESİ

Bir denetçinin işinin bir parçası müşteri işletmesinin finansal tablolarının hileden arındırılması olmasını sağlamaktır. Ancak, hile evrensel bilinirliği olan bir terim olduğundan insanlar çoğu zaman bu kelimenin gerçekten ne ifade ettiğini anlayamamaktadırlar (W.Vona & Kinner, 2006:1). Dürüst olmayan veya dürüst olmama eğilimi içinde olan insanların olduğu her yerde hile vücut bulmaktadır. (Samociuk & Iyer, 2010: 3). Bu şekilde bakıldığında hile oldukça geniş bir alanı kapsadığından, özellikle günümüzde ona dair tek ve kapsamlı bir tanım yapmak oldukça zor olmaktadır (Bozkurt, 2009: 60).

Bir kimseden kanunsuz bir şekilde herhangi bir şey alabilmenin; temelde iki yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan biri kaba kuvvet gerektiren hırsızlık veya soygun, diğeri ise sahtekârlık ve aldatma içeren hile veya yolsuzluktur (Bozkurt, 2009: 4). Sertifikalı Hile Denetçileri Kurumu'nun (ACFE: Association of Certified Fraud Examiners)

yapmış olduğu tanıma göre hile; bir kişinin görevini, çalıştığı işletmenin kaynak ve varlıklarını kasıtlı olarak kötüye kullanarak veya suiistimal ederek kendine haksız fayda sağlamasıdır (ACFE, 2010: 25). Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE) ise hileyi suiistimal olarak adlandırmakta; suiistimali ise hile, gizleme ve güven sarsıcı olarak nitelendirilen yasadışı eylemler olarak açıklamaktadır. Ayrıca suiistimal, kişiler veya kurumlar tarafından para, mal ya da hizmet elde etmek; hizmetlere yönelik ödeme ya da kayıplardan kaçınmak; kişisel ya da kurumsal avantaj sağlamak adına yapılmaktadır (Özeroğlu, 2014: 182).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere hile; sosyal bir ortamda gerçekleştirildiğinden, ülke ekonomisi, işletmeler ve bireyler için çeşitli ciddi sonuçlar doğuran bir eylem olarak görülmektedir (Silverstone & Sheetz, 2007:4). Öyle ki özellikle muhasebe hileleri finansal skandallar içerisinde en tehlikeli olanlar olarak nitelendirilmektedir (Ebert & Gagne, 2007: 11). Yakın geçmişte yaşanan finansal skandallar bunun en güzel göstergesi olmaktadır. Aşağıda bunun örnekleri olan şirketler ve uğradıkları kayıplar sıralanmaktadır (<http://www.accounting-degree.org/scandals>, Erişim tarihi: 13.06.2015):

- Enron Skandalı (2001), 74 Milyar \$,
- Worldcom Skandalı (2002), 11 milyar\$,
- Tyco Skandalı (2002), 150 milyar \$,
- Freddie Mac Skandalı (2003), 5 milyar \$,
- American Insurance Group (AIG) Skandalı (2005), 3.9 milyar \$,
- Lehman Brothers Skandalı (2008), 50 milyar \$.

Bu gibi önemli skandalların sebebi olan muhasebe hileleri; hesap işleyişi ve kayıt düzeninin muhasebe ilkelerine aykırı olarak tutulması şeklinde ta-

nımlanmaktadır. Bu hileler aynı zamanda suç olarak görüldüğünden bir de hukuksal boyutu bulunmaktadır. Ancak muhasebe hileleri kanunda tek tek sayılamamaktadır. Bunun nedeni de hile yaratmadaki yaratıcılığın, insan zekâsı ile paralel olması sebebiyle sınırının olmamasıdır (Gürsoy, 2009: 4).

Hilelerle mücadele konusunda; hilelerin önlenmesi aşaması her işletmenin üzerinde önemle durması gereken bir konudur. Bu aşama, henüz ortada bir hile yokken oluşturulacağı için hile ile mücadele sürecinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü hile gerçekleşikten sonra ortaya çıkarılması zor, zahmetli ve oldukça da maliyetli olmaktadır. Bu sebeptendir ki işletmeler öncelikli olarak hilelerin oluşmasına zemin hazırlayan fırsatları kontrol altına almalıdırlar (Çelik, 2007: 62). Ayrıca durumu öngörerek hilelerin önlenmesi ya da azaltılmasına yardımcı olacak faktörlere odaklanmalıdırlar (Dumanoğlu, 2005: 357). Çünkü hilelerin önlenmesinde önemli olan hile yapanın bulunup yargılanması değil, hilenin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin bulunup ortadan kaldırılması ve mutlak çözüme kavuşturulmasıdır (Küçük, 2008: 18).

Sonuç olarak iç kontrol, işletmeler için küçük hata ve hilelerin büyüyen önemli zararlar verecek bir sorun haline almadan tespit edilmesine yardımcı olan makul bir güvence düzeyi oluşturmaktadır. Bu tür olaylara açık kapı bırakan fırsatları azaltarak da bir koruma düzeyi oluşturmayı hedeflemektedir (Morgan, 2012: 4). Ayrıca hile tespitinde hatırlanması gereken en önemli husus; hilelerin zayıf kontroller ile değil, daha çok kontrollerin olmayışı ile ilgili olduğu hususudur. Bu da, zayıf da olsa bir iç kontrol sistemi varlığının hiç olmamasından daha iyi olduğu anlamına gelmektedir (Singleton & Singleton, 2010: 146).

3. İÇ KONTROL VE İÇ KONTROL SİSTEMİ

Bir işletmenin amaçlarına sağlıklı bir şekilde ulaşmasını sağlayan politika ve prosedürler dizisine kontrol, bu kontrollerin oluşturduğu bütüne ise, iç kontrol sistemi denilmektedir. Dolayısıyla iç kontrol sistemi, yönetimin oluşturduğu politikalara uymak da dâhil işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, kayıtların doğru ve eksiksiz tutulması, hata ve hilelerin önlenmesi ve tespit edilmesi, tüm bunların sonucunda finansal bilgilerin güvenilir şekilde derlenmesi amacıyla işletmelerde uygulanan organizasyon planına dair bütün yöntemleri kapsamaktadır (Usul, 2013: 94). Bu bağlamda kontrol teriminin, bir ya da daha fazla iç kontrol sistemi bileşenlerinin farklı yönlerini ifade etmekte kullanıldığı anlaşılmaktadır (Chan & P.H., 2010: 1).

Tüm bunlarla birlikte, iç kontrol sistemi bazen bir denetim faaliyeti olarak düşünülmektedir. Bu noktada iç kontrol sisteminin tam olarak neyi ifade ettiği bazen karıştırılmaktadır. Aşağıda iç kontrol sisteminin ne olmadığı konusuna örnekler verilmektedir (İbiş & Çatıkkaş, 2012: 98):

- İç kontrol, bir iç denetim faaliyeti değildir.
- İç kontrol, ön mali kontrol değildir.
- İç kontrol, yazılı prosedürler ile değil, güçlü bir iç kontrol ortamıyla başlar.
- İç kontrol sisteminin sahibi yönetimdir. İç denetçiler, yönetime bu alanda destek sağlar.
- İç kontrol, sadece mali bir konu değildir. İç kontrol idarenin tüm fonksiyonlarını kapsamakta ve tüm birimlerini ilgilendirmektedir.
- İç kontrol kesin güvence vermez. Hedeflerin ne derece başarılacağına ilişkin makul güvence verir.

Bir işletmeye güven duymanın temelinde sağlam bir iç kontrol sisteminin var olması yatmaktadır. Çünkü finansal raporlamanın güvenilirliği, işletme faaliyetlerinin verimlilik ve etkinliği, yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluk iç kontrol sisteminin amaçları arasında yer almaktadır. Bu anlamda iç kontrol sistemi, sayılan amaçların başarılmasına yönelik yeterli ölçüde güveni sağlamak üzere oluşturulan, işletme yönetim kurulu, yönetici ve personeli tarafından etkilenen bir süreç olarak da tanımlanabilmektedir (Kurnaz & Çetinoğlu, 2010: 36).

İç denetçilerin rutin görevleri arasında iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi de ver almaktadır. Bu değerlendirmeler sürekli denetimler ve bağımsız denetimler olarak iki yolla yapılmaktadır. Bağımsız değerlendirmeler ise iç denetim ve kontrol öz değerlendirme (KÖD) yöntemlerini kapsamaktadır. Bu bağlamda daha kısa zamanda daha etkili sonuçlar alabilmek adına iç denetçi değerlendirmelerinin yanında, KÖD türündeki incelemeler yoluyla da doğrudan ilgili bölüm çalışanları tarafından iç kontrol sistemi değerlendirilebilmektedir (Özbilgin, 2008: 102).

4. KONTROL ÖZ DEĞERLENDİRME (KÖD)

Öz Değerlendirme'nin doğuşu, 1985 yılında Toronto eyaletinde "Gulf Resources Canada" adlı orta ölçekli bir petrol ve gaz şirketi kuruluşuna dayanmaktadır (Wade & Wynne, 1999: 39). 1987 yılında bu şirketten Paul Makosz, Tim Leech ve Bruce McCuaig isimlerinde üç yaratıcı profesyonel iç denetimle bağlantılı kullanılacak yeni bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Bu profesyoneller, denetim ve kontrol prosedürlerinin güçlü ya da zayıf olduğu yerleri tespit etme ve bu kontrolleri geliştirmeyi planlama amaçları ile bir grup çalışanla eş anlı görüşmeler yapmışlardır. KÖD olarak adlandırdıkları bu yaklaşım sayesinde, büyük çaplı bir işletmede çok sayıda departman denetimlerinin oldukça verimli yapılabildiğini

görmüşlerdir. Böylece, 1980'li yıllarda yaşanan finansal çökmelere bağlı olarak iç kontrol takviyesini artırma talepleri sebebiyle; KÖD, işletmelerin kontrol zayıflıklarına karşı kullandıkları geniş çapta çabuk kabul gören bir teknik haline gelmiştir.

İşletmenin iç kontrol sisteminin yeterliliğini değerlendirmede kullanılan yöntemlerden biri olan KÖD, birim yöneticilerinin ve onlarla birlikte orada çalışan tüm personelin tasarladıkları, işletme amaçlarına ulaşmak ve bu amaçlara ulaşırken karşılaşılabilecekleri riskleri yönetmek amacıyla kullandıkları bir değerlendirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma ya iç denetçilerin ya da kalite yönetim liderlerinin gözetiminde yapılmaktadır (Özbilgin, 2008: 103). Öz Değerlendirme yöntemi, iç kontrol sisteminin etkinliği vasıtası ile uygulanabilen ve değerlendirilebilen bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca, tamamen tasarlanmış ve belgelenmiş bir çerçeve içinde yürütülmekte ve sürekli gelişme için teşvik edici bir unsur olarak sürekli tekrarlanmaktadır (Kurnaz & Çetinoğlu, 2010: 113).

KÖD, sürekli denetimlerin verimliliğini sağlayan bağımsız değerlendirme faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Burada amaç, tüm organizasyon amaçlarının gerçekleştirildiği konusunda güven yaratmaktır (Keskin, 2006: 24-25). KÖD sürecinde iç denetçiler eğitmen gibi görev yapmakta, ancak sürece karışmamaktadırlar (Önce & İşgüden, 2012: 47).

KÖD, toplanan bilgiler sayesinde işletmenin risklerini anlamak ve onlarla başa çıkmak konusunda denetçilerin, yönetime yardımcı olması amacıyla da kullanılmaktadır. Ayrıca, denetim faaliyeti sadece bu risklere odaklanmakla birlikte, denetlenmesi gereken alanda risklerin izole edilmesini sağlamaktadır. Böylece henüz bu yaklaşımı kullanmayan işletme yönetimleri, ileride ani bir kararla KÖD sürecini başlatma kararı alabilmektedir. Açıkça söylenebilir ki KÖD; yönetim,

kurumsal yönetim ve iç kontrol gündemine çok iyi biçimde uyum sağlayan, oldukça güçlü bir yaklaşım olmaktadır. En saf hali ile KÖD, işletme hedefleri ve risklerini, kontrol prosedürleri ile birleştirmektedir. Bu sebeple bazen Kontrol Risk Öz Değerlendirmesi (CRSA) olarak da adlandırılmaktadır (Pickett, 2006: 157).

KÖD uygulaması, iç kontrol sisteminin değerlendirilmesinde anahtar rol oynayan bir tespit aracı olmaktadır. Yöntem önemli alanların saptanmasında etkili olmakla birlikte, büyük tutarlarda ölçme maliyetlerini engelleyici etkide de bulunmaktadır (Dietz & Snyder, 2011: 35).

Anlatılanlar bağlamında KÖD'ün temel karakteristik özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Bakshi, 2004: 3);

- Bir tekniktir.
- Hem çalışanları hem de süreç sahiplerim kapsamaktadır.
- Hedefi, işletmenin amaçlarını gerçekleştirmesini sağlamaktır.
- Denetim fonksiyonunun yükünü azaltmaktadır.
- İç kontrollerin ön doğrulamasını yapmaktadır.
- Kontrollerin tespiti, geliştirilmesi ve zayıf kontrollerin düzeltilmesini içermektedir.

KÖD sürecinde ekip lideri işletmenin hangi kısmında öz değerlendirme yapılacağını belirledikten sonra, hangi amaçlar ve fonksiyonların düşünüleceğine ve hissedarların bu değerlendirmelere ne ölçüde dâhil edileceğine karar vermektedir. Hissedarların sayısı ve katılım seviyesi, seçilecek KÖD yöntemini etkilemektedir. Bu bağlamda üç ana yöntem bulunmaktadır. İşletmeler genellikle öz değerlendirme ihtiyacını karşılamak için bu yöntemler içinden seçtikleri birden fazla yöntemi

birleştirmektedirler. Kullanılan ana yöntemler şunlardır (Moeller, 2004. 156):

- Basitleştirilmiş çalışma grupları ya da çalıştaylar,
- Anketler,
- Yönetici analizleri.

Kullanılacak öz değerlendirme yöntemi ve formatı örgütün genel kültürüne bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Örgüt kültürü ortak bir KÖD yöntemini desteklemiyorsa, anket cevapları ve iç kontrol analizleri ile kontrol ortamı artırılabilir. Bununla birlikte, iç denetim ve işletme yönetiminin KÖD sürecini yürütmek istediğine dair açık bir karar olması yöntem seçimini kolaylaştırmaktadır (Moeller, 2004: 157).

5. KONTROL ÖZ DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMININ KULLANIMI VE MUHASEBE HİLELERİ İLE MÜCADELEDEKİ ROLÜ HAKKINDA DURUM TESPİTİ YAPMAYA İLİŞKİN UYGULAMA

Bu bölümde uygulama kısmını oluşturan anket çalışması ve bulguların değerlendirmeleri yer almaktadır. KÖD tekniğinin kullanılma seviyesi ve muhasebe hileleri ile mücadeledeki rolünü tespit etmeye yönelik işletmeler bazında yapılan araştırmanın amacı, kapsamı, sınırları, yöntemi ve sonuçların değerlendirmeleri alt başlıklarda incelenmektedir.

5.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, işletmelere kritik noktalarda önemli faydalar sağlayan KÖD yönteminin Türkiye'nin önde gelen işletmelerinde uygulanma durumunu tespit ederek, bu yöntemin muhasebe hileleri ile mücadeledeki rolünü araştırmaktır.

5.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırma için hazırlanan anket formu 09.07.2015 tarihinde geçerli olan İstanbul Sanayi Odası

(İSO) 500 listesini oluşturan işletmelere uygulanmıştır. Bu işletmelerde de; büyüklük ve çalışma koşullarına göre farklılık göstermekle birlikte; Muhasebe, Denetim, Bütçe Kontrol ve Kalite Geliştirme gibi departmanlardan var olan herhangi bir departman yöneticisi ile anket yapılmıştır.

5.3. Araştırmanın Anakütlesi ve Örneklem Seçimi

Çalışına kapsamında yer alan araştırmanın anakütlesini 09.07.2015 tarihli İSO 500 listesinde yer alan ve birbirinden farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır. Bu işletmelerin tamamına anket gönderilmiş ancak içlerinden 107 tanesi araştırmaya katılmayı kabul etmiş ve anketi cevaplamıştır. Bu rakam anakütlenin %21'ini oluşturmaktadır. Bu anket çalışması 10.07.2015- 10.08.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

5.4. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Çalışmada veriler anket yöntemi ile telefonla görüşme yapılarak toplanmıştır. Söz konusu anket formu, kontrol öz değerlendirme konusu ile alakalı yerli ve yabancı literatür ve bu konuda daha önce yapılmış çalışmaların incelenmesinden sonra hazırlanmıştır.

Araştırma kapsamında hazırlanan ankette ilk kısımda demografik özellikleri oluşturacak genel özellikli sorular yer alırken, ikinci kısımda öz değerlendirme puanı oluşturulmasına ilişkin işletmelerin kendi iç kontrol sistemlerini değerlendirmelerini sağlayacak iç kontrol sistemi elemanlarını kapsayan sorular yer almaktadır. Bu sorular doğrultusunda öz değerlendirme puanlaması yapılmıştır.

5.5. Analiz Yöntemi

Anket sonucu elde edilen verilerin analizi için; SPSS 20 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Sonuçların analizinde “Tanımlayıcı istatistikler” menüsü altında “Sıklık dağılımı” ve “Karşılaştırmalı tablolar” analizleri ve ayrıca “Parametrik olmayan (Non- Parametrik) Testler” menüsünde yer alan “Kruskal Wallis tek yönlü varyans analizi” kullanılmıştır.

Verilerin bir kısmının nitel olması nedeniyle, değerlendirme yapılırken “Parametrik Olmayan (Non-Parametrik) Testlerin” kullanılmasının daha anlamlı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda verilere normal dağılıma uygunluk testi yapılmıştır.

Tablo 1’de verilerin normallik testi sonuçları yer almaktadır. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-

Tablo 1. Verilerin Normallik Testi Sonuçları

Veriler	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk
	sd	P	Sd	P
Kontrol Ortamı	75	0.000	75	0.000
Bilgi ve iletişim	75	0.000	75	0.000
Risk Değerlendirme	75	0.000	75	0.000
Kontrol Faaliyetleri	75	0.000	75	0.000
İzleme	75	0.000	75	0.000

ro-Wilk testi sonuçlarına göre beş farklı grupta veriler normal dağılım göstermemektedir. Çünkü test sonuçlarında yer alan anlamlılık düzeyleri her grup içinde 0.05 değerinden küçüktür Diğer bir ifade ile $n=0.05$ anlamlılık düzeyinde $P=0.000 < 0.05$ olduğundan normal dağılmadığı görülmüştür. Veriler normal dağılıma uymadıkları için Kruskal Wallis tek yönlü varyans analizi kullanılması uygun görülmüştür.

5.6. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeleri

Araştırmada ankete katılan işletmelerin genel özellikleri ile ilgili bulguların ve konu kapsamındaki diğer bulguların değerlendirmeleri bu kısımda sunulmaktadır.

5.6.1. İşletmelerin Genel Özellikleri İle İlgili Bulgular

Ankete katılmayı kabul eden işletmelerin kuruluş yıllarına ilişkin dağılımları Tablo 2’de detaylandırılmaktadır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılmayı kabul eden işletmelerden çoğunluğunu 23’er

Tablo 2. İşletmelerin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımları

Kuruluş Yılı	Frekans	Yüzde
...-1960	17	15.9
1961-1970	14	13.1
1971-1980	21	19.6
1981-1990	23	21.5
1991-2000	23	21.5
2001-2010	9	8.4
Toplam	107	100

tane olmak üzere; 1981-1990 ve 1991-2000 yılları arasında kurulan işletmeler oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile %21.5’ini 30 yıllık, %21.5’ini 20 yıllık geçmişe sahip işletmeler oluşturmaktadır. Sonrasında ise en fazla paya sahip olan %19.6 ile 40 yıllık geçmişe sahip işletmeler olarak görülmektedir. Günümüze en yakın kuruluş yılına sahip yalnızca 9 işletme bulunmaktadır. Bunlarda araştırma anakütlesinin %8.4’ünü oluşturmaktadır.

Ankete katılan işletmeler birbirinden oldukça farklı sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Bu işletmelerin ankette sunulan 8 farklı sektör seçeneklerine göre gösterdikleri dağılım Tablo 3’te detaylı bir şekilde ifade edilmektedir.

Tablo 3. İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri Sektöre Göre Dağılımları

Sektör	Frekans	Yüzde
Gıda	26	24.1
Dayanıklı Tüketim Malları	22	20.6
Otomotiv	6	5.6
Demir Çelik	25	23.4
Holdings	15	14.0
Cam	3	2.8
Enerji	9	8.4
Taşımacılık	1	0.9
Toplam	107	100

Tablodan da görüldüğü üzere; işletmelerin % 24.3’ü gıda sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunları; sırası ile % 23.4 ile Demir-Çelik, % 20.6 ile Dayanıklı Tüketim Malları sektörleri takip etmektedir.

Ankete katılmayı kabul eden işletmelerin çalışan sayılarına ilişkin bilgiler Tablo 4'te detaylandırılmaktadır.

Çalışan sayısı 101-500 kişi arasında olan işletmeler % 42.1 ile ilk sırada yer almaktadır. Bu işletmeler 1001 ve üzeri çalışan sayısına sahip olan işletmeler % 34.6'lık oranla takip etmektedirler. 100 ve 100'den daha az çalışan sayısına sahip işletmeler yalnızca 4 işletme olup % 3.7 ile en düşük orana sahip olmaktadır.

Tablo 4. İşletmelerin Çalışan Sayılarına Göre Dağılım

Çalışan Sayısı	Frekans	Yüzde
...-100	4	3.7
101-500	45	42.1
501-1000	21	19.6
1001-...	37	34.6
Toplam	107	100

Ankete katılmayı kabul eden işletmelerin tamamı iç denetim departmanının varlığı ile ilgili soruya “evet” cevabı vermişlerdir. Çalışmaya katılan işletmelerin tamamında iç denetim departmanı bulunmaktadır. İşletmelerde iç kontrolün başarısı ve etkinliği için iç denetim birimine gereksinim duyulmaktadır. İşletme yöneticilerinin, faaliyetlerin iç kontrol sistemine uygunluğunun ölçülmesine yeterli zaman ayıramaması, iç kontrol sistemini yöneticiler adına inceleyecek ve değerleyecek işletme içi bir yapının gelişmesine yol açmaktadır. Bu yapı, iç denetim birimi ya da iç denetim fonksiyonu olarak adlandırılan iç denetim departmanıdır (Alagöz, 2008: 105). Bu bağlamda alınan cevaplar, işletmelerin iç kontrol sistemlerinin gelişmişliği ve etkinliği açısından olumlu bir durumun göstergesi olmaktadır.

Ankete katılan işletmelerin iç denetim departmanlarının işletme içerisinde hangi birimlere bağlı olarak çalıştıklarını gösteren dağılım Tablo 5'te gösterildiği şekildedir.

Tablo 5. İç Denetim Departmanının İşletmede Hangi Birime Bağlı Olduğu

Birim	Frekans	Yüzde
Genel Müdür	39	36.4
Yönetim Kurulu	22	20.6
Denetim Komitesi	3	2.8
Fabrika Müdürü	5	4.7
Kalite Güvence Birimi	11	10.3
Diğer	27	25.2
Toplam	107	100

Ankete katılmayı kabul eden işletmeler iç denetim departmanının bağlı olarak çalıştığı birimleri birbirlerinden farklı tanımlamışlardır. En fazla % 36.4 ile 39 işletmede iç denetim departmanının genel müdüre bağlı olarak çalıştığı belirtilmiştir. 27 işletme diğer cevabını tercih etmiş ve 22 işletmede iç denetim departmanının % 20.6 ile yönetim kuruluna bağlı olarak çalıştığı beyan edilmiştir. Çalışmaya katılan işletmelerin tamamı denetim komitesi bulunması sorusuna “evet” cevabı vermiştir. Denetim komiteleri işletmelerde iç denetim departmanları ile yönetim kurulu arasında köprü görevi üstlenmektedir (Keskin, 2006: 127). Alınan cevaba göre, iç denetim departmanı bulunan işletmelerin tamamında denetim komitesi de bulunmaktadır. Bu durum, işletmelerde iç denetim departmanları ile yönetim kurulu arasındaki iletişimin sağlanmasına olumlu bir ortam yaratmaktadır.

Ankete katılan işletmelerin denetim komitelerinin hangi birimlere bağlı olarak çalıştığına dair verdikleri cevaplar Tablo 6'da görüldüğü üzere farklılık göstermektedir.

Tablo 6. Denetim Komitesinin İşletmede Hangi Birime Bağlı Olduğu

Birim	Frekans	Yüzde
Genel Müdür	28	26.2
Yönetim Kurulu	24	22.4
Fabrika Müdürü	6	5.6
Diğer	49	45.8
Toplam	107	100

Katılımcı işletmelerin % 45.8'i denetim komitelerinin genel müdür, yönetim kurulu ve fabrika müdürü dışında farklı birimlere bağlı olduğunu belirtmişlerdir. İkinci sırada % 26.2 ile genel müdür cevabını veren işletmeler, üçüncü sırada ise % 22.4 ile yönetim kurulu cevabı veren işletmeler yer almaktadır.

Tablo 7'de çalışmanın asıl konusunu oluşturan KÖD'ün bilinirliğine ve uygulanmasına yönelik olarak sorulan anahtar sorulardan birine verilen cevaplar görülmektedir. Tabloya göre; çalışmaya katılan işletmelerin % 74.8'i KÖD metodolojisini bildiklerini, % 25.2'si ise daha önce hiç duymadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 7. Kontrol Öz Değerlendirme Metodolojisini Duyan İşletme Dağılımları

Cevap	Frekans	Yüzde
Evet	80	74.8
Hayır	27	25.2
Toplam	107	100

Tablo 8'de KÖD uygulama durumlarına göre işletmelerin gösterdikleri dağılım yer almaktadır.

Tablo 8. Kontrol Öz Değerlendirme Uygulayan İşletme Dağılımları

Cevap	Frekans	Yüzde
Evet	75	70.1
Hayır	32	29.1
Toplam	107	100

Sonuçlara göre ankete katılmayı kabul eden işletmelerin %70.1'i KÖD'ü uyguladığını, %29.9'u ise uygulamadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 9. İşletmelerin Kontrol Öz Değerlendirme Metodolojisini Uygulamama Sebepleri

Cevap	Frekans	Yüzde
Uygulama yönteminin bilinmemesi	18	56.2
İşletme yönetiminin bu uygulamaya sıcak bakmaması	9	28.1
Metodun karışık olması	5	15.6
Toplam	32	100

Tablo 9'da KÖD'ü uygulamayan işletmelerin bu duruma dair nedenlerini sıraladıkları dağılım gösterilmektedir. İşletmelerin bu yaklaşımı kullanmama nedenleri birbirinden farklılık göstermektedir. KÖD'ü uygulamayan 32 işletmenin 18'i yani %56.2'si uygulama yönteminin bilinmediğini, %28.1'ini oluşturan 9 işletme yönetiminin bu uygulamaya sıcak bakmadığını ve geri kalan %15.6'lık kısmı oluşturan 5 işletme ise metodun karışık olduğunu ileri sürerek KÖD'ü kullanmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 10’da iç kontrol sistemi değerlendirilmesinde KÖD’ü uygulayan işletmelerin bunu işletme içerisinde hangi birim gözetiminde yürüttüklerini gösteren dağılım yer almaktadır.

Tablo 10. İşletmelerin Kontrol Öz Değerlendirmeyi Hangi Birim Gözetiminde Yaptıkları

Birim	Frekans	Yüzde
İç Denetim Departmanı	20	26.7
İlgili Birim Üst Yöneticisi	5	6.7
Kalite Güvence ve Geliştirme Program Sorumlusu	33	44.0
Diğer	17	22.6
Toplam	75	100

KÖD’ün iç denetim departmanı rehberliğinde yapılması önerilen bir durumdur (Keskin, 2006: 147). Ancak, ankete katılan işletmelerin KÖD’ü hangi birim gözetiminde yaptıklarına dair soruya verdikleri cevaplar Kalite Güvence ve Geliştirme Program Sorumlusu seçeneğinde yoğunlaşmıştır. İşletmelerin 33’ü diğer ifade ile % 44’ü bu cevabı vermiştir. Bunu % 26.7 ile 20 işletmenin verdiği cevap olan İç Denetim Departmanı cevabı izlemektedir. Kalite Güvence ve Geliştirme Programı, en kısa ifade ile sunulan bir hizmet veya ürünün kalitesinin “olması gereken haliyle” karşılaştırılarak değerlendirilmesine imkân sağlayan bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, kurum faaliyetlerine değer katması ve kurumun amaç ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olması için, öncelikle iç denetim faaliyetlerinin güvenilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Denetim faaliyetlerinin güvenilirliğine duyulan ihtiyaç ise denetimin kalitesini artırma çabalarının temelini

oluşturmaktadır. İstenilen kalite düzeyine erişilmesi ve bu kalitenin artırılması isteği, iç denetimde kalite güvence ve geliştirme programının oluşturulması ile mümkün olmaktadır (Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu, Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler.2011/10/2htm>. Erişim Tarihi:10.09.2015). Bu program işletmelere önemli faydalar sağlamaktadır. Kalite Güvence ve Geliştirme Programını yürüten işletmelerde bu program sorumlularının öz değerlendirmeyi de yürütmeleri beklenen ve olumlu bir sonuç olarak yorumlanabilmektedir.

Tablo 11’de çalışmaya katılmayı kabul eden ve KÖD kullanan işletmelerin bu uygulamayı yaparken tercih ettikleri yöntemleri gösteren dağılım yer almaktadır.

Tablo 11. İşletmelerin Kontrol Öz Değerlendirmeyi Uygularken Kullandıkları Yöntem

Yöntem	Frekans	Yüzde
Grup çalışması	45	60.0
Anket yöntemi	14	18.7
Yönetici analizleri	16	21.3
Toplam	75	100

KÖD uygulamalarında grup çalışması, anket yöntemi ve yönetici analizleri olarak sayılan üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan en yaygın grup çalışması yöntemidir. Ankete katılan işletmelerden KÖD uygulayanların %60’ı grup çalışması yöntemini kullandıklarını belirterek, bu yöntemin en yaygın kullanılan yöntem olduğu tespitini pekiştirmişlerdir. İkinci sırada %21.3 ile yönetici analizleri ve son sırada %18.7 ile anket yönteminin tercih edildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çalışmanın una konusunu oluşturan bir diğer kilit soru KÖD'ün muhasebe hileleri ile mücadelede etkili olup olmadığı sorusudur. İşletmelerin bu soruya verdikleri cevapların dağılımı Tablo 12'de görülmektedir.

Tablo 12. İşletmelere Göre Kontrol Öz Değerlendirmenin Muhasebe Hileleri İle Mücadelede Etkili Olup Olmadığı

Cevap	Frekans	Yüzde
Evet	66	88.0
Hayır	9	12.0
Toplam	107	100

Bu soruya araştırmaya katılan ve KÖD kullanan 75 işletmenin 66'sı evet cevabı vererek % 88'lik çoğunluğu oluşturmuştur. Yalnızca 9 işletmenin yer aldığı % 12'lik kısım ise hayır cevabı vererek, bu tekniğin muhasebe hileleri ile mücadelede etkili olmadığını belirtmiştir.

5.6.2. İşletmelerin Kontrol Öz Değerlendirme Sonuçları İle İlgili Bulgular ve Değerlendirmeler

Anketin ikinci kısmında yer alan sorular işletmelerin iç kontrol sistemlerini öz değerlendirme tekniği ile kontrol etmelerini sağlamaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar “evet” ve “hayır”dan oluşmaktadır. Buradan hareketle verilen her evet cevabı “1” puan, hayır cevabı ise “0” puan olarak değerlendirilerek işletmelerin öz değerlendirme puanları oluşturulmuştur. Esas kaynaktaki soru sayısı fazla olmakla birlikte, anketin tasarımı, zamanın kısıtlı olması ve katılımcının sağlıklı cevaplaması açısından soru sayısı 39'a indirgenmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırma kapsamında işletmelerin elde ettikleri puanlar 0 ile 39 arasında değişiklik göstermektedir (Amasya Strateji Geliştirme Başkanlığı İnternet Sitesi, https://amasya.edu.tr/ıç_kontrol_izleme_fortnu.doc.x. Erişim Tarihi: 16.09.2015).

Tablo 13'te işletmelerin öz değerlendirmeleri sonucu elde ettikleri puan dağılımları: 0-39 puan arasındaki ve bunların yüzdesel dönüşümleri görülmektedir. Araştırmaya katılan ve KÖD tekniğini kullanarak kendi iç kontrol sistemlerini değerlendiren işletmelerin anket sorularına verdikleri “evet” cevaplarına göre aldıkları puanların dağılımı tablodaki gibi olmuştur.

Tablo 13. İşletmelerin Öz Değerlendirmeleri Sonucunda Elde Ettikleri Puanların Dağılımı

Puan	Yüzdesel Puan	Frekans	Yüzde
19,00	0,49	1	1.3
20,00	0,51	1	1.3
23,00	0,59	1	1.3
24,00	0,62	1	1.3
27,00	0,69	1	1.3
29,00	0,74	2	2.7
30,00	0,77	2	2.7
31,00	0,79	2	2.7
33,00	0,85	2	2.7
34,00	0,87	2	2.7
35,00	0,90	12	16.0
36,00	0,92	16	21.3
37,00	0,95	18	24.0
38,00	0,97	14	18.7
Toplam		75	100

Sonuçlara göre, 18 işletme 100 üzerinden 95 puan, 16 işletme 92 puan ve 14 işletme de en yüksek puan olan 97 puanı almıştır. Aldıkları puanlara göre işletmelerin iç kontrol sistemlerinin gelişmişlik düzeyini değerlendirme açıklamaları bir sonraki tabloya göre yapılmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan işletmeler kendi içlerinde; elde ettikleri puanlara göre sahip oldukları iç kontrol sistemi gelişmişlik düzeyi, farkındalık,

anlayış ve kontrol mekanizmalarının kullanımı gibi kriterler bakımından beş gruba ayrılmaktadır.

Buraya kadar anlatılanlar doğrultusunda araştırmaya dâhil olan işletmelerin hangi grup içinde yer aldıkları Tablo 14'te gösterildiği şekilde olmuştur (Amasya Strateji Geliştirme Başkanlığı İnternet Sitesi, https://amasya.edu.tr.media.ic_kontrol_izleme_formu. Erişim Tarihi: 16.09 .2015).

Tablo 14. İşletmelerin Öz Değerlendirmeleri Sonucunda Elde Ettikleri Puanların Açıklamaları

Puan	Açıklama	İşletme Sayısı
0-25	İç kontrol sistemi gelişiminin en düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Biraz farkındalık olmakla birlikte iç kontrol mekanizmalarının henüz idarede uygulanmadığı anlaşılmaktadır. İç kontrol sisteminin kurulması için acil rehberlik ve yönlendirmede bulunulması gereklidir.	0
26-50	İç kontrol sistemi gelişiminin düşük seviyede olduğunu göstermektedir. İç kontrol sistemine ilişkin farkındalık ve anlayışın bulunduğu, iç kontrol mekanizmalarının uygulanması için çalışmalara başlandığı anlaşılmaktadır. Ancak çalışmaların artarak devam etmesi ve uygulamaya geçilmesi gereklidir.	1
51-75	İç kontrol sistemi gelişiminin orta seviyede olduğunu göstermektedir. İç kontrol mekanizmalarının uygulanmaya başladığı, ancak geliştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.	6
76-90	İç kontrol sistemi gelişiminin yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. İç kontrol mekanizmalarının uygulamasının yerleştiği anlaşılmaktadır. Uygulamaların biraz daha geliştirilmesi için neler yapılabileceğinin değerlendirilmesi uygun olacaktır.	20
91-100	İç kontrol sisteminin gelişiminin en yüksek seviyede olduğunun göstergesidir. İç kontrol mekanizmalarının en iyi şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır.	48

Tablo 14'te gösterilen açıklamalar rehberliğinde işletmelerin yüzdesel puanlarındaki dağılıma göre yer aldıkları gruplar ifade edilmektedir. Tablodaki sonuçlara göre araştırmaya katılan ve KÖD tekniğini kullanan işletmelerin hiç biri 0-25 puan aralığında yer almamıştır. Diğer ifade ile iç kontrol sistemi gelişmişliğinin en düşük seviyede olduğu işletme bulunmamaktadır. 26-50 puan aralığında yer alan yalnızca 1 işletmenin, iç kontrol sistemi düşük seviyede olmakla birlikte farkındalık ve anlayışa sahip olduğu görülmektedir.

51-75 puan aralığında 6 işletme yer almıştır. Bu durum, bu işletmelerde iç kontrol sistemi gelişiminin orta seviyede olduğunu göstermektedir. 76-90 puan aralığında iç kontrol sistemi gelişiminin yüksek seviyede olduğu 20 işletme yer almaktadır. 91-100 puan aralığında yer alan 48 işletme ise iç kontrol sistemi gelişmişliğinin en yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

Bu kısımda işletmelerin KÖD tekniğini uygulamaları ile farklı kriterler arasındaki ilişkileri gösteren hipotezler ve çapraz tablolar yer almaktadır.

Bu bağlamda Tablo 15'te işletmelerin kuruluş yılları ile KÖD kullanma durumlarına ait hipotezin tablosu yer almaktadır. Kuruluş yılı işletmelerin köklü ya da yeni bir işletme olup olmadığı konusunda fikir veren bir kriter olarak görüldüğünde, çalışmaya katılan ve KÖD tekniği uygulayan işletmelerin en fazla 181-1990 yıllarında kurulan ortalama 25-34 yıllık geçmişe sahip işletmeler olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile ortalama

30 yıllık geçmişi olan 9 işletme bulunmaktadır. Bunları 1991-2000 yılları arası kuruluşa sahip olan 15-24 yıllık geçmişi ile 17 işletme, 1960 ve daha öncesinde kurulmuş olan 14 işletme takip etmektedir.

H₁ = Kontrol öz değerlendirme kullanan işletmeler ile bu işletmelerin kuruluş yılları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 15. Kontrol Öz Değerlendirme Tekniği Uygulamasının İşletmelerin Kuruluş Yılı İle İlişkisi

			İşletmenin Kuruluş Yılı						Toplam
			...-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2010	
KÖD Uygulama Durumu	Evet	Sayı	14	9	12	19	17	4	75
		%	18,7	12,0	16,0	25,3	22,7	5,3	100
	Hayır	Sayı	3	5	9	4	6	5	32
		%	9,4	15,6	28,1	12,5	18,8	15,6	100
Toplam		Sayı	17	14	21	23	23	9	107
		%	15,9	13,1	19,6	21,5	21,5	8,4	100

Ki-kare analizine göre; H_1 hipotezi red edilmektedir ($\chi^2 = 7,827$; $sd = 5$; $P = 0,166$). Sonuçlara göre işletmelerin KÖD kullanma durumu ile bu işletmelerin kuruluş yılları arasında $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde, $0,166 > 0,05$ olduğundan istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki yoktur. Bunun sebebi, söz konusu işletmelerin seçenek olarak sunulan kuruluş yıllarına göre neredeyse eşit şekilde dağılım göstermeleri ve eski ya da yeni olarak nitelendirilebilecek her işletmenin bu tekniği kullanıyor olmasıdır. KÖD çok eski bir geçmişe sahip olmamakla birlikte, tekniğin işletmelere faydalarının farkına varan köklü ya da genç çoğu işletme kontrol mekanizmalarında bu uygulamayı kullanmaktadır.

Çalışmaya katılan işletmelerin KÖD kullanma durumları ile bu işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler arasındaki ilişkinin değerlendirilmesine ilişkin Tablo 16'ya göre, ankete katılmayı kabul eden işletmelerden KÖD tekniği kullananların en fazla gıda; ikinci olarak da demir-çelik ve

sonrada dayanıklı tüketim malları sektörlerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. 107 işletme örnekleminde gıda sektöründe 21, demir çelik sektöründe 18 ve dayanıklı tüketim malları sektöründe ise 16 işletme faaliyet göstermektedir. Bunların yüzde oranları sırası ile % 28, % 24 ve % 21,3 olarak görülmektedir.

Ki-kare analizine göre; H_2 hipotezi red edilmektedir ($\chi^2 = 6,832$; $sd = 7$; $P = 0,447$). Sonuçlara göre, işletmelerin KÖD kullanma durumu ile bu işletmelerin sektörleri arasında $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde, $0,447 > 0,05$ olduğundan istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki yoktur. Bunun sebebi, günümüzde bu tekniğin işletmelerin iç kontrol sistemi değerlendirmelerinde önemli faydalar sağladığının farkında olan genel olarak tüm sektörlerden işletmeler tarafından kullanılıyor olmasıdır.

$H_2 =$ Kontrol öz değerlendirme kullanan işletmeler ile bu işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 16. Kontrol Öz Değerlendirme Tekniği Uygulamasının İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri Sektörler İle İlişkisi

			Faaliyet Gösterilen Sektör								Toplam
			Gıda	Dayanıklı Tüketim Malları	Otomotiv	Demir Çelik	Holding	Cam	Enerji	Taşımacılık	
KÖD Uygulama Durumu	Evet	Sayı	21	16	4	18	10	2	4	0	75
		%	28,0	21,3	5,3	24,0	13,3	2,7	5,3	0,0	100
	Hayır	Sayı	5	6	2	7	5	1	5	1	32
		%	15,6	18,8	6,2	21,9	15,6	3,1	15,6	3,1	100
Toplam		Sayı	26	22	6	25	15	3	9	1	107
		%	24,3	20,6	5,6	23,4	14,0	2,8	8,4	0,9	100

Çalışmaya katılan işletmelerin KÖD kullanma durumları ile bu işletmelerin çalışan sayıları arasındaki ilişkinin değerlendirildiği Tablo 17'ye göre ankete katılmayı kabul eden işletmelerden KÖD kullananların en fazla 101-500 arası, ikinci olarak da 1001 ve üzeri çalışan sayısına sahip orta veya büyük ölçekte olan işletmeler olduğu görülmektedir. 101-500 arası çalışana sahip 31 işletme, 1001 ve üzeri çalışana sahip 25 işletme ve 501-1000 arası çalışan sayısına sahip 16 işletme bulunmaktadır. Bunların yüzdelik dilimleri

sırası ile % 41,3, % 33,3 ve % 21,3 olarak sıralanmaktadır.

Ki-kare analizine göre; H_3 hipotezi red edilmektedir ($\chi^2 = 0,562$; $sd = 3$; $P = 0,905$). Sonuçlara göre işletmelerin KÖD kullanma durumu ile bu işletmelerin sektörleri arasında $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde, $0,905 > 0,05$ olduğundan istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

$H_3 =$ Kontrol öz değerlendirme kullanan işletmeler ile bu işletmelerin çalışan sayıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 17. Kontrol Öz Değerlendirme Tekniği Uygulamasının İşletmelerin Çalışan Sayıları İle İlişkisi

			Çalışan Sayısı				Toplam
			...-100	101-500	501-1000	1001-...	
KÖD Uygulama Durumu	Evet	Sayı	3	31	16	25	75
		%	4,0	41,3	21,3	33,3	100
	Hayır	Sayı	1	14	5	12	32
		%	3,1	43,8	15,6	37,5	100
Toplam		Sayı	4	45	21	37	107
		%	3,7	42,1	19,6	34,6	100

Çalışmaya katılan işletmelerin toplam KÖD puanını oluşturan iç kontrol sistemi elemanları ile yani tek tek sıralandığında kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi- iletişim ve izleme puanları ile bu işletmelerin kuruluş yılları, faaliyet gösterdikleri sektörler ve çalışan sayıları arasındaki ilişkileri gösteren hipotezler aşağıda yer almaktadır. Bu ilişkileri test etmek için kullanılan Kruskal Wallis tek yönlü varyans analizi sonuçları da akabinde belirtilmektedir.

$H_4 =$ İşletmelerin kuruluş yılları ile bu işletmelerin kontrol ortamı, bilgi iletişim, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri ve izleme puanları arasında farklılık vardır.

Tablo 18. İşletmelerin Kuruluş Yılları İle Bu İşletmelerin Kontrol Ortamı, Bilgi İletişim, Risk Değerlendirme, Kontrol Faaliyetleri ve İzleme Puanları Arasındaki Farklılıklar

Bileşenler	Kuruluş Yılları	N	Ortalamalar	X ²	sd	P
Kontrol Ortamı	...-1960	14	33,50	1,891	5	0,864
	1961-1970	9	42,94			
	1971-1980	12	35,29			
	1981-1990	19	39,21			
	1991-2000	17	38,03			
	2001-2010	4	44,88			
	Toplam	75				
Bilgi ve İletişim	...-1960	14	39,79	1,381	5	0,926
	1961-1970	9	33,33			
	1971-1980	12	39,50			
	1981-1990	19	36,79			
	1991-2000	17	39,47			
	2001-2010	4	37,25			
	Toplam	75				
Risk Değerlendirme	...-1960	14	32,25	5,745	5	0,332
	1961-1970	9	39,22			
	1971-1980	12	39,13			
	1981-1990	19	44,53			
	1991-2000	17	33,59			
	2001-2010	4	39,75			
	Toplam	75				
Kontrol Faaliyetleri	...-1960	14	32,21	3,850	5	0,571
	1961-1970	9	35,67			
	1971-1980	12	39,92			
	1981-1990	19	41,74			
	1991-2000	17	38,00			
	2001-2010	4	40,00			
	Toplam	75				
İzleme	...-1960	14	39,54	11,216	5	0,047
	1961-1970	9	38,17			
	1971-1980	12	39,25			
	1981-1990	19	42,50			
	1991-2000	17	29,68			
	2001-2010	4	42,50			
	Toplam	75				

Tablo 18'e göre işletmelerin iç kontrol sistemi elemanlarına ait toplam puan ortalamaları, işletmelerin kuruluş yıllarına göre bir farklılık göstermemektedir. Yalnızca izleme elemanına ait puan kuruluş yıllarına göre farklılık göstermektedir. Tabloda yer aldığı üzere 1981-1990 ve 2001-2010 yılları arasında yüksek bir ortalama iken, 1991-2000 yılları arasında bu bileşene ait ortalama bir düşüş görülmektedir. Bunun sebebi ülkenin o dönemdeki ekonomik durumunun işletmelere yansımaları ve bunun da iç kontrol sistemlerini etkilemesi olarak düşünülebilir.

Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; H_4 hipotezi red edilmektedir. Tablodaki değerlendirmeye göre; işletmelerin kuruluş yılları ile bu işletmelerin kontrol ortamı, bilgi iletişim, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri puanları arasında $\alpha = 0,05$

anlamlılık düzeyinde; $P=0,864$, $P=0,926$, $P=0,332$, $P=0,571 > 0,05$ olduğundan; istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile bu gruplar birbirine denktir. Yalnızca izleme puanları arasında; $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde; $P=0,047 < 0,05$ olduğundan; istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 19'da işletmelerin iç kontrol sistemi elemanlarına ait puanların işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler için ortalamaları görülmektedir. Buna ait hipotez ve test sonucu aşağıda yer almaktadır.

$H_5 = İşletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler ile bu işletmelerin kontrol ortamı, bilgi iletişim, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri ve izleme puanları arasında farklılık vardır.$

Tablo 19. İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri Sektörler İle Bu İşletmelerin Kontrol Ortamı, Bilgi İletişim, Risk Değerlendirme, Kontrol Faaliyetleri ve İzleme Puanları Arasındaki Farklılıklar

Bileşenler	Kuruluş Yılları	N	Ortalamalar	X ²	sd	P
Kontrol Ortamı	Gıda	21	39,17	6,735	6	0,346
	Dayanıklı Tüketim Malları	16	43,81			
	Otomotiv	4	19,25			
	Demir-Çelik	18	34,56			
	Holding	10	42,50			
	Cam	2	45,00			
	Enerji	4	28,13			
	Toplam	75				
Bilgi ve İletişim	Gıda	21	38,57	2,202	6	0,900
	Dayanıklı Tüketim Malları	16	36,25			
	Otomotiv	4	46,00			
	Demir-Çelik	18	38,22			
	Holding	10	35,50			
	Cam	2	46,00			
	Enerji	4	35,25			
	Toplam	75				

Bileşenler	Kuruluş Yılları	N	Ortalamalar	X ²	sd	P
Risk Değerlendirme	Gıda	21	38,12	10,029	6	0,123
	Dayanıklı Tüketim Malları	16	36,53			
	Otomotiv	4	21,38			
	Demir-Çelik	18	43,56			
	Holding	10	41,40			
	Cam	2	15,00			
	Enerji	4	37,88			
	Toplam	75				
Kontrol Faaliyetleri	Gıda	21	39,71	1,254	6	0,974
	Dayanıklı Tüketim Malları	16	37,50			
	Otomotiv	4	31,50			
	Demir-Çelik	18	38,06			
	Holding	10	36,60			
	Cam	2	40,00			
	Enerji	4	39,75			
	Toplam	75				
İzleme	Gıda	21	37,14	7,686	6	0,262
	Dayanıklı Tüketim Malları	16	37,75			
	Otomotiv	4	42,50			
	Demir-Çelik	18	40,53			
	Holding	10	38,95			
	Cam	2	42,50			
	Enerji	4	23,00			
	Toplam	75				

Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; H_5 hipotezi red edilmektedir. Tablodaki değerlendirmeye göre; işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler ile bu işletmelerin kontrol ortamı, bilgi iletişim, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri puanları arasında $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde; $P=0,346$, $P=0,900$, $P=0,123$, $P=0,974$, $P=0,262 > 0,05$ olduğundan; istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile bu gruplar birbirine denktir.

Tablo 20’de işletmelerin iç kontrol sistemi elemanlarına ait puanların işletmelerin çalışan sayılarına göre ortalamaları görülmektedir. Buna ait hipotez ve test sonucu aşağıda yer almaktadır.

$H_6 =$ İşletmelerin çalışan sayıları ile bu işletmelerin kontrol ortamı, bilgi iletişim, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri ve izleme puanları arasında farklılık vardır.

Tablo 20. İşletmelerin Çalışan Sayıları İle Bu İşletmelerin Kontrol Ortamı, Bilgi İletişim, Risk Değerlendirme, Kontrol Faaliyetleri ve İzleme Puanları Arasındaki Farklılıklar

Bileşenler	Çalışan Sayıları	N	Ortalamalar	X ²	sd	P
Kontrol Ortamı	...-100	3	44,83	3,156	3	0,368
	101-500	31	38,87			
	501-1000	16	43,41			
	1001-...	25	32,64			
	Toplam	75				
Bilgi ve İletişim	...-100	3	34,33	0,518	3	0,915
	101-500	31	39,00			
	501-1000	16	38,81			
	1001-...	25	36,68			
	Toplam	75				
Risk Değerlendirme	...-100	3	37,00	4,079	3	0,253
	101-500	31	41,73			
	501-1000	16	39,28			
	1001-...	25	32,68			
	Toplam	75				
Kontrol Faaliyetleri	...-100	3	28,67	2,496	3	0,476
	101-500	31	39,94			
	501-1000	16	39,56			
	1001-...	25	35,72			
	Toplam	75				
İzleme	...-100	3	42,50	1,267	3	0,737
	101-500	31	36,58			
	501-1000	16	40,06			
	1001-...	25	37,90			
	Toplam	75				

Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre; H_0 hipotezi red edilmektedir. Tablodaki değerlendirmeye göre; işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörler ile bu işletmelerin kontrol ortamı, bilgi iletişim,

risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri puanları arasında $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde; $P=0,368$, $P=0,915$, $P=0,253$, $P=0,476$, $P=0,737 > 0,05$ olduğundan; istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık

bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile bu gruplar birbirine denktir.

6. SONUÇ

Türkiye'nin ileri gelen işletmelerinde KÖD tekniğinin kullanımı ve muhasebe hileleri ile mücadeledeki rolü hakkında bir durum tespiti yapmayı amaçlayan bu çalışmanın anakütlesi İSO 500 listesi işletmelerinden oluşmaktadır. Bu anakütle içerisinde çalışmaya katılmayı kabul eden işletmelerden KÖD tekniğini bilen ve uygulayan işletmeler oldukça önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır. KÖD uygulayanların büyük çoğunluğu, tekniğin muhasebe hileleri ile mücadelede etkin bir rol oynadığı kanaatindedirler. KÖD uygulamayan işletmeler, yöntemin bilinmemesi, işletme yönetiminin uygulamaya sıcak bakmaması ve yöntemin karışık olması gibi sebepler ileri sürmüşlerdir. Yapılan çalışmada organizasyon şemasında iç denetim departmanını tanımlayan işletmelerin tamamı denetim komitesine de sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum, iç kontrol mekanizmalarının yapılandırılması hususunda önem arz etmektedir. Yine araştırmaya katılan ve KÖD uygulayan işletmelere öz değerlendirme soruları kapsamında puanlama yapılmıştır. Bunun sonucunda da en fazla işletme; en yüksek puan grubu olan 91-100 puan aralığında yer almaktadır. Buna göre yapılan anket çalışması kapsamında;

KÖD'ün özellikle hile ile mücadelede öneminin fark edildiği ve uygulandığı söylenebilir. Ayrıca yine çalışmaya katılan ve KÖD kullanan işletmelerin büyük çoğunluğu hangi yöntemle KÖD uyguladıkları sorusuna, grup çalışması cevabını vermiştir.

Elde edilen sonuçlar kapsamında işletmelerin, etkin bir iç kontrol sistemine sahip olmaları gerektiğinin bilincinde oldukları ve bu sebeple büyük çoğunluğun KÖD uyguladığı tespit edilmiştir. Uygulamayı henüz başlatamayanların işletme kültüründen kaynaklı nedenleri aştıktan sonra bunu başarabilecekleri tahmin edilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, 30.09.2014 tarih ve 2014/6842 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 'İç Kontrol' başlıklı 24. maddesinde; "*ç) yılda en az bir kez ilgili kamu iktisadi teşebbüsü veya bağlı ortaklığa ilişkin kontrol öz değerlendirme yapılmasını... sağlamak üzere iç kontrol sistemi oluşturulmasından kamu iktisadi teşebbüsü ve bağlı ortaklıklarının yönetim kurulları ile görev ve yetkileri çerçevesinde her düzeydeki yönetici sorumludur.*" ibaresi bulunmaktadır. Çalışma sonucu çıkan tespit, bu anlamda da önemli hale gelmektedir. Bu yasal dayanağa bağlı olarak tekniğin uygulanmasındaki öneme bir kez daha dikkat çekilmektedir.

KAYNAKÇA

- ACFE (2010), *Association of Certified Fraud Examiners*, The ACFE's Report to the Nation on Occupational Fraud And Abuse.
- ALAGÖZ, Ali (2008), "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü", Güncel İşletmecilik Konuları, 9526.www.alialagoz.com.tr/docdralialagoz.../isletmelerde_ic_kontrol.pdf. (Erişim Tarihi:09.09.2015).
- BAKSHI, Sunil (2004), "Control Self-Assessment For Information And Related Technology", *Information Systems Control Journal*, Volume: 1.
- BOZKURT, Nejat (2009), "İşletmelerin Kara Deliği: Hile", Alfa Yayınevi, İstanbul.
- CHAN, Zoe N. Y. & P. H., Patrick (2010), "Understanding One of the Internal Control Components", The Control Environment, Relevant To AAT Examination Paper 8 Principles of Auditing And Management Information Systems.
- ÇELİK, Alper (2007), "Stok Hileleri ve Bir Uygulama", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Denetimi Bilim Dalı.
- DIETZ, Donna & SNYDER, Herbert (2011), "Assessing Internal Controls: Do Management And Staff Agree?", *Management Accounting Quarterly Winter*, Volume 12, No:2, 35-40.
- DUMANOĞLU, Sezai (2005), "Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 20(1). 347-358.
- EBERT, Laura & GAGNE, Margaret L. (2007), "A Monopoly Model Of Accounting Fraud", *Journal of Business & Economic Research*, Volume:5, Number 4, April.
- GÜRSOY, Hakan (2009), "Muhasebe Hilesi", *Yaklaşım Dergisi*, Sayı:209: 1-21.
- İBİŞ, Cemal & ÇATIKAŞ, Özgür (2012), "İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:85/ Nisan-Haziran, 95-121.
- KESKİN, Duygu Anıl (2006), "İç Kontrol Sistemi Kontrol Öz Değerlendirme", İstanbul, Beta Yayınevi.
- KURNAZ, Niyazi & ÇETİNOĞLU, Tansel (2010), "İç Denetim Güncel Yaklaşımlar", Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- KÜÇÜK, İsmail (2008), "Finansal Raporlamada Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı.
- MOELLER, Robert R. (2004), "Sarbanes-Oxley And The New Internal Auditing Rules", John Wiley & Sons, Inc.
- MORGAN, Byron (2012), "Internal Control and Fraud Awareness", *Focus on Finance*, Department of Internal Audit, University of Memphis, February.
- ÖNCE, Saime & İŞGÜDEN, Burcu (2012), "İç Denetim Faaliyetinin Gelişen ve Değişen Bilgi Teknolojileri Ortamı Açısından Değerlendirilmesi: İMKB-100 Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:17, 38-70.
- ÖZBİLGİN, İzzet Gökhan (2008), "Aracı Kurumlarda İç kontrol Sistemi ve Analizi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZEROĞLU, Ali İhsan (2014), "Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran: 180-196.
- PICKETT, K. H. Spencer (2006), "Audit Planning A Risk Based Approach", Third Edition, John Wiley Sons Inc.
- SAMOCIUK, Martin & IYER, Nigel (2010), "A Short Guide to Fraud Risk- Fraud Resistance and Detection", Edited by Helenne Doody.

SILVERSTONE, Howard & SHEETZ, Michael (2007), “*Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non Experts*”, John Wiley Sons Inc.

SINGLETON, Tommie W. & SINGLETON, Aeron J. (2010), “*Fraud Auditing And Forensic Accounting*”, John Wiley & Sons Inc.

TRITTER, Richard P. (2000), “*Control Self Assessment, A Guide to Facilitation- Based Consulting*”, John Wiley Sons. Inc.

USUL, Hayrettin (2013), “*Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamalı Bağımsız Denetim*”, Ankara, Detay Yayıncılık.

W. Vona, Leonard & KINNER, Marina (2006), “*Fraud Definitions*”, December 21.

WADE, Keith & ANDY, Wynne (1999), “*Control Self Assessment For Risk Management And Other Practical Applications*”, John Wiley Sons. Inc.

TÜRKİYE'DE EN YÜKSEK SATIŞ GELİRİNE SAHİP 20 ŞİRKETİN SATIŞ GELİRİ VE KARLILIK PERFORMANSININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ*

Doç. Dr. Levent KOŞAN**

Buket Dilan UZPAK***

Makale Gönderim Tarihi : 15.03.2016 / Kabul Tarihi : 12.04.2016

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı en yüksek satış gelirin sahip şirketlerin kar ve karlılık performanslarının da yüksek olup olmadığının belirlenmesidir. Bu bağlamda Fortune 500- 2015 listesinde 2014 yılında en yüksek satış gelirin sahip 20 şirketin karlılık performansı analiz edilerek bu şirketlerin net kar marjları, aktif karlılıkları ve özsermaye karlılıkları hesaplanmış ve her bir karlılık değişkeni bakımından performans sıralamaları değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca net satış geliri, net kar tutarı, net kar marjı, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı değişkenleri arasındaki korelasyonda analiz edilmiştir. Analiz sonucunda yüksek satış gelirin sahip şirketlerin yüksek bir net kar ve karlılık oranlarına sahip olmadıkları saptanmıştır. Yine analiz kapsamındaki şirketlerin net satış gelirleri ile aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı arasında düşükte olsa negatif bir korelasyon olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Net Satış Geliri, Net Kar, Net Kar Marjı, Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı.

COMPARATIVE SALES REVENUES AND PROFITABILITY ANALYSIS OF THE HIGHEST NET SALES REVENUES COMPANIES IN TURKEY

ABSTRACT

The main purpose of this study is to investigate the profit and profitability performance of highest net sales revenues companies. In order to do this, we took into account the top 20 highest net sales revenues companies in Turkey in 2014 according to Fortune – 500 2015 list and calculated their return on sales, return on assets and return on equity ratios. Also it was analyzed in correlation between net sales revenues, net profit, return on sales, return on assets and return on equity. Analysis results were determined in companies with high sales revenue are found to not have a high net profit and profitability. Also it was determined to be a low negative correlation between net sales revenue and return on assets and return on equity.

Keywords: Net Sales Revenue, Net Profit, Return on Sales, Return on Assets, Return on Equity.

* Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, ekaradeniz@mersin.edu.tr

** Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, lkosan@mersin.edu.tr

*** Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, buketdln@hotmail.com

1. GİRİŞ

Günümüzde ağırlaşan rekabet koşulları ve politik ve ekonomik krizler bağlamında şirketlerin faaliyetlerini sürdürmeleri zorlaşmaktadır. Küresel düzeyde yaşanan ekonomik ve finansal krizler şirketlerin finansman giderlerini, girdi maliyetlerini ve hedef pazarlarındaki ulaşmayı hedefledikleri karlılıklarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda 1950’li yıllardan sonra kabul edilen nihai şirket amacı olan şirketin piyasa değerinin hissedarları açısından en üst seviyeye çıkarılması ve bunun sürdürülebilir hale getirilmesi şirketler açısından gittikçe zorlaşabilmektedir. Bunun dışında şirketlerin paydaş yaklaşımıyla sadece hissedarlarını değil diğer paydaşlarını da (kreditörler, müşteriler, çalışanlar, devlet gibi) memnun etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla şirketler açısından paydaşlarının beklentilerini dikkate alarak yatırım, finansman, üretim ve satış politikalarını belirlemesi önem arz etmektedir. Şirketlerde bir yatırımın kabul edilebilir olabilmesi için öncelikle söz konusu yatırımın, şirketin piyasa değerini hissedar açısından yükseltmesi gerekmektedir.

Hissedarlar, kar payı veya sermaye kazancı elde etmek amacıyla şirketlerin faaliyetleri için özsermaye şeklinde ekonomik kaynak yatırımlardır. Bu kapsamda şirkete koydukları sermaye üzerinden bir kazanç beklemektedirler. Hissedarlar dışında şirkete dışsal finansman kaynağı sağlayan kredi kurumları veya tahvil yatırımcıları bulunabilmektedir. Bu grup, belirli beklentiler içerisinde şirkete yabancı kaynak sağlamaktadırlar. Bu beklentiler verilen borcun zamanında faiziyle birlikte anaparasının geri tahsil edilmesidir (Akgüç, 1998; Ehrhardt ve Brigham, 2011). Bu bağlamda ister hissedarlar isterse borç verenler, beklentilerinin karşılanıp karşılanmayacağını analiz ederken işletmenin finansal performans ölçüleri olan aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net kar marjına bakmaktadırlar. Söz konusu oranlar işletmelerin yatırımları, özsermayeleri ve satışları

üzerinden finansal performanslarını gösteren ve bu nedenle en fazla kullanılan oranlar olarak kabul edilmektedir (Ross ve diğ., 2008). Şirketlerin diğer paydaşları olan devlet; şirketlerin kar elde ederek kendisine vergi ödemesini ve istihdam yaratmasını, müşteriler; kendi beklentileri doğrultusunda ürün veya hizmet üretmesini, çalışanlar; yüksek ücretli iş imkânları sunmasını beklemektedirler. Bu beklentilerin karşılanabilmesi için şirketin doğru yatırım ve finansman kararları alabilmesi önemlidir. Bu kararlar neticesinde şirketlerin kar elde etmeleri, karın sürdürülebilirliğini sağlamaları ve amaçlanan karlılığa ulaşmada katlanılacak riski yönetebilmeleri son derece önemlidir. Piyasa içerisinde genel olan yanlış bir algı şirketin çok yüksek satış geliri (ciro) ulaştığında veya yüksek bir kar tutarına ulaştığında başarılı olduğu yönündedir. Hâlbuki yüksek ciro rakamlarına ulaşmak her zaman kar tutarını veya karlılığı olumlu yönde etkileyebilmektedir. Şirketin satışları üzerinden ne kadarlık bir net karın kendisine kaldığını, kullandığı varlık veya özsermayesi üzerinden de nasıl bir karlılığa ulaştığını da kontrol etmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, gerçekten yüksek bir satış geliri yüksek bir kar veya karlılığa imkân sağlama sorusuna cevap aramaktır. Bu kapsamda Fortune 500-2015 Listesi’nde, 2014 yılında satış gelirleri itibarıyla en fazla satış geliriye sahip ilk 20 şirketin kar ve karlılık performansının analiz edilmiştir. Karlılık performansının analiz edilmesinde söz konusu şirketlerin net kar marjları, aktif karlılıkları ve özsermaye karlılıkları hesaplanmış ve performans sıralaması her bir finansal gösterge açısından yeniden yapılmıştır. Çalışma belirlenen amaçlar doğrultusunda altı bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde karlılık performansının analizi hakkında genel teorik bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde ise konuyla ilgili literatür taramasının sonuçları verilmektedir. Dördüncü bölümde araştırmada kullanılan veriler ve toplanan verilerin analiz

süreci hakkında bilgi verilmektedir. Beşinci bölümde analiz sonuçları bulgular başlığı altında sunulmakta ve yorumlanmaktadır. Sonuç kısmında ise araştırmadan elde edilen sonuçlar tartışılmış ve genel bir değerlendirme yapılarak öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

2. İŞLETMELERDE KARLILIK PERFORMANSININ ANALİZİ

Günümüzde finans bilimi açısından işletmelerin temel amacı işletmenin piyasa değerini ortakları açısından maksimize etmektir. Bu temel amaca ulaşmada en önemli unsurlar kar elde etmek, karın sürdürülebilirliğini sağlamak ve amaçlanan karlılığa ulaşmada katlanılacak riski yönetebilmektir. Karlılık ve risk düzeyi işletmenin piyasa değerini belirlemektedir (Arnold, 1998). Burada finans yöneticisinden beklenen, işletmenin piyasa değerini en yükseğe ulaştıracak biçimde risk ve karlılık arasında bir denge kurarak optimal bir değişim sağlamasıdır (Akgüç, 1998). Bu bağlamda işletmelerde karlılık performansının analizi önem arz etmektedir.

İşletmelerde karlılığın performansında kullanılan karlılık oranları, işletmenin sahip olduğu öz sermaye, yabancı kaynak ve varlıklarını ne ölçüde verimli kullandığını ve bir bütün olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerde karlı çalışıp çalışmadığının saptanmasında kullanılmaktadır. Söz konusu oranlar işletmenin ne derece verimli yönetildiğinin de bir göstergesi olması sebebiyle yöneticilerin yeteneklerinin değerlendirilmesinde de önemli bilgiler sağladığı söylenebilmektedir (Ercan ve Ban, 2010). İşletmelerin karlılıklarını ölçmede kullanılan başlıca karlılık oranları; aktif karlılığı (ROA), özsermaye karlılığı (ROE) ve net kar marjı (ROS) oranıdır.

Aktif karlılığı (ROA), işletmenin faaliyetlerinde kullandığı varlıklarını ne derece etkin kullandığını bir başka ifadeyle varlıkları üzerinden ne kadar gelir sağladığını göstermektedir (Karadeniz ve

İskenderoğlu, 2011). Bu oran, aktiflerin işletmede ne ölçüde karlı kullanıldığını diğer bir ifadeyle işletmenin yaptığı yatırımlar üzerinden karlılığını belirlemek için hesaplanmaktadır (Bakır ve Şahin, 2009; Çetiner, 2002). ROA değeri, aşağıdaki şekliyle hesaplanmaktadır (Peterson 1994);

$$ROA = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Aktif Toplamı}}$$

ROA oranının düşük olması, aşırı varlık bulunuşunun veya yetersiz kar sağlandığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Çetiner, 2002). Finans teorisinde şirketlerin ROA değerlerinin %5'in altında olmaması istenir (Herciu, Ogrea ve Belascu, 2010). ROA değerini arttırmak için aynı satış düzeyini mümkün olduğu kadar düşük tutarda bir aktif yatırımıyla gerçekleştirmek amaç olmalıdır. Diğer bir ifadeyle yapılan aktif yatırımının dönen ve duran varlıklar yönüyle dengelemesi ve atıl varlık bulunmaması gerekmektedir (Çabuk ve Lazol, 2011).

İşletmelerde karlılık performansının ölçülmesinde kullanılan diğer bir oran ise özsermaye karlılık (ROE) oranıdır. Özsermaye karlılık oranı-ROE, yatırılan özsermaye karşılığında elde edilen karın yeterliliğinin ölçülmesinde kullanılan bir orandır. Ortaklar veya yatırımcılar bu oranın yüksek olmasını beklerler (Karapınar ve Zaif, 2012). Bu oran, işletmelerin özkaynaklarının performansını ölçmektedir. Eğer oran büyükse işletmenin iyi bir yatırım yaptığını ve giderlerini sıkı bir şekilde kontrol altında tuttuğunu söylenebilir. ROE değeri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Aktan ve Bodur, 2006; Aydın ve diğ., 2010);

$$ROE = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Özsermaye}}$$

Diğer şartlar değişmezken işletme daha fazla borçlanarak diğer bir ifadeyle finansal kaldıraçtan daha fazla yararlanarak özsermaye karlılığını arttırabilir. Ancak işletmenin daha fazla borçlanarak özsermaye karlılığını arttırabilmesi için aktif karlılığının borç maliyetinden yüksek olması gerekir (Aydın ve diğ., 2010). Finans teorisinde özsermaye karlılığının %15'ten daha düşük olmaması gerekmektedir (Herciu, Ogrea ve Belascu, 2010).

İşletmelerde karlılık performansının ölçülmesinde kullanılan diğer bir oran ise net kar marjı (ROS) oranıdır. Bu oran dönem karının net satışların yüzde kaçını oluşturduğunu gösterir. Bu oran ne kadar yüksek çıkarsa o kadar iyidir. Ancak dönem karının, faaliyet karından en büyük payı almış olması çok önemlidir. ROS değeri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Aktan ve Bodur, 2006; Aydın ve diğ., 2010; Akgüç, 2011);

$$\text{ROS} = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Net Satışlar}}$$

Net kar marjını yükseltebilmek için net satışları yükseltmek veya maliyet ve giderleri satışlara göre mümkün olabildiğince düşük tutmak gerekmektedir. Net satışların arttırılması doğru ürün karması ve doğru fiyatlama ile brüt satışların arttırılmasına ve minimum iade ve satış iskontosunun uygulanmasına bağlıdır (Çabuk ve Lazol, 2011).

3. LİTERATÜR

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde farklı ülkelerde, farklı endüstrilerde ve farklı zaman dilimlerinde işletmelerin finansal performansını analize yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Liesz (2002), özsermaye karlılığını; faaliyet kar marjı, sermaye devir hızı, finansal maliyet oranı, finansal yapı oranı ve vergi etkisi oranı olmak

üzere beş ana gruba ayırmıştır ve oluşturulan bu modelin özellikle küçük ölçekli işletmelerde stratejik yönetim aracı olarak nasıl kullanılması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır.

Herciu, Ogrea ve Belascu (2011), Fortune Dergisine göre 2009 yılında dünyanın en karlı 20 işletmesinin net kar tutarları, özsermaye karlılıkları, aktif karlılıkları ve satış karlılıkları incelenmiştir. Çalışma neticesinde en karlı işletmenin en yüksek özsermaye karlılığına sahip olmadığı, en yüksek özsermaye karlılığına sahip işletmenin ise en yüksek net kara sahip olmadığı belirlenmiştir. Yine aktif karlılığı ve satış karlılık oranlarının da işletmeler arasında farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, yatırımcıların karar verme aşamasında işletmelerin sadece net gelirlerine değil bunun yanında aktif, öz kaynak ve satış karlılıklarını da göz önünde bulundurmaları gerektiği sonucu çıkarılmıştır.

Little, Mortimer, Keene ve Henderson (2011), 2008 yılında yaşanmaya başlanan küresel resesyonun perakende sektörünün finansal performansı üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda perakende işletmelerinin net varlıkları üzerinden elde ettikleri getiriye yükseltmek için resesyon dönemlerinde farklılaştırma stratejisinden ziyade maliyet liderliği stratejisine yönelindikleri belirlenmiştir.

Şahin (2011), çalışmasında IMKB'ye kayıtlı KOBİ'lerde finansal performansı belirleyen faktörleri panel veri analizi kullanarak ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda 2006-2010 yılları arasında IMKB'ye bağlı KOBİ statüsündeki 18 şirketin verilerinden faydalanarak, işletmeye ait ROA, ROE, ROS ve firma değeri oranları hesaplanmıştır. Çalışmadan finansal performansı etkileyen ROA, ROE, ROS değerlerinde maliyetlerin yüksek olmasının önemli etkisinin olduğu ve bu nedenle işletmenin finansal performansının negatif etkilendiği sonucu çıkarılmıştır. KOBİ'lerin finansal performansını arttırmada maliyet yöne-

timine ağırlık vermeleri gerektiğine de değinilmiştir.

Almazari (2012), Ürdün Arap Bankası'nın 2000-2009 yılları arasındaki finansal performansını incelemiştir. Analiz sonucunda bankanın özsermaye karlılığı açısından istikrarlı ve minimum oynaklığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Koşan ve Karadeniz (2013), Türk İmalat Sektöründe faaliyet gösteren küçük, orta ve büyük işletmelerin 2009-2010-2011 yıllarına ait finansal performanslarını analiz etmişlerdir. Analiz neticesinde büyük işletmelerde aktif devir hızı, satış karlılığı, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı gibi değerlerle ölçülen finansal performansın daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Küçük işletmelerde ise özellikle aktif kullanımının verimsiz gerçekleştiği tespit edilmiştir. Orta büyüklükteki işletmelerin finansal performansının küçük işletmelere göre daha başarılı olduğu saptanmıştır.

Sheela ve Karthikeyan (2012), 2003-2012 yılları için Hindistan ilaç sektörünün önde gelen 3 firmasının finansal performanslarını analiz etmişlerdir. Hesaplanan oranlar doğrultusunda Cipla şirketinin en yüksek ROA ve ROE değerine sahip olduğu, Cipla'yı sırasıyla Ranbaxy ve Dr. Reddy's Laboratories şirketlerinin izlediği gözlemlenmiştir.

Erbuğa (2014), BIST-100 endeksindeki işletmelerin UFRS çerçevesinde nakit akış oranları ve Du Pont oranlarına ait değerlerini karşılaştırmış ve hangisinin daha yüksek değer ilişkisinde sahip olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. BIST-100 endeksi dahilinde işlem gören işletmelerden 60 tanesinin 2005-2013 yılları arası verileri göz önünde bulundurulmuştur. Bu veriler doğrultusunda işletmelere ait ROA, ROE ve işletmelerin faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışları (CFFO) hesaplanmış ve bu oranların işletmelere ait hisse senedi fiyat ve getirisi arasında anlamlı bir

ilişkinin var olup olmadığı gözlemlenmiştir. Çıkan sonuçlar bağlamında CFFO ve ROA'nın hisse senedi ve getirisi arasında anlamlı bir ilişki içinde olduğu, ancak ROE ile arasındaki ilişkinin anlamsız bir olduğu belirlenmiştir.

Koşan ve Karadeniz (2014), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Sektör Bilançoları yardımıyla Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Alt Sektörü'nün 2010, 2011 ve 2012 yıllarına ait finansal performansını incelemiştir. Çalışma neticesinde sektörün maliyet ve gider kalemlerinin yüksek olduğu, aktif devir hızının istenilen düzeyde olmadığı ve sektörün aktif yatırımlarını daha fazla yabancı kaynakla finanse ettiği ve bu bağlamda finansal riskinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

4. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, satış cirosunun yüksek olmasının her zaman karı veya karlılığı olumlu etkileyip etkilemediği belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Fortune Dergisi tarafından hazırlanan ve net satış gelirine göre en büyük 500 Türk şirketinin sıralamasının bulunduğu Fortune 500-2015 Listesi'nde, 2014 yılında en yüksek net satış gelirine sahip olan ve verilerine ulaşılabilen ilk 20 şirketin satış karlılığı (ROS), aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılıkları (ROE) ayrı ayrı hesaplanmıştır. Daha sonra net satış geliri, net kar tutarları, aktif karlılığı, satış karlılığı ve özsermaye karlılığı ölçütlerine göre sıralama gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ayrıca net satış geliri, net kar tutarı ve karlılık performans ölçütleri arasındaki ilişkiler korelasyon analiziyle incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada analiz edilen Fortune 500-2015 Listesi'nin hazırlanma amacı, satış hacimlerine göre Türkiye'nin önde gelen büyük şirketlerinin belirlenmesi ve temel finansal göstergeleri ile birlikte sıralanmasıdır. Listede finansal kurumlar ve holding şirketleri listeye dâhil edilmemektedir.

Liste, gönüllülük esasına göre şirketlerin verilerini paylaşması neticesinde oluşturulmaktadır. Bu nedenle bazı şirketler listede yer almak istemediklerini belirtmişler veya verilerini eksiksiz olarak paylaşmadıkları için listede yer almamaktadır. Yine listedeki şirketlerin bazılarının verilerine ulaşamadığı için bir sonraki şirket sıralamada dikkate alınmıştır. Söz konusu liste Fortune Dergisi'nin internet sitesinden elde edilmiştir (<http://www.fortuneturkey.com/fortune500#links>). Şirketlerle ilgili net kar tutarları ise

Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan elde edilmiştir (www.kap.gov.tr).

5. BULGULAR

Fortune 500-2015 Listesi'nde net satış gelirin'e göre verilerine ulaşılabilen ilk 20 şirket aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Tablo 1 incelendiğinde 2014 yılında en yüksek net satış gelirin'e sahip ilk üç şirketin enerji sektöründe faaliyet gösterdiğini görmek mümkündür.

Tablo 1: En Yüksek Net Satış Gelirine Sahip 20 Şirket

	ŞİRKET	NET SATIŞ (TL)
1	Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	39.722.712.000
2	Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.	37.464.272.927
3	OMV Petrol Ofisi A.Ş.	32.946.752.000
4	Türk Hava Yolları A.O.	24.157.801.405
5	Türkiye Elektrik Ticaret Ve Taahhüt A.Ş.	20.901.156.387
6	BİM Birleşik Mağazalar A.Ş.	14.463.059.000
7	Türk Telekomünikasyon A.Ş.	13.601.623.000
8	ENKA İnşaat Ve Sanayi A.Ş.	12.727.939.000
9	Arçelik A.Ş.	12.514.033.000
10	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	12.043.587.000
11	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	11.924.836.507
12	Ereğli Demir Ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.	11.484.137.000
13	Anadolu Efes Biracılık Ve Malt Sanayi A.Ş.	10.079.137.000
14	Elektrik Üretim A.Ş.	8.360.352.822
15	Migros Ticaret A.Ş.	8.122.667.000
16	Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş.	7.767.303.000
17	Doğuş Otomotiv Servis Ve Tic. A.Ş.	7.692.702.000
18	TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.	7.440.009.000
19	Aygaz A.Ş.	7.061.276.000
20	Selçuk Ecza Deposu Tic. Ve San. A.Ş.	6.386.429.899

Tablo 2’de ise en yüksek net satış gelirin e sahip ilk yirmi şirketin kar tutarları, aktif ve özsermaye toplamları sunulmaktadır. Tablo 2 incelendiğinde en yüksek net satış gelirin e sahip yirmi şirketin 2014 yılına ait net kar, aktif ve özsermaye tutarları görülmektedir. Net kar tutarına göre en yüksek performans gösteren ilk üç şirketin Türk Tele-

komünikasyon A.Ş., Türk Hava Yolları A.O. ve Ereğli Demir Çelik A.Ş. olduğu görülmektedir. Net satış geliri rakamlarına göre Türk Telekomünikasyon A.Ş. yedinci sırada bulunmakta, Türk Hava Yolları A.Ş. dördüncü sırada bulunmakta, Ereğli Demir Çelik A.Ş. ise on ikinci sırada bulunmaktadır.

Tablo 2: En Yüksek Net Satış Gelirine Sahip 20 Şirketin Net Kar, Aktif ve Özsermaye Tutarları

	ŞİRKET	NET KAR	AKTİF TOPLAMI	ÖZ KAYNAK TOPLAMI
1	Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	1.458.963.000	21.932.560.000	6.212.630.000
2	Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.	-587.277.946	18.806.304.697	8.179.651.800
3	OMV Petrol Ofisi A.Ş.	-75.988.000	7.814.151.000	1.934.892.000
4	Türk Hava Yolları A.O.	1.819.259.536	31.875.607.062	9.154.403.130
5	Türkiye Elektrik Ticaret Ve Taahhüt A.Ş.	25.429.202	3.546.817.430	1.083.860.906
6	BİM Birleşik Mağazalar A.Ş.	395.299.000	3.238.131.000	1.149.531.000
7	Türk Telekomünikasyon A.Ş.	1.968.968.000	19.877.787.000	6.303.340.000
8	ENKA İnşaat Ve Sanayi A.Ş.	1.504.728.000	18.117.027.000	12.092.501.000
9	ArçelikA.Ş.	637.978.000	12.395.005.000	4.398.698.000
10	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	1.438.700.000	23.668.317.000	16.688.758.000
11	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	594.856.111	7.235.392.795	2.754.181.696
12	Ereğli Demir Ve ÇelikFabrikaları T.A.Ş.	1.660.791.000	15.933.674.000	10.310.307.000
13	Anadolu Efes Biracılık Ve Malt Sanayi A.Ş.	-331.554.000	20.113.805.000	11.823.939.000
14	Elektrik Üretim A.Ş.	-2.527.341.585	22.096.639.941	15.154.397.346
15	Migros Ticaret A.Ş.	98.506.000	5.593.495.000	919.166.000
16	Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş.	104.122.000	7.321.345.000	1.370.649.000
17	Doğuş Otomotiv Servis Ve Tic. A.Ş.	253.078.000	2.827.257.000	1.236.335.000
18	TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.	574.238.000	7.124.284.000	2.241.171.000
19	Aygaz A.Ş.	218.023.000	3.412.218.000	2.359.190.000
20	Selçuk Ecza Deposu Tic.Ve San. A.Ş.	165.393.334	3.388.274.856	1.563.300.385

Net satış tutarına göre en yüksek ilk üç şirketten iki tanesinin (Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş.) net zarar elde ettiği dikkati çekmektedir. Aktif toplamlarına göre en büyük ilk üç şirket ise Türk Hava Yolları A.O., Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. ve Elektrik Üretim A.Ş. şeklindedir. Özsermaye toplamlarına göre en büyük ilk üç şirketin ise Turkcell İletişim

Hizmetleri A.Ş., Elektrik Üretim A.Ş. ve ENKA İnşaat ve Sanayi A.Ş. olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 3’de ise net satış geliri büyüklüğüne göre en büyük ilk 20 şirketin aktif karlılık oranları (Return on Assets-ROA), özsermaye karlılık oranları (Return on Equity-ROE) ve net kar marj oranları (Return on Sales-ROS) sunulmaktadır.

Tablo 3: En Yüksek Net Satış Gelirine Sahip 20 Şirketin Karlılık Oranları

	NET SATIŞ GELİRİ BAĞLAMINDA ŞİRKET SIRALAMASI	ROA %	ROE %	ROS %
1	Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	6,7	23,5	3,7
2	Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.	-3,1	-7,2	-1,6
3	OMV Petrol Ofisi A.Ş.	-1,0	-3,9	-0,2
4	Türk Hava Yolları A.O.	5,7	19,9	7,5
5	Türkiye Elektrik Ticaret Ve Taahhüt A.Ş.	0,7	2,3	0,1
6	BİM Birleşik Mağazalar A.Ş.	12,2	34,4	2,7
7	Türk Telekomünikasyon A.Ş.	9,9	31,2	14,5
8	ENKA İnşaat Ve Sanayi A.Ş.	8,3	12,4	11,8
9	Arçelik A.Ş.	5,1	14,5	5,1
10	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	6,1	8,6	11,9
11	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.	8,2	21,6	5,0
12	Ereğli Demir Ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.	10,4	16,1	14,5
13	Anadolu Efes Biracılık Ve Malt Sanayi A.Ş.	-1,6	-2,8	-3,3
14	Elektrik Üretim A.Ş.	-11,4	-16,7	-30,2
15	Migros Ticaret A.Ş.	1,8	10,7	1,2
16	Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş.	1,4	7,6	1,3
17	Doğuş Otomotiv Servis Ve Tic. A.Ş.	9,0	20,5	3,3
18	TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.	8,1	25,6	7,7
19	Aygaz A.Ş.	6,4	9,2	3,1
20	Selçuk Ecza Deposu Tic. Ve San. A.Ş.	4,9	10,6	2,6

Tablo 3’de sunulan karlılık oranları bağlamında şirketlerin net satış büyüklüklerine göre oluşan sıralamasının değişeceği beklenebilir. Her bir karlılık performans oranına göre Tablo 4’te şirket sıralamaları toplu halde sunulmaktadır. Tablo 4 incelendiğinde her bir karlılık unsuruna göre şirket sıralamalarının genel olarak değiştiği görülmektedir. Özellikle net satış gelirine göre oluşan şirket sıralamasının değiştiği dikkat çekmektedir. Aktif karlılık oranı (ROA) açısından

en yüksek performansa sahip ilk üç şirket sırasıyla BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. (net satış geliri açısından 6. sıradayken), Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş. (net satış geliri açısından 12. sıradayken) ve Türk Telekomünikasyon A.Ş.’dir (net satış geliri açısından 7. sıradayken). BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. %12,2’lik, Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş. %10,4’lük, Türk Telekomünikasyon A.Ş. ise %9,9’luk bir aktif karlılık oranına (ROA) sahiptir.

Tablo 4: ROA, ROE ve ROS Oranlarına Göre Şirket Sıralamaları

ROA SIRALAMASI	ROE SIRALAMASI	ROS SIRALAMASI
1) BİM Birleşik Mağazaları A.Ş.	1) BİM Birleşik Mağazaları A.Ş.	1) Türk Telekomünikasyon A.Ş.
2) Ereğli Demir ve ÇelikFab. T.A.Ş.	2) Türk Telekomünikasyon A.Ş.	2) Ereğli Demir veÇelikFab.T.A.Ş.
3) Türk Telekomünikasyon A.Ş.	3) TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.	3) Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.
4) Doğu Otomotiv Serv. Ve Tic. A.Ş.	4) Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	4) ENKA İnşaat Ve Sanayi A.Ş.
5) ENKA İnşaat Ve Sanayi A.Ş.	5) Ford Otomotiv A.Ş.	5) TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.
6) Ford Otomotiv A.Ş.	6) Doğu Otomotiv Ser. Ve Tic. A.Ş.	6) Türk Hava Yolları A.O.
7) TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.	7) Türk Hava Yolları A.O.	7) ArçelikA.Ş.
8) Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	8) Ereğli Demir veÇelikFab.T.A.Ş.	8) Ford Otomotiv A.Ş.
9) Aygaz A.Ş.	9) ArçelikA.Ş.	9) Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.
10) Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	10) ENKA İnşaat Ve Sanayi A.Ş.	10) Doğu Otomotiv Ser Ve Tic. A.Ş.
11) Türk Hava Yolları A.O.	11) Migros Tic. A.Ş.	11) Aygaz A.Ş.
12) ArçelikA.Ş.	12) Selçuk Ecza Deposu Tic. ve San. A.Ş.	12) BİM Birleşik Mağazaları A.Ş.
13) Selçuk Ecza Deposu Tic.Ve San. A.Ş.	13) Aygaz A.Ş.	13) Selçuk Ecza Deposu Tic.Ve San. A.Ş.
14) Migros Tic. A.Ş.	14) Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	14) Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş.
15) Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş.	15) Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş.	15) Migros Tic. A.Ş.
16) Türkiye Elektrik Tic. Ve Taah. A.Ş.	16) Türkiye Elektrik Ticaret Ve Taah. A.Ş.	16) Türkiye Elektrik Ticaret Ve Taah. A.Ş.
17) Omv Petrol Ofisi A.Ş.	17) Anadolu Efes Bira.Ve Malt Sanayi A.Ş.	17) Omv Petrol Ofisi A.Ş.
18) Anadolu Efes Bira. Ve Malt San. A.Ş.	18) Omv Petrol Ofisi A.Ş.	18) Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.
19) Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.	19) Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.	19) Anadolu Efes Bira. Ve Malt San. A.Ş.
20) Elektrik Üretim A.Ş.	20) Elektrik Üretim A.Ş.	20) Elektrik Üretim A.Ş.

Yine ROA bağlamında sadece ilk on iki şirket (BİM Birleşik Mağazaları A.Ş. ile başlayan ve Arçelik A.Ş. ile son bulan) minimum kabul edilebilir oran olan %5'in üzerinde bir ROA değerine sahiptir. Net satış gelirine göre ilk 3 sırada yer alan Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş., Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş. 'den sadece Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.'nin kabul edilebilir minimum ROA olan %5'in üzerinde bir ROA değerine sahip ilk 12 şirket arasında olduğu görülmekte diğer iki şirketin ise zarar etmeleri nedeniyle negatif ROA değerlerine sahip olduğu belirlenmiştir.

Özsermaye karlılık oranı (ROE) açısından en yüksek performansa sahip ilk üç şirket sırasıyla; BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. (net satış geliri açısından 6. sıradayken), Türk Telekomünikasyon A.Ş. (net satış geliri açısından 7. sıradayken) ve TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş.'dir (net satış geliri açısından 18. sıradayken). BİM Birleşik Mağazalar A.Ş.%34,4'lük, Türk Telekomünikasyon A.Ş. %31,2'lik ve TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş. ise %25,6'lık bir özsermaye karlılık oranına (ROE) sahiptir. Yine ROE bağlamında sadece sekiz şirketin ROE değerleri, kabul edilebilir olan %15'in üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Net satış gelirine göre ilk 3 sırada yer alan Türkiye Petrol

Rafineleri A.Ş., Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş. 'den sadece Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.'nin kabul edilebilir minimum ROE oranı olan %15'in üzerinde bir ROE oranına sahip sekiz şirket arasında olduğu görülmekte diğer iki şirketin ise zarar etmeleri nedeniyle negatif ROE değerleri olduğu belirlenmiştir.

Satış karlılığı oranı (ROS) açısından ise en yüksek performansa sahip ilk üç şirket sırasıyla-Türk Telekomünikasyon A.Ş. (net satış geliri açısından 7. sıradayken), Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş. (net satış geliri açısından 12. sıradayken) ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'dir (net satış geliri açısından 10. sıradayken).Net satış gelirine göre ilk 3 sırada yer alan Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş., ROS performansı bağlamında 9. Sırada yer alırken diğer iki şirket (Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş.) net zarar ettiği için negatif ROS değerleri olduğu belirlenmiştir.

Net satış geliri, net kar, ROS, ROA ve ROE değerleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak da korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 5: Net Satış Geliri, Net Kar, ROS, ROA ve ROE Değerleri Arasındaki Korelasyon

	Net Satış Geliri	Net Kar	ROS	ROA	ROE
Net Satış Geliri	1				
Net Kar	0,1131	1			
ROS	0,0039	0,9286	1		
ROA	-0,1682	0,8179	0,8465	1	
ROE	-0,1269	0,7294	0,6868	0,9153	1

Tablo 5 incelendiğinde net satış geliri ile net kar arasında güçlü olmayan pozitif bir korelasyonun varlığı belirlenmiştir. Bu bağlamda net satışların artmasının net karın artması bağlamında ilişkisinin çok da güçlü olmadığını söylemek mümkündür. Net satış geliri ile ROS değeri arasındaki korelasyonun ise çok küçük olduğu belirlenmiştir. Net satış geliri ile ROA ve ROE değerleri arasında ise güçlü olmasa da negatif bir korelasyonun olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda net satış gelirinin net kar ile satış karlılığı (ROS) arasında çok küçük bir korelasyonun olduğu, diğer karlılık göstergeleri olan aktif karlılığı (ROA) ile özsermaye karlılığı (ROE) arasında zayıf ama negatif bir korelasyonun olduğu dolayısıyla net satış geliri yükseldiğinde ROA ve ROE değerlerinin düştüğü görülmektedir. Bunun nedeni Türkiye’de ciro bağlamında en yüksek performansa ulaşan ilk 20 şirkette, ciro değerleri yüksek olsa da söz konusu ciro değerlerine ulaşırken katlanılan gider ve maliyetlerin kontrol edilemediği ve bu bağlamda verimlilik açısından problemler olduğu söylenebilir. Net kar ile karlılık oranları olan ROS, ROA ve ROE değerleri arasında güçlü pozitif bir korelasyonun varlığı dikkate alınarak açıklanabilir. Dupont finansal analiz şeması dikkate alınarak açıklanabilir. Dupont şemasında ROA değeri, işletmenin aktif devir hızına ve net kar marjına (ROS) bağlıdır. Bu bağlamda sözkonusu şirketlerde ROA değerinin yükselmesinde ROS yani net satış başına elde edilen net kar tutarının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada ROA değeri ile ROE değeri arasında da güçlü bir pozitif korelasyon olduğu da belirlenmiştir. Bu bağlamda karlılık oranlarından birisinin yüksel-

mesiyle diğer karlılık oranlarının da yükseldiğini söylemek mümkündür.

6. SONUÇ

Günümüz küresel ekonomik ve finansal gelişmeler ve ağırlaşan rekabet ortamında işletmeler hem ulusal hem de uluslar arası düzeyde faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bu süreçte döviz kuru, faiz, politik, talep ve rekabet açısından risk ve belirsizlik her zaman mevcut olmakta ve faaliyetlerin yerine getirilebilmesi için katlanılan gider ve maliyetlerin kontrolü her geçen gün zorlaşmaktadır. Bununla beraber fiyat rekabetinin artması, kar marjlarının düşmesine neden olabilir. Genel olarak bu çalışmanın ortaya çıkış noktası piyasadaki birçok işletme sahibinin veya yöneticisinin öncelikle satış cirosu bağlamında performanslarını kontrol etmeleri ve ciro ile kar tutarının işletmenin bütün başarısının temeli olduğu yönündeki yanlış kanıdır. Ölçek ekonomisi felsefesinden hareketle ne kadar fazla satış geliri elde edilirse net karın veya karlılık performansının da yükseleceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı net satış geliri veya diğer bir ifadeyle satış cirosu ile net kar ve karlılık performansı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla Fortune 500-2015 Listesi’nde, 2014 yılında satış gelirleri itibarıyla en fazla satış gelinine sahip ilk 20 şirketin kar ve karlılık performansı analiz edilmiştir. Net kar tutarları ile karlılık performansının analiz edilmesinde söz konusu şirketlerin net kar marjları (ROS), aktif karlılıkları (ROA) ve özsermaye karlılıkları (ROE) hesaplanmış ve performans sıralaması her bir finansal gösterge açısından yeniden yapılmıştır. Bununla birlikte net satış geliri, net kar, ROS, ROA ve ROE değerleri arasındaki ilişki korelasyon analizine tabii tutulmuştur. Çalışma sonucunda net satış gelinine göre en yüksek performansa sahip ilk üç şirketin sırasıyla Petrol Rafineleri A.Ş., Boru Hatları İle Petrol

Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş. 'ti olduğu belirlenmiştir. Net kar tutarlarına göre ise ilk üç şirketin ve toplamda yirmi şirketin sıralamasının değiştiği belirlenmiştir. Net kar tutarı açısından en yüksek performansa sahip şirketlerin ise sırasıyla Türk Telekomünikasyon A.Ş., Türk Hava Yolları A.O. ve Ereğli Demir Çelik A.Ş. olduğu belirlenmiştir. Net satış geliri rakamlarına göre Türk Telekomünikasyon A.Ş. yedinci sırada bulunmakta, Türk Hava Yolları A.Ş. dördüncü sırada bulunmakta, Ereğli Demir Çelik A.Ş. ise on ikinci sırada bulunmaktadır. Net satış tutarına göre en yüksek ilk üç şirketten iki tanesinin (Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş.) net zarar elde ettiği belirlenmiştir. Bu bağlamda her zaman yüksek net satış geliri, yüksek bir net kar sonucunu beraberinde getirmemektedir. Dolayısıyla sadece net satış cirosuna değil bu satış cirosuna ulaşmak için katlanılan maliyet ve giderlerinde kontrolünün önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Karlılık oranları açısından şirketler incelendiğinde ise net satış gelirine göre oluşan şirket sıralamasının, her bir karlılık unsuruna göre değiştiği belirlenmiştir. Aktif karlılık oranı (ROA) açısından en yüksek performansa sahip ilk üç şirket sırasıyla BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. (net satış geliri açısından 6. sıradayken), Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş. (net satış geliri açısından 12. sıradayken) ve Türk Telekomünikasyon A.Ş. (net satış geliri açısından 7. sıradayken) olduğu belirlenmiştir. BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. %12,2'lik, Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş. %10,4'lük, Türk Telekomünikasyon A.Ş. ise %9,9'luk bir aktif karlılık oranına (ROA) sahip olduğu hesaplanmıştır. Yine ROA bağlamında sadece ilk on iki şirketin minimum kabul edilebilir oran olan %5'in üzerinde bir ROA değerine sahip olduğu saptanmıştır. Net satış gelirin göre ilk 3 sırada yer alan Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.,Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş. 'den sadece Türkiye

Petrol Rafineleri A.Ş. 'nin kabul edilebilir minimum değer olan %5'in üzerinde bir ROA değerine sahip ilk 12 şirket arasında olduğu, diğer iki şirketin ise zarar etmeleri nedeniyle negatif ROA değerlerine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda en yüksek satış cirosuna sahip şirketlerin aktifleri üzerinden elde ettikleri karlılık bağlamında performans sıralamasının değiştiğini ve ilk 20 şirketten 12 tanesinin kabul edilebilir %5'lik değer üzerinde bir ROA değerine sahip olmaları nedeniyle aktif yatırımlarını optimal büyüklük bağlamında planlayamadıklarını ve atıl bir aktif yatırımının olduğunu söylemek mümkündür.

Özsermaye karlılık oranı (ROE) açısından ise en yüksek performansa sahip ilk üç şirketin sırasıyla; BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. (net satış geliri açısından 6. sıradayken), Türk Telekomünikasyon A.Ş. (net satış geliri açısından 7. sıradayken) ve TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş. (net satış geliri açısından 18. sıradayken) olduğu belirlenmiştir. BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. %34,4'lük, Türk Telekomünikasyon A.Ş. %31,2'lik ve TOFAŞ Türk Otomobil A.Ş. ise %25,6'lık bir özsermaye karlılık oranına (ROE) sahip olduğu belirlenmiştir. Yine ROE bağlamında sadece sekiz şirketin ROE değerlerinin, kabul edilebilir olan %15'in üzerinde gerçekleştiği saptanmıştır. Net satış gelirine göre ilk 3 sırada yer alan Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.,Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş. 'den sadece Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş. 'nin kabul edilebilir minimum ROE oranı olan %15'in üzerinde bir ROE oranına sahip sekiz şirket arasında olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda en yüksek satış cirosuna sahip şirketlerin özsermayeleri üzerinden elde ettikleri karlılık açısından gerçekten performans sıralamasının değiştiği ve istenen özsermaye karlılığını sağlamada etkin olmadıklarını söylemek mümkündür.

Satış karlılığı oranı (ROS) açısından ise en yüksek performansa sahip ilk üç şirketin sıra-

sıyla Türk Telekomünikasyon A.Ş. (net satış geliri açısından 7. sıradayken), Ereğli Demir ve Çelik Fab. T.A.Ş. (net satış geliri açısından 12. sıradayken) ve Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. (net satış geliri açısından 10. sıradayken) olduğu belirlenmiştir. Net satış gelirinine göre ilk 3 sırada yer alan Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş., ROS performansı bağlamında 9. Sırada yer alırken diğer iki şirket (Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. ve OMV Petrol Ofisi A.Ş.) net zarar ettiği için negatif ROS değerleri olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda net satış tutarlarına göre şirketlerin tutardan ziyade her bir satış tutarı üzerinden elde edilen karlılığa göre de kendi satışlarını, fiyatlandırma politikalarını, maliyet ve gider yönetimini analiz etmede sorunlarla karşılaştıklarını söylemek mümkündür.

Çalışma neticesinde elde edilen bir diğer sonuç ise performans değişkenleri arasındaki korelasyon analizi sonuçlarıdır. Korelasyon analizi neticesinde net satış geliri ile net kar arasında güçlü olmayan pozitif bir korelasyonun varlığı belirlenmiştir. Net satış geliri ile ROS değeri arasındaki korelasyonun ise çok küçük olduğu belirlenmiştir. Net satış geliri ile ROA ve ROE değerleri arasında ise güçlü olmasa da negatif bir korelasyonun olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda net satış geliri ile satış karlılığı (ROS) arasında çok küçük bir korelasyonun olduğu, diğer karlılık göstergeleri olan aktif karlılığı (ROA) ile özsermaye karlılığı (ROE) arasında zayıf ama negatif bir korelasyonun olduğu dolayısıyla net satış geliri yükseldiğinde ROA ve ROE değerlerinin düştüğü belirlenmiştir. Bu bağlamda net satış gelirin artmasının

özellikle ROA ve ROE değerlerini çok düşük de olsa negatif olarak etkilediği belirlenmiştir. Burada net satış gelirin artması eğer o satış gelirini elde etmek için kullanılan aktif büyüklüğüne ve kullanılan özsermaye düzeyine bakılmaksızın gerçekleşirse şirketlerde olumsuz sonuçlarla karşılaşabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Net kar ile karlılık oranları olan ROS, ROA ve ROE değerleri arasında güçlü pozitif bir korelasyonun varlığı dikkati çekmektedir. Net kar tutarı ile en yüksek korelasyona sahip karlılık oranının ROS olduğu daha sonra ROA ile ROE'nin geldiği belirlenmiştir. ROS değeriyle ROA ile ROE değerleri arasında pozitif bir korelasyon olduğu saptanmıştır. ROA değeri ile ROE değeri arasında da güçlü bir pozitif korelasyon olduğu da belirlenmiştir. Bu bağlamda net kar tutarı karlılık oranlarından birisinin yükselmesi ile diğer karlılık oranlarının da yükseldiğini söylemek mümkündür.

Çalışma neticesinde elde edilen bulgular değerlendirilirken analiz sürecinin sadece 2014 yılını kapsadığı ve net satış gelirinine göre en yüksek satış cirosuna sahip ancak verilerine ulaşılabilen şirketlerin bilanço ve gelir tablolarından yararlandığı unutulmamalıdır. İleride yapılacak çalışmalarda daha fazla şirket ve daha uzun bir analiz sürecini kapsayacak şekilde Du Pont şeması kullanılarak gerçekleştirilmesinin, net satış geliri, net kar, ROS, ROA ve ROE ölçütleri itibarıyla daha geniş yorumlar yapılabilmesine imkân vermesi bağlamında önemli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (1998), Finansal Yönetim, İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Akgüç, Ö. (2011), Mali Tablolar Analizi, İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Almazari, A. A. (2012), "Financial Performance Analysis Of The Jordanian Arab Bank by Using The DuPont System of Financial Analysis", *International Journal of Economics and Finance*, 4(4), ss. 86-94.
- Arnold, G. (1998), Corporate Financial Management, England: Financial Times Prentice Hall.
- Aydın, N., Başar, M. ve Çoşkun, M. (2010), Finansal Yönetim, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bakır, H. ve Şahin, C. (2009), Yöneticiler İçin Finansal Tablolar Analizi, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2011), Mali Tablolar Analizi, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım
- Çetiner, E. (2002), Konaklama İşletmelerinde Muhasebe Uygulamaları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ehrhardt, M., C. ve Brigham, E.F (2011), Financial Management:Theory and Practice, USA: South-Western Cengage Learning.
- Erbuğa, S. G. (2014), UFRS Kapsamında Nakit Akış Oranları İle Du Pont Oranlarının Değer İlişkisi Bakımından Karşılaştırılması Ve Örnek Bir Uygulama, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ercan M. K. ve Ban Ü. (2010), Değere Dayalı İşletme Finansı, Finansal Yönetim, Ankara: Gazi Kitabevi
- Fortune 500- 2015 Listesi. <http://www.fortuneturkey.com/fortune500#links>.
- Herciu, M., Ogrea, C. ve Belascu, L. (2011), "A DuPont Analysis of the 20 Most Profitable Companies in the World", *International Conference on Business and Economics Research*. IACSIT Press, 1, ss. 45-48.
- Kamuyu Aydınlatma Platformu. www.kap.gov.tr.
- Karadeniz, E. ve İskenderoğlu, Ö. (2011), "İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda İşlem Gören Turizm İşletmelerinin Aktif Karlılığını Etkileyen Değişkenlerin Analizi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. 22(1), ss. 65-75.
- Karapınar, A. ve Zaif, Ayıkoğlu, F (2012), Finansal Analiz Uluslar arası Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koşan, L. ve Karadeniz, E. (2013), "Türk İmalat Sektöründe Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli İşletmelerin Finansal Performansının Dupont Analiz Tekniğiyle İncelenmesi", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), ss. 45-62.
- Koşan, L. ve Karadeniz, E. (2014), "Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri Alt Sektörünün Finansal Performansının Dupont Finansal Analiz Sistemi Kullanılarak İncelenmesi", *Seyahat ve Otel İşletmeciliği (SOİD) Dergisi*, 11(2), ss. 75-90.
- Liesz, T. (2002), "Really Modified DuPont Analysis: Five Ways To Improve Return On Equity", Proceedings of the SBIDA Conference, <http://sbaer.uca.edu/research/sbida/2002/Papers/19.pdf>.
- Little, P. L., Mortimer, J. W., Keene, M. A. ve Henderson, L. R. (2001), "Evaluating The Effect Of Recession On Retail Firms' Strategy Using Dupont Method: 2006-2009", *Journal of Finance & Accountancy*, 7, ss. 1-7.
- Peterson, P. (1994), Financial Management and Analysis, Florida: Mc Graw Hill.
- Ross, S., Westerfield, R., Jaffe, J., Jordan, B. (2008), Modern Financial Management, New York: McGraw Hill.
- Sheela, S. C. ve Karthikeyan, K. (2012), "Financial Performance of Pharmaceutical Industry in India Using DuPont Analysis", *European Journal of Business and Management*, 4(14), ss. 84-91.
- Şahin, O. (2012), "KOBİ'lerde Finansal Performansı Belirleyen Faktörler", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(14), ss.183-200.

DENETÇİLERİN BAĞIMSIZLIĞININ DENETİM KALİTESİNE ETKİSİ: BİST'DE YAPILAN BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU*

Yrd. Doç. Dr. Tuba Derya BASKAN**

Makale Gönderim Tarihi : 12.08.2015 / Kabul Tarihi : 13.04.2016

ÖZ

Denetimin etkin bir şekilde gerçekleşmesi, denetim raporlarının şartlara ve kurallara uygun olarak hazırlanması, bağımsız denetçilerin tarafsız ve dürüst davranmasından geçmektedir. Denetimin bağımsız olabilmesi için bir takım şartlar ve uygulamalar gerekmektedir. Denetimin açık, anlaşılır ve doğru yapılabilmesi için bir takım yasal prosedürler konulmaktadır. Bu çalışmada, denetçilerin bağımsızlığı ve denetim kalitesi ile ilgili gerekli açıklamalara yer verildikten ve literatür araştırması yapıldıktan sonra denetçilerin bağımsızlığı ile denetim kalitesi arasındaki ilişki incelenecek ve denetçilerin bağımsızlığının denetim kalitesine olan etkileri ortaya çıkarılacaktır. Bu amaçla, BİST’de yer alan işletmelerde denetçilerin bağımsızlığını ölçmeye yönelik bir çalışma yapılarak, denetimin kalitesi ile denetçilerin bağımsızlığı arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetim Kalitesi, Denetçi Bağımsızlığı

ABSTRACT

Efficiency in audit depends on the compatibility of audit reports with the procedures determined and the integrity of independent auditors. Independency of the audit process requires certain conditions and practices. Both in the World and in Turkey, legal procedures are put into force to ensure clarity and integrity. In this study, first, we explore the literature on the independency of auditors and the quality of audit process. Laster, we analyse the relationship between the independency and audit quality. In doing this, we use the data on the companies listed in BIST.

Keywords: Audit Quality, Auditor’s Independency.

* Kırıkkale Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Muhasebe-Finansman ABD Öğr. Üyesi

** Kırıkkale Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Muhasebe-Finansman ABD Öğr. Üyesi

1. GİRİŞ

2001 yılından itibaren ABD’de başlayan muhasebe skandalları ABD’nin en büyük yedinci şirketi olarak gösterilen enerji devi Enron’la başlayıp, telekomünikasyon devleri WorldCom, Adelphia, Qwest ve Global Crossing, Dynogy, Royald Ahold ve Parmalat, Carme Vakası, Kmart, Tyco International, Xerox gibi tanınmış diğer şirketlerle devam etmiştir. Muhasebe skandalları ve bunların bir sonucu olarak Arthur Andersen gibi kaliteli denetim hizmeti verdiği kabul edilen bir denetim şirketinin faaliyetlerinin son bulması, denetimde kalite tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine, her ülke kendi içinde konuya ilişkin birtakım yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu yasal düzenlemeler ile denetim standartları oluşturulmuş ve denetim şirketlerinin verdikleri görüşlere olan güvenin artırılması ve gözetimi mümkün kılınmıştır. Bu standartlarda, hem denetçilerin bağımsızlığına hem de denetim kalitesine ayrıntılı değinilmiştir. Çünkü denetim hizmetlerinin kalitesini belirleyen etkenler arasında denetçinin bilgi, deneyim ve yeteneği kadar bağımsızlığı da önemli bir yere sahiptir.

2. Genel Olarak Bağımsız Denetim ve Bağımsız Denetçi

Serbest meslek sahibi olarak kendi adına çalışan veya bir denetim firmasının ortağı ya da yetkili denetçisi olan kişiler tarafından işletmelerin finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk derecesini saptamak amacıyla yapılan denetim çalışmasına bağımsız denetim denir (Duman, 2008,21). Günümüzde, bağımsız denetimin önemini ve denetime duyulan gereksinimi arttıran başlıca faktörler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Aktuğlu, 1996, 11-12).

- İşletmelerin ölçeklerindeki büyüme,
- Devlet müdahalelerinin artması,

- İşletme ile ilgili çıkar gruplarının çoğalması ve kuvvetlenmesi,
- Rekabetin şiddetlenmesi ve hız kazanması,
- Ekonomide insan faktörünün öneminin artması.

Bağımsız denetim, denetlenen müşteri işletmenin finansal tablolarının doğruluğu ve güvenilirliği hakkında bir görüş bildirme sürecidir. Bu süreci yerine getiren denetçiler, müşteri işletmenin finansal tabloları hakkında bilgi kullanıcılarına fayda sağlamaktadırlar.

Bağımsız denetçiler, müşterilerine profesyonel denetim hizmeti sunan ve tek başına çalışan uzman kişiler ile bir denetim firmasında görevli kişilerdir. Finansal tabloların denetimi, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimi hizmetlerini verebilen bağımsız denetçiler, serbest meslek sahibi olarak sözleşmeye dayalı bir ücret karşılığında kâr amaçlı işletmeler, kâr amaçsız işletmeler, resmi kuruluşlar ve kişiler için denetim yaparlar (Güredin, 2007,19). Bağımsız denetçiler herhangi bir işletmeye bağlı olmaksızın, denetim işini bir serbest meslek icrası olarak yerine getirir ve denetim işini bir denetim firmasına bağlı veya kendi adlarına yaparlar (Çömlekçi, 2004,8).

Bağımsız denetçi yapacağı denetimde (Pickett vd, 2005,10);

- Denetimin zamanının, kapsamının, raporlanacak kısımların planlanması,
- Mali işlemlerin bağımsız ve profesyonel metodların yardımıyla incelenmesi,
- Denetimin tam ve doğru yapılması için kalite kontrolünün sağlanması,
- İşletmenin iç kontrol sisteminin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi,
- İncelemeler sonucunda erişilen kanaatin denetim raporu aracılığı ile ortaklara iletilmek

üzere işletme yönetimine sunulması süreçlerini izleyebilecektir.

2.1. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına Göre Bağımsızlık İlkesi

Denetçiler denetledikleri kurumdan bağımsız olmak ve inceledikleri konuları nesnel bir şekilde ele almak durumundadırlar. Bağımsızlık ilkesini “nesnel davranış” ve “yansızlık” başlığı altında iki alt ilke şekillendirmektedir. Denetçinin bağımsızlığı, kişisel veya dış çıkarlar nedeniyle hiçbir şekilde zedelenmemelidir. Denetçiler menfaatlerinin söz konusu olabileceği her türlü konu ile ilgilenmekten kaçınmak zorundadırlar. Denetçiler tarafından yürütülen her işte, özellikle eksiksiz ve objektif olması gereken denetçi raporlarında, nesnellik ve yansızlık gereklidir. Bu nedenle, kanaat ve raporların sonuç bölümlerinin bu bilgilerden yararlanacak yatırımcılar, işverenler, çalışanlar gibi bilgi kullanıcılar için Yüksek Denetleme Kurumunun denetim standartları uyarınca toplanmış ve birleştirilmiş kanıtlara dayanması zorunludur (Koçberber,2008,74).

Bağımsız denetçilerin yaptıkları denetimin güvenilirliğinin yüksek olabilmesi için, genel kabul görmüş standartlara uygun denetim yapılmalıdır. Genel kabul görmüş denetim standartlarından biri de bağımsızlık ilkesidir.

Denetçiler denetim faaliyetleri sırasında ön yargıdan uzak davranabilme, kararlarını rahatça alabilme ve uygulayabilme yetkisine sahip olmalıdırlar. Aksi durumda denetçi ya da denetçiler, denetimi gerçekleştirirken bağımsız düşüncelerini engellendiği için bağımsız davranmamaktadır (Güçlü, 2007,15; Bozkurt, 2006,38). Bağımsızlık standardı, denetçinin serbest meslek sahibi olarak çalışmasını, tarafsız ve dürüst davranış içinde olmasını öngörür (Selimoğlu vd, 2008,10).

Denetçinin bağımsızlığı şu şekilde sağlanmaktadır (Bozkurt, 2006,38).

- Karakter yapısı,
- Şekil özelliği.

Bağımsız denetçiler, işletme ile işletmenin finansal bilgilerini kullananlar arasında bir iletişim ağı rolü gördükleri için iki tarafa da kesin güven vermek zorundadırlar. İşletmeler bilgi kullanıcılarına, bağımsız denetim hizmeti aracılığıyla finansal tabloların doğru ve güvenilir olduğunu göstermeye çalışırlar. Bu yönüyle bağımsız olma, taraflar arasında çıkar birliğinin korunması açısından denetçinin tarafsız davranmasını ve sadece mesleğinin gereklerinin yerine getirecek dürüstlükle olmasını gerektirir. Bu tarafsızlık ve dürüstlük, denetimin her aşamasında ve özellikle denetim raporunun hazırlanmasında mutlaka ortaya konulmalıdır. Aynı zamanda denetçi, konuşmaları ve davranışlarıyla ile denetlenecek işletmelerle ilişkisi bakımından bilgi kullanıcıları tarafından herhangi bir şüpheye yol açmamalıdır (Selimoğlu vd, 2008,10-11).

Denetçinin davranışları, üçüncü kişilerin bağımsızlık algısını sarsmamalıdır. Bağımsızlıkla ilgili olarak Enron olayı tüm dikkatleri üzerinde toplamışsa da bu olaydan önce, Waste Management Inc.’in karını 5 yıl boyunca toplam 1,43 milyar dolar yüksek göstermesi, Sunbeam Corporation’da görülen hileli raporlama ve dünyanın önde gelen iletişim şirketlerinden WorldCom Inc.’in kârını 9 milyar dolar yüksek göstermesi, tüm bu firmaların denetçisi olan Arthur Andersen’in itibarını tamamen yok etmiş ve firma faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır (Pirgaip, 2004,17).

Genel kabul görmüş denetim standartlarına göre bağımsızlığı gölgeleyebilecek konular şu şekilde sıralanabilir(Aksoy, 2006,189);

- Denetlenen şirket veya sahipleri ile kişisel tanışma, akrabalık bağı ya da ortaklığa sahip olma,

- Denetlenen şirketten maaş, borç almak gibi maddi fayda sağlamak,
- Denetlenen şirketin hisse senedi, tahvil gibi finansman araçlarına dolaysız ya da dolaylı yoldan sahip olmak,
- Denetçinin denetlenen şirketten kayda değer hediye alması ya da özel bir indirimle şirketten pay alması

Bu hususlar, bağımsızlık konusunda çok önemli olmakla birlikte denetçinin kişiliği ve vicdani sorumluluğu asıl önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Çömlekçi, 2004,19).

2.2. Ülkemizde Bağımsız Denetim Adına Yapılan Yasal Düzenlemeler ve Bağımsızlık İlkesi

Ülkemizde bağımsız denetim adına yapılan yasal düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

2.2.1. 3568 sayılı Kanun ve Yeminli Mali Müşavirlik Müessesesi ve Bağımsızlık İlkesi

13 Haziran 1989 tarihinde yayınlanan 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nun 50. maddesi uyarınca hazırlanan Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerinde, denetim standartları ve bağımsızlık ile ilgili konular yer almaktadır. Bu kanunun amacı, işletmelerin faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabii tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek mesleki standartları gerçekleştirmek üzere,¹ 'Serbest Mu-

hasebecilik', 'Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik' ve 'Yeminli Mali Müşavirler Odaları, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliğinin kurulmasına, teşkilat, faaliyet ve denetimlerine, organlarının seçimlerine dair esasları düzenlemektir.

Denetçinin bağımsızlığı düşüncesi, Batılı ve özellikle de Anglo-Amerikan düşünce yapısı tarafından ortaya atılan ve tasarlanan bir olgudur. Bağımsızlık, denetimin herhangi bir önyargı ve subjektiflik söz konusu olmaksızın yerine getirilmesini ifade etmektedir. Bağımsızlık tarihsel ve filozofik bakımdan meslek mensuplarıyla ilgili bir müessesedir ve sürdürülmesi mesleğin gücü ve önemine bağlıdır.

3568 sayılı Kanunda, denetim görevini ifa eden meslek mensuplarının bağımsızlığı tanımlanmış değildir. Böyle bir tanım bulunmamasına rağmen Kanun bazı maddelerinde bağımsızlık kavramına değinmektedir.

Madde 45 "Yasaklar" başlığı altında meslek mensuplarınca yapması yasaklanan faaliyetler belirtilmiştir. Buna göre:

"Serbest muhasebeciler, serbest muhasebeci malî müşavirler bu ünvanlarla, yeminli malî müşavirler ise bu ünvan ve tasdik yetkisiyle; 2 nci maddede yazılı işlerin yürütülmesi amacıyla gerçek ve tüzelkişilere tâbi ve onların işyerlerine bağlı olarak hizmet akdi ile çalışamazlar, ticarî faaliyette bulunamazlar, meslekle ve meslek onuru ile bağdaşmayan işlerle uğraşamazlar.

Yeminli malî müşavirler, eşi (boşanmış dahi olsa) usul ve fîruundan biri ve 3 üncü dereceye kadar (bu derece dâhil) kan ve sıhrî husumlarının veya bunların ortak oldukları firmaların işlerine bakamazlar, yukarıda sayılan yakınlıktaki akrabaları

1 26.07.2008 tarih ve 26948 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 5786 sayılı Kanun'un 19. Maddesi ile Serbest Muhasebecilik ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

olan serbest muhasebecilerin ve serbest muhasebeci malî müşavirlerin baktığı işleri tasdik edemezler.

Bilirkişilik, tasfiye memuru, hayrî ve ilmî kuruluşların yönetim kurulu üyeliği görevleri meslekle bağdaşmayan işler sayılmaz.

Birden çok meslek mensubu çalışmalarını; serbest muhasebecilik, serbest muhasebeci malî müşavirlik veya yeminli malî müşavirlik ortaklık bürosu veya şirket şeklinde birleştirebilirler. Bu bürolarda yapılan faaliyetler ticarî faaliyet sayılmaz. Şirket şeklinde çalışılması halinde, yapılan işlerden doğacak cezaî sorumluluk işi yapan meslek mensubuna aittir.”

Madde 48 “Disiplin Cezaları” başlığı altında yine bağımsızlık tanımı geçmektedir. Buna göre “Görevini bağımsızlık, tarafsızlık ve dürüstlükle yapmayan veya kusurlu olarak yapan ya da bu Kanunda yer alan mesleğin genel prensiplerine aykırı harekette bulunan meslek mensupları için geçici olarak meslekî faaliyetten alıkoyma cezası uygulanır.” Bu hükümde, meslek mensuplarının bağımsız olması gerekliliği vurgulanmış fakat nelerin bağımsızlığı sarsacağı belirtilmemiştir

Madde 11 “Yemin” başlığı altında bağımsızlığın adı geçmektedir. Buna göre, YMM mesleğine başlayacak olanlar “Yeminli malî müşavirlik mesleğinin, bir kamu hizmeti olduğunu bilerek, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına, meslek kuralına ve meslek ahlakına uyacağıma, mesleğimi tam bir bağımsızlık, tarafsızlık ve dürüstlükle yerine getireceğime, üzerime aldığım işleri dikkat ve özenle yapacağıma, namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.” şeklinde yemin etmelidirler.

3568 sayılı Kanun’da bağımsızlıkla ilgili ölçü olabilecek bir düzenleme bulunmadığı gibi bağımsızlık yönünden bu kanun son derece zayıftır. Hatta bağımsızlık kavramı sadece birkaç yerde geçmiş ve temenniden öteye gidememiştir.

2.2.2. Sermaye Piyasası Kurulu’nun Bağımsızlık İlkesi Uygulamaları

Bağımsız denetimin belli işletmeler için zorunlu hale gelmesi, 1980’li yılların ikinci yarısı ile 1990’lı yılların ilk yarısında Sermaye Piyasası Kurulu’nun koordinatörlüğünde yapılan hukuki düzenlemeler ile olmuştur. Ayrıca, 3568 Sayılı Kanun ile denetim ve muhasebe mesleği düzenlenmiş bir kanunla mesleğin hukuki durumu gündeme getirilmiştir (Çiftçi, 2007,2). Türkiye’de iç denetçilerin yanı sıra kamu denetçilerinin de yetersiz kalması sebebiyle bankalar 16.01.1987 tarihinde bağımsız denetimi düzenleyen bir tebliğ hazırlamıştır. Ama Türkiye’de bağımsız denetimin bugünkü şekli için SPK, bağlı şirketlerin denetimini düzenlemek amacıyla 13.12.1987 tarihinde Sermaye Piyasasında Bağımsız Dış Denetim Hakkında Yönetmelik yayınlayarak bağımsız denetleme kuruluşlarını oluşturmuştur. 24.12.1987 tarihinde ise T.C. Merkez Bankası bağımsız denetim hakkında tebliğ yayınlayarak bankalara bağımsız denetleme zorunluluğu getirmiştir. SPK bağımsız denetleme kuruluşları ve denetçilere ilişkin genel esasları ve uyulması gereken kurulları 18.06.1988 tarihinde Seri X, No:4 Tebliği ile belirlemiştir. Sonrasında ise 3568 Sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik, Yeminli, Mali Müşavirlik Kanunu ve onu izleyen yönetmelik ve tebliğler 13.06.1989 tarihinde yayınlanmıştır.

SPK 08.02.2007 tarih ve 5 no’lu toplantısında; Kurulun Seri: X, No:22 sayılı “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları” hakkındaki tebliği’nin yayın tarihi olan 12.06.2006 tarihinden sonra Sermaye Piyasasında bağımsız denetim için yetkili kuruluşlar listesine alınma talebiyle Kurula başvuruda bulunan kuruluşlar ve yönetici veya bağımsız denetçi olarak işe alınacak kişilerle ilgili şartlar yer almıştır (SPK, 2007 Resmi Gazete). Ayrıca, bu tebliğ IFAC tarafından yayımlanan ‘Uluslararası Denetim Standartları (UDS)’na uyum doğrultusunda düzenlenmiştir (Çiftçi,

2007,2). En son olarak 6102 sayılı TTK'ya göre, muhasebe ve denetim standartları kurumunu teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname çerçevesinde yapılacak bağımsız denetime, bağımsız denetim kuruluşlarına ve bağımsız denetçilere ilişkin usul ve esasları düzenlemek için 06.12.2012 tarihinde yeni SPK tasarısı kabul edilmiştir. 30.12.2012 yılında da SPK kanunu resmi gazetede yayınlanmıştır. SPK'nın yayınladığı tebliğe göre bağımsızlık ilkesine 5 bölüm 22 madde de değinilmiştir.

2.2.3. Bankalar Kanununa Göre Bağımsızlık

19.10.2005 Tarihli ve 5411 sayılı Bankalar Kanununun amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir. Bankalar Kanunu madde 15'e göre, bankaların bağımsız denetim, değerlendirme, derecelendirme ve destek hizmeti faaliyetlerini gerçekleştirecek olan kuruluşların yetkilendirilmesine, yetkilerinin geçici veya sürekli olarak kaldırılmasına Kurulca karar verilir. Buna ilişkin usûl ve esaslar ilgili meslek birliklerinin görüşü alınarak Kurulca belirlenir.

Bağımsız denetim kuruluşları, bankalarda sadece mali tabloların bağımsız dış denetimini değil, bunların kullandıkları bilgi teknolojilerini de inceleyip rapora bağlamaktadırlar. Böylece bağımsız muhasebe denetiminin sağlığı veya güvenilirliği açısından olmasa olmaz koşullarından birisi olan ve iç kontrol sisteminin de bir unsuru olan bilgi sistemlerinin güvenilirliği sayesinde Bağımsız Dış Denetimin kalitesi de artmaktadır (Kaval, 2008,34).

2.3. Dünyadaki Önemli Muhasebe Kurullarının Kalite Çalışmaları

Dünyada muhasebe mesleği ile ilgili kurullar kurulmaya başlanmış, standart çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan belki de en önemlisi; 11.

Dünya Muhasebeciler Kongresi'nde Almanya Münih'te 07 Ekim 1977 tarihinde kurulan "Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC-International Federation of Accountants Committee)"dur. IFAC, dünyadaki muhasebecilerin hem hizmetlerinin kaliteli olması ve hem de kamu çıkarını korumak için çalışmalar yapmaktadır. Merkezi New York'da bulunan IFAC'ın temel amacı, iletişim ve politik gelişmeler karşısında standartlar belirlemek, kamunun çıkarlarına hizmet etmek, muhasebe mesleğini dünya genelinde güçlendirmektir (IFAC-erişim tarihi:04.04.2010). Bu nedenle, IFAC çeşitli bildirimler yayınlamaya denetimde uluslararası bir uyum ve kabul geliştirmeye çalışmaktadır.

Federasyon, bu işlevini bağımsız standart oluşturucu kurulları ile yerine getirerek etik, denetim ve güvence, eğitim ve devlet muhasebesi konularında uluslararası standartlar oluşturur ve aynı zamanda özel sektörde, küçük ve orta ölçekli olarak çalışan ve gelişmekte olan ülkelerdeki profesyonel muhasebeciler için kılavuzluk yapacak açıklamalar yayınlamaktadır (Güredin, 2007,52). IFAC, bu görevlerini yerine getirirken kurumsal yönetim ilkelerini benimseyerek, etkili bir biçimde faaliyette bulunmayı ve uluslararası çözümler üretmeyi amaçlamaktadır (Özalp, 2008, 202).

IFAC'ın bağımsız denetimin kalitesi ile ilgili en önemli düzenlemesi, "Uluslararası Denetim Standardı 220 Tarihi Finansal Bilgilerin Denetimi için Kalite Kontrol"dür. Bunun dışında, Kurul'un tüm güvence hizmetleri için geçerli olması amacıyla yayınladığı "Uluslararası Kalite Kontrol Standardı 1" bulunmaktadır. IFAC'nin "Uluslararası Kalite Kontrol, Denetim, Gözden Geçirme, Diğer Güvence ve ilgili Hizmetler"e ilişkin Önsöz'ün 4. maddesinde, Uluslararası Denetim Standartlarının sadece tarihi finansal tabloların denetiminde geçerli olduğu belirtilmiştir. Aynı önsözün 9. maddesinde ise Uluslararası Kalite Kontrol Standartları'nın Kurul'un hakkında düzenleme yaptığı tüm sözleşme türleri için uygu-

lanması gerektiği ifade edilmiştir (IFAC-erişim tarihi:04.04.2010).

1975 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) günümüzde de yürürlükte olan standartlar oluşturmuştur. Bu kurul; kaliteli, şeffaf uluslararası muhasebe standartları geliştirmek, ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarını uyumlaştırmak, standartları ve uygulamaları takip etmek, standartlar oluşturulmadan önce bir standardın her ülkede uygulanabilirliğini incelemek için gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde saha analizlerini yapmak amacını taşımaktadır.

1982 yılında IASC ve IFAC arasında yapılan anlaşma ile birleşme kararı alınarak IFAC üyelerinin aynı zamanda IASC üyeleri olduğu kabul edilmiştir (Başpınar, 2005,54). Edinburgh’da 24 Mayıs 2000 tarihinde yapılan toplantı ile IASC bağlı bulunduğu IFAC’dan ayrılarak bağımsız bir kuruluş haline getirilmiş, ancak, önceden de olduğu gibi IFAC’ın üyeleri, IASC/IASB’nin de üyesi olmaya devam etmişlerdir (Aksoy, 2005,188).

Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board-IAASB)’nin ise kurulması yine aynı tarihlere denk gelmektedir. 1977 yılında “Uluslararası Denetim Uygulamaları Komitesi” olarak kurulan ve ismi 2002 yılında “Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu” olarak değiştirilen kuruldur (IFAC, erişim tarihi:14.03.2010). Amacı, uluslararası standartların benimsenmesi, ülkelerin kendi ulusal standartları ile uluslararası standartların karşılaştırılması ve önemli uyumsuzlukların giderilmesidir (Güredin, 2007,53). Bu kurul tarafından günümüze kadar yapılan en önemli çalışmalardan birisi ‘basitleştirme’ veya ‘sadeleştirme’ kavramlarının projelendirilmesidir. Yani denetim ve güvence standartları adı altındaki yaptırımların daha anlaşılır, açık, sade bildiri haline gelmesi ve tekrar gözden geçirilmesidir (Pekdemir, 2010,6).

Amerika’da denetim mesleğinin yasal kurallara dayalı olarak yapılması için, 1896 yılında ABD’de bulunan İngiliz yatırımcılar haklarını korumak amacıyla ‘Certified Public Accountant (CPA)’ı kurmuş ve denetim mesleğinin gelişmesinde bu devlet düzenlemelerinin önemli etkileri görülmüştür (Çarıkçioğlu, 1995,1). Amerika Birleşik Devletlerinde, 1887 yılında Amerikan Kamu Muhasebecileri Enstitüsü kurulmuştur. 1917 yılında yarı resmi nitelikli kurulan Amerikan Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) standart ve kurallar koymak, araştırmalar yapmak, yayın yapmak, muhasebe mesleğinin faaliyetlerini belirlemek, sertifikalı kamu muhasebecileri giriş sınavını hazırlamak ve değerlendirmek fonksiyonlarını yerine getirmeyi üstlenmiştir (Ataman, 2000, 27). Ayrıca, ilerde ayrıntılı ele alınacak olan ABD’de 1933 Yasası (*Securities Act of 1933*) ve 1934 Yasası ile bağımsız denetçilerin menkul kıymetlerin ilk halka arzında karşı karşıya kaldıkları hukuki ve cezai sorumluluk belirtilmiştir.

Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) ve Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (Federation des Experts Comptables Europeens - FEE) adı ile olmak üzere Amerika’da ve Avrupa’da denetim çalışmaları için kurullar kurulmuştur. Bu kurullar hem standartları düzenlemek, hem muhasebe ile ilgili sorunlara yüksek kaliteli ve birbiriyle uyumlu çözümler bulabilmek, hem de küresel muhasebe uygulamalarına kendi bölgelerinde uygun çözümler bulabilmek adına kurulan kurullardır (Çelik, 2005, 105; Kaya, 2003, 222).

Avrupa Muhasebeciler Federasyonu, hazırladığı standartlarla finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini sağlamış; Avrupa Birliği’ndeki menkul kıymet borsalarında var olmaları için finansal tabloların taraflar arasında tanınırlılığını sağlamıştır (Çelik, 2005,105).

Amerikan standartları ile uluslararası standartları uyumlaştırmak, direktifleri açık ve kesin olarak belirlemek için, Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board – FASB) ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) 18 Eylül 2002 tarihinde imza atmışlardır (Kaya, 2003,3).

Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (Financial Accounting Standards Board – FASB) ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) Amerikan standartları ile uluslararası standartları uyumlaştırmak, direktifleri açık ve kesin olarak belirlemek amacıyla 18 Eylül 2002 tarihinde anlaşma yaptılar.

Fransa’da 1942 yılında ‘Uzman Muhasebeciler ve Yetkili Muhasebeciler Milli Birliği’ kurulmuştur. 1945 yılında yayımlanan kararname ile Uzman Muhasebeci ve Yetkili Muhasebeci arasındaki fark yasal niteliğe kavuşmuştur. Vergi kaçakçılığının çoğalması ve yanlış işleyen mali işlemler nedeniyle 1947 yılında Muhasebe Yüksek Konseyi Birinci Muhasebe Planı hazırlayarak kamu işletmelerinde bu planı zorunlu tutmuştur. 1957 yılında ise ikinci muhasebe planı yapılmış ve sektörel muhasebe planları da düzenlenmiştir. Fransa’da bağımsız denetim için 1976 yılında yetkili muhasebeci tanımı ‘*bağımsız olarak bir işletmeyi denetleme ve değerlendirme yetkisi taşıyan kişi*’ şeklinde ortaya çıkmıştır (Çarıkçıoğlu, 1995,1). Bunları takiben 1982’de üçüncü muhasebe planı yapılarak tüm işletmelerde kabul edilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Fransa’da diğer ülkelerin çoğundan farklı olarak muhasebe ile denetim fonksiyonları birbirlerinden ayrılarak, muhasebe mesleği için daha sert ve katı kurallara getirilmiştir. (Ertürk, 2007,49).

Almanya’da 1928 yılında “Yeminli Denetçiler Odası” kurularak, denetim işlerini, vergi danışmanlığını, hukuki danışmanlık gibi hizmetleri

sunmaya başlanmıştır. Almanya’da ilk kez bağımsız denetçi mesleği 1931 yılında yürürlüğe giren anonim şirketlerin bağımsız mali denetim şirketleri tarafından denetlenmesinin uygulama kararı ile kabul edilmiştir. Denetçilik mesleğinde İngiltere’den sonra en uzun süreç Almanya görülmüştür. Almanya’da denetim görevi iki grupta toplanmaktadır (Turan, 2008, 32) :

- Hem muhasebe denetimi, hem de vergi müşavirliği ve işletme danışmanlığı yapmakla yetkin olan denetçiler (Wirtschaftsprüfer, Vereidigter Buchprüfer),
- Yalnızca vergileme konusunda mükellefe yardımcı olan ve tasdik yetkisi bulunan denetçiler (Steuerberater).

1943’te kurulan bağımsız denetçi meslek odasına (Wirtschaftsprüferkammer) Almanya’daki bütün bağımsız denetçilerin (Wirtschaftsprüfer) üye olma zorunluluğu bulunmaktadır. Burada bağımsız denetçilerin eğitilmesi ve standartları yerine getirmesi faaliyetleri yapılmaktadır (Tüm, 2010,54).

Japonya’da ise 1948 yılında “Bağımsız Ve Yeminli Kamu Muhasebeciliği” yasası çıkartılmıştır. 1966 yılında çıkartılan “Muhasebecilerin sınırsız sorumluluğu” esasına dayanan Denetim Şirketleri Sistemine geçilerek geçmişte bireysel uygulamacılar tarafından yürütülen sistem düzeltilmeye çalışılmıştır. Amerikan Yeminli Muhasebe Uzmanları Enstitüsünün bu ülkeye yasal düzenlemelerde çok katkıları olmuştur (Ertürk, 2007,47; Çarıkçıoğlu, 1995,2).

Dünyayı 2000’li yılların başında etkilemeye başlayan şirket iflasları ve skandallarının en büyük nedenlerinin başında yönetimin başarısızlığı ve güvensiz finansal raporlamalar gösterilmektedir. Ortaya çıkan bu skandallar bağımsız denetime ve raporlara olan güveni sarsarak denetim sürecine ciddi zararlar vermiştir (İbiş, 2006,127). Bu sebeple, dünyada sarsılan bu güvenin tekrar yerine getirilmesi için bazı düzenlemelere gidilmiş ve

yeni yasalar yürürlüğe girmiştir. Bütün bunlarla amaçlanan kaliteli bir denetim hizmeti sunarak güven faktörünü yükseltmektir.

3. Denetçilerin Bağımsızlığının Denetim Kalitesine Etkileri

3.1. Literatür Taraması

Muhasebedeki hata ve hileleri ortaya çıkarabilme ve bu hata ve hilelerin açıklanma olasılığı şeklinde ilk defa De Angelo (1981) tarafından bağımsız denetim kalitesi tanımlanmıştır. Sonrasında yapılan çalışmalarda denetim kalitesi ve denetim kalitesinin eksikliği neticesinde ortaya çıkan durumlarla ilgili çalışmalar yapılmıştır (Altıntaş,2007,80). Genel olarak denetim kalitesi, denetlenen işletmenin finansal tablolarına ilişkin uygun görüşü sunmak ve bu görüşü gerekli kanıtlarla ve objektif yargılarla desteklemektir. Başka bir anlatımla denetçiler bağımsız, güvenilir, yeterli ve uygun denetim kanıtları ile desteklenmiş denetim raporları düzenlediklerinde kaliteli bir hizmet vermiş olacaktırlar (Durukan vd., 2007, 36)

Bağımsız denetim firmalarının çalışmalarını ve yapısını belirleyen, denetim komitelerinin ve denetçilerin bağımsızlığını ve önemini ortaya koyan bir çalışma Abott, Parker ve Peters (2004) tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmada ulaşılan sonuca göre, bağımsız denetim firmalarının önceden belirlenmiş standartlara göre çalışması, kurumsal şirketler için zorunlu olmaktadır.

Yapılan yeni düzenlemeler, SOX gibi, denetim komitelerinin bağımsızlığının tanımlanmasına izin vermelidir. Ayrıca, finansal raporlama süreci devam ederken bağımsız denetim firmaları düzenli ve profesyonel amaçlara hizmet etmek için çalışmalıdır. Bu sayede yapılan denetimin kalitesi artacaktır (Abott; 2004,69). Diğer taraftan Tuntiwongpiboon ve Dugan (1994) yılında kurumsallaşmış denetim firmalarının denetimin kalitesini artırmada rolünün olmadığını saptamıştır.

Şirket skandallarında, özellikle Enron ve sonraki muhasebe skandallarından sonra denetçi rotasyonunun önemi artmış ve bu konuyla ilgili çalışmalar denetimin güvenilirliği açısından önem kazanmıştır (IFAC, 2007,76). Denetçi rotasyonunun denetçinin bağımsızlığını artıracaklarını belirten DeAngelo'nun (1981) çalışmasına karşılık denetçi rotasyonunun denetçinin bağımsızlığını azaltacağını belirten Summer (1998) ile Arrunda ve Paz-Ares'in (1997) çalışmaları da bulunmaktadır (Knechel vd, 2007,113). Benzer bir görüş olarak Davis (2003) ve Casterella (2002)'nin yaptıkları denetim rotasyonu ile ilgili çalışmada, denetçi rotasyonunun az olmasının denetimin kalitesini azalttığını göstermiştir. 2002'de benzer bir çalışma olarak Johnson hileli finansal raporlama ile denetim firmalarının sürekliliği arasındaki ilişkiyi ölçen bir çalışma yapmıştır. Yine 2004'te "denetim firmalarının sürekliliği ve hileli finansal raporlama" adlı Carcello ve Nagy'nin çalışmasında da denetim rotasyonunun gerekliliği ve bunun hileli finansal raporlama üzerindeki etkileri araştırılmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Carcello vd, 2004,1-2).

Bağımsız denetimin etkinliğinin ve kalitesinin nasıl artırılacağı ile ilgili olarak bir başka çalışma ise, Mock ve Samet (1982), Sutton ve Lampe(1990-1991) ve Carcello ve diğerlerinin (1992) bağımsız denetimin niteliklerini belirledikleri çalışmadır. Carcello vd.'nin yapmış olduğu çalışmada finansal tabloları düzenleyenler, denetleyenler ve yatırımcılar arasında denetimin etkinliği ve kalitesi açısından farklı görüşler olup olmadığını incelenmiştir (Kavut, 2001,7-8). Bu çalışmaya göre, bağımsız denetim firmalarının müşteri işletme ile çalışma süresinin, denetim firmalarının uzmanlığının, denetim firmasının müşteri işletmenin beklentilerine cevap verebilmesinin ve genel kabul görmüş denetim standartlarına göre denetim firmalarının çalışmasının faktörleri belirlenmiştir (Carcello vd, 1992,11). Bu çalışmalar ışığında denetçilerin bağımsızlığının

kaliteli denetim çalışmaları üzerindeki etkilerini incelersek, öncelikle denetçilerin bağımsızlıklarını tehlikeye sokabilecek faktörleri ortadan kaldırmak veya bu durumlardan kaçınmak için buna neden olacak faktörlere bakmalıyız. IFAC denetçilerin bağımsızlığını etkileyen faktörleri beş kısımda sıralamıştır (Commission, 2002,37).

- Kişisel menfaat tehdidi; örneğin; kişinin işletmeden sağlayacağı finansal menfaat, işletmeyi kaybetme korkusu vb.
- Kendi kendini denetleme; objektifliğin korunmasındaki sıkıntılar,
- Tarafsızlık Tehdidi; müşteri işletmenin mahkemeye çıkma durumlarında denetçilerin işletmeyi savunması ya da muhalefette olması,
- Ahbaplık tehdidi; Bağımsız denetçinin müşteri işletme ile uzun süreli iş ilişkisinin olması neticesinde, işletmede çalışan bazı kişilerle oluşturulan arkadaşlık ilişkilerin raporlamalara objektif yansımaması,
- Bıktırma Tehdidi, Müşteri işletmenin güçlü olması durumunda oluşturulan bir takım korkularla denetçilerin görüşlerini objektif yapamaması.

Denetçiler bu faktörleri bildikten sonra karar verirlerken bağımsızlıklarının bozulmaması için dürüstlük ve tarafsızlık belirleyicilerinden yararlanmalıdırlar. Bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Ama dürüstlük temel ilkedir. Denetçilerin hazırladıkları raporların objektif olduğunu düşünebilmek için bağımsızlık ilkelerine uygun hazırlandığından emin olmak gerekmektedir. Bu da denetçilerin denetimin ilk aşamasından karar verme aşamasına kadar kendilerini engelleyici her türlü karardan uzak olmaları ile mümkün olmaktadır (Erdoğan, 2005,44). Denetçilerin denetim süreçlerinin her aşamasında kararlarını verirken ilgili tüm kayıtlara ve bilgilere ulaşmaları önemlidir. Önlerine çıkan olumsuzluklara karşı koymalı,

gereken yerlerde denetimden çekilmelidirler. Denetim sürecinin sonucunda kararlarını verirken objektif, engellemelere maruz kalmadan karar vermelidirler. Bu sayede bilgi kullanıcılar denetimin kalitesinin yüksek olduğunu düşünecekler ve raporlardan yararlanırken daha güven duyarak yararlanacaklardır (Arens vd, 2008,37).

Denetçilere kılavuzluk eden genel kabul görmüş denetim standartların, nitelikleri itibarıyla özellikli konularda açıklamalar yapmaktadır. Kalite kontrolleri için denetçiler ulusal ve uluslararası standartlar düzenlemişlerdir. Kaliteli denetim için hem genel kabul görmüş denetim standartlarına uyulacak hem de denetimde kalite kontrolü yapılması konusunda düzenlemeler yapılarak iç ve dış denetçilere yol gösterilecektir (Age,2008,38). Kalite konusunda profesyonel hizmet vermek için mesleki standartları kullanan işletmeler bilgi kullanıcılarına ve müşterilere güven verecektir. Bunun içinde mesleki standartlar ile işletmelerin sorumlulukları uyum içerisinde olmalıdır. Bu sorumluluğu koruyabilmek içinde herhangi bir işletmenin kalite kontrol standartlarına sahip olması gerekmektedir. AICPA kalite sistemi için bir takım politika ve prosedürler üzerine çalışmaktadır. Bu politika ve prosedürlerin içerdiği konulardan biri de *bağımsızlık; tarafsızlık ve güven verme* şeklindedir (Cook, vd, 1984,48). Bu ilkeye göre de denetim çalışmaları süresince her aşamasında denetçiler bağımsız olmalı, mesleki yükümlülükler tam, yansız, dürüst, objektif bir şekilde yerine getirilmelidir. Örneğin; denetim firmasında çalışanların yaptıkları her denetim çalışması için bağımsız olduklarına dair bildirim formu doldurmaları gerekmektedir (Age,2008,38).

Ayrıca, kalite kontrol standartları için uygulanan politika ve prosedürlere ülkelerin muhasebe yapıları, toplumsal yapıları uygun olmalı ve firmalar da çalışan tüm personel uymalıdır. Yine, bu politikalar tüm personelle iletişim içinde olmalı ve onların istek ve beklentilerine göre oluşturulma-

lıdır. İşletmeler bağımsız denetim firmaları önerileri için bir liste tutmalı ve bu liste çalışanlar tarafından periyodik olarak gözden geçirilmelidir. Bağımsız denetim firmalarının herhangi bir personelle ilişkisi olmadığı belirtilmelidir. Bu sayede firmaları denetleyen bağımsız denetim firmaları rotasyona da tabi tutulacak bağımsızlık faktörü artacaktır. Ayrıca, bu politikalar çalışanların vizyonlarını geliştirmelerinin yanı sıra kişilerin bağımsız düşünme becerilerinin önemini vurgulamada da sorumludur. Bağımsızlık üzerine mesleki bilgi kaynakları firma personeli için ulaşılabilir bir referans kaynağı olmalıdır (Cook, vd, 1984,49).

Denetçiler aynı zamanda koruyucu önlemler olarak da bağımsızlıklarını tehdit eden unsurları ortadan kaldırmak istemektedirler. Bu önlemleri üç kısımda sıralayabiliriz (Karakaş, 2008,41-43).

- **Denetlenen müşteri işletmenin önlemleri;** denetçiler denetimini yaptıkları müşteri işletmelerin yönetim yapılarını dikkate almalıdır. Denetçilerin işletme yönetimi dışından kişilerce atanması, kurumsal yönetimi benimseyen bir politika gütmesi denetçilerin bağımsızlığını etkileyen önemli roller arasındadır.
- **Kalite güvencesi;** denetçilerin bağımsızlığını ortaya koyan sistemler açısından kalite güvence sistemleri önemlidir. Denetçi kalite ve etik kuralların uygulandığını izleyerek ve kontrol sistemi ile kanıtlayarak önlemler ve prosedürler içeren ayrıntılı bir kontrol ortam olup olmadığını dikkate almalıdır.
- **Denetçinin genel olarak önlemleri**
Bir denetim firmasının koruma sisteminde genellikle şunlar yer alır;
  - Yazılı bağımsızlık politikaları ve ilgili önlemler,
  - Düzenli eğitim dahil, çalışanlar ile ilgili değişikliklerin ve politikaların etkin olması ve zamanında bildirilmesi,

- Hem yasal olarak hem de özel durumlar karşısında bağımsızlık standartlarını sağlamak için çalışanların uygulayacakları prosedürler,
- Koruma sisteminin yeterliliğinden, güncellenmesinden ve değişikliklerin zamanında bildirilmesinden üst düzeyde sorumlu olanların belirlenmesi,
- Her bir denetim müşterisi için, bağımsızlık riskinin ve tehditlerin değerlendirilmesine ilişkin ulaşılan sonuçların özetlerini içeren belgelendirme,
- Koruma politikalarına uygunluğun iç izlenmesidir.

Ayrıca, koruyucu önlemler olarak denetim firmalarının denetim dışı hizmetlerden dolayı aldıkları ücretleri kamuoyuna uygun şekilde bildirmeleri ile denetçilerin müşteri işletme yönetimine veya denetim komitesine karşı bağımsızlığını onaylayan yazılı bir açıklama yapmaları da değerlendirilebilir. Finansal skandallarda söz konusu koruma önlemlerinin, bağımsızlık tehditlerini azaltmada veya yok etmede yetersiz kaldığı veya etkin şekilde uygulanmadığı görülmektedir.

3.2. Denetçilerin Bağımsızlığının Denetimin Kalitesine Etkisinin Ölçülmesi Üzerine BİST'te Bir Uygulama

3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Konusu

Finansal raporlardaki hile ve usulsüzlükler, finansal raporların güvenilirliğini ve kalitesini düşürmektedir. Ayrıca, sermaye piyasalarına olan güveni de azaltmaktadır. Bu nedenle işletmeler hata ve hilelerinin tespitinde kendi şirketlerinin itibarı ve geleceği için bağımsız denetçilerden yardım almaktadır. Bu aşamada bağımsız denetçilerin tarafsız, dürüst, muhasebe standartlarına bağlı ve mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olması denetimin kalitesini artırmaktadır. Burada, ba-

ğımsız denetçilerin bağımsızlığının var olması ile bağımsız denetimin kalitesi arasındaki ilişki incelenecektir. Denetim raporlarındaki kalitenin artışında bağımsız denetçilerin tarafsız ve dürüstlüğü rol oynamakta ise bunun kural koyucu yetkili merciler açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

3.2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma kapsamında Türkiye’de Borsa İstanbul (BIST)’da faaliyette bulunan halka açık şirketlerin yöneticileri ya da muhasebe birim sorumlularıyla görüşme yapılarak bağımsız denetim faaliyetlerinden sağlanan fayda algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Uygulamanın yapıldığı dönemde, Türkiye’de faaliyette bulunan 352 adet halka açık şirketin, oluşturulan anket formunu doldurmaları istenmiştir. Bu çalışmanın Türkiye’deki firmalardan sadece halka açık şirketlerle yapılmasının nedeni ise, bu şirketlerde bağımsız denetimin ve hazırlanan finansal raporların kamuya açıklanmasının zorunlu olması gereğidir. Halka açık olmayan şirketlerde bağımsız denetim ve sunulan raporların kamuya açıklanmasının zorunlu olmaması nedeniyle bu firmalar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışma kapsamında yapılan veri araştırması ile bağımsız denetçilerin bağımsızlığının işletmelerdeki hata ve hileleri önlemedeki rolü ve etkinliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada, kişi ve şirket isimlerinin açıklanmaması nedeniyle, güvenilirlik oranının yüksek olduğu düşünülmektedir. Bunun için halka açık şirketlerin oluşturulan anket formunu (Ek 1) doldurmaları istenmiştir. Bu anket formu gerekli literatür taramasından sonra son halini almıştır. Sorular iki kısımdan oluşturulmuştur. Birinci kısım, şirketlerin demografik yapısını belirlemeye ilişkin olurken ikinci kısım denetçilerin bağımsızlığının denetim kalitesine etkisini ölçmeye yöneliktir

Bu çalışma yapıldığı sırada Türkiye’de hisseleri

BIST’de işlem gören 352 adet şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerin yarıdan çoğu İstanbul’da bulunmaktadır. Bu araştırmanın yapıldığı ana kütlelin çok fazla sayıda olması, bu firmaların yoğun çalışıyor olması ve soruları cevaplandırmada bir takım prosedürlerin işleme çalışmayı zorlaştırıcı etkenler arasında yer almaktadır. Ayrıca, soruların cevap verme açısından belirli bir bilgi birikimini gerektirmesi nedeniyle şirkette çalışan herkesin değil de üst düzey yöneticilerinin ya da birim müdürlerinin cevap verebilmesi yine zorlaştırıcı bir başka etken olarak karşımıza çıkmıştır.

Ana kütleyle ulaşmak için öncelikle halka açık şirketlerin internette olan mail adreslerine gerekli açıklamalar yapılarak sorular gönderilmiştir. Bununla birlikte, bu yöntem ile şirketlerden geri dönüş alınmamıştır. Sonrasında halka açık şirketlerin tamamına telefonla ulaşılmış, sorumlu kişilerin birebir e-mailleri alınmıştır. Bu şekilde 273 firmada çalışan yetkili kişilerin iletişim bilgileri alınmıştır. Bu kişilerden bir kısmı zamanlarının olmamasından, bir kısmı soruları cevaplamaya yetkileri olmadığından, bir kısmı şirketin benimsediği prensipler nedeniyle, yine bir kısmı ise soruların niteliğinin kendileri açısından cevaplamaya elverişli olmaması gibi nedenlerden dolayı anket formunu doldurmamıştır. Netice itibarıyla ulaşılan 273 firmadan sadece 96’sı geri dönüş yapmıştır. Doldurulan anket formlarının incelenmesi neticesinde, cevapların analizinin yapılabilmesi açısından bunlardan 82 tanesi geçerli kabul edilmiştir. Daha sonra ise Ankara, İstanbul ve İzmir’deki firmaların çoğunluğunun randevu vermemesi ya da çok sonraki bir tarihe randevu vermesi nedeniyle mümkün olduğunca randevusuz yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu şekilde de 105 firmaya ulaşılarak toplamda 352 firmadan 187 sonuç alınmış ve çalışma %53 katılım oranı ile sonuçlandırılmıştır.

Ulaşılan bu sonuçtan sonra bir tablo hazırlanıp kodlanarak SPSS formatında bilgisayar ortamına aktarılarak analizi yapılmıştır. Ankette bulunan

demografik sorulara frekans dağılımı ve bağımsız denetçilerin bağımsızlığının denetimin kalitesine etkisine yönelik sorulara ise faktör analizi uygulanmıştır.

3.2.3. Araştırma Sonucu Şirketlerin Demografik Özelliklerinin Analizi

Araştırma yapılan şirketlerin demografik özellikleri kapsamında firmaların faaliyet süreleri, ankete cevap verenlerin mesleki unvanları, şirketlerin halka açıklık oranları ve şirket çalışanlarının sayısının dağılımı aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Tablo 1: Şirketlerin Faaliyet Süreleri

Yıl	Frekans	Yüzde (%)
3 yıldan az	1	0,6
3-5 yıl	6	3,82
5-10 yıl	11	7,0
10-15 yıl	18	11,46
15 yıl ve üstü	121	77,0

Buna göre araştırmada faaliyette bulunan şirketlerin 121'i (% 77,0) 15 yıl ve üstü, 18'i (% 11,46) 10-15 yıl arası, 11'i (% 7,0) 5-10 yıl arası, 6'sı (% 3,82) 3-5 yıl arası, 1'i ise (% 0,6) 3 yıl ve daha az hizmet veren şirketler arasında görülmektedir. Uzun yıllardan beri faaliyet gösteren şirketlerin oranının yüksek olması da bu çalışmanın etkinlik oranını artırmaktadır. Ayrıca uzun yıllardan beri faaliyet gösteren şirketlerin mali tablolarında gözükken hata ve hilelerin ortaya çıkma sıklığı, aldıkları tedbirler, şimdiye kadar ceza alma oranları gibi unsurların incelenmesi de sonucu daha net şekilde ortaya çıkaracaktır.

Tablo 2: Ankete Cevap Verenlerin Mesleki Unvanlarına Göre Dağılımı

Mesleki Unvan	Frekans	Yüzde (%)
Yönetim Kurulu Başkanı	4	2,43
Yönetim Kurulu Üyesi	3	1,82
Genel Müdür	1	0,6
Genel Müdür Yardımcısı	3	1,82
Birim Müdürü	85	51,8
Birim Müdür Yardımcısı	24	14,6
Diğer	44	26,8

Araştırmada yer alan şirketlerde çalışan ve ankete cevap verenlerin mesleki unvanları incelendiğinde, 85 kişinin (%51,8) birim müdürü, 44 kişinin (%26,8) şef, amir vb. gibi diğer pozisyondakilerden 24 kişinin (%14,6) birim müdür yardımcısı, 4 kişinin (%2,43) yönetim kurulu başkanı, 3 kişinin (%1,82) genel müdür yardımcısı ve 3 kişinin (%1,82) yönetim kurulu üyelerinden oluştuğu dağılımı görülmektedir. Meslek unvanları açısından bakıldığında, çoğunluğun muhasebeden sorumlu birim müdürleri olması da doğrudan mali tablolarla ilgili kişiler tarafından sorulara cevap verildiğini göstermektedir.

Tablo 3: Şirketlerin Halka Açıklık Oranına Göre Dağılımı

Halka Açıklık	Frekans	Yüzde (%)
%1-%9	64	34,22
%10-%19	19	10,16
%20-%29	23	12,30
%30-%39	29	15,51
%40-%49	14	7,49
%50 ve üzeri	38	20,32

Araştırma yapılan şirketlerin halka açıklık oranının dağılımı incelendiğinde, 64 şirketin (%34,22) %1-%9 oranında, 38 şirketin (%20,32) %50 ve üzeri oranında, 29 şirketin (%15,51) %30-%39 oranında, 23 şirketin (%12,30) %20-%29 oranında, 19 şirketin (%10,16) %10-%19 oranında ve 14 şirketin ise (%7,49) %40-%49 oranında halka açıklık dağılımları görülmektedir.

Tablo 4: Şirkette Çalışan Sayısına Göre

Çalışan Sayısı	Frekans	Yüzde (%)
1-49 kişi	66	35,29
50-199 kişi	36	19,25
200-499kişi	28	14,97
500 ve üzeri	57	30,48

Son olarak tablo 4'de görüldüğü gibi 66 şirketin 1-49 kişi aralığında, 57 şirketin 500 ve üzeri, 36 şirketin 50-199 kişi aralığı, 28 şirketin ise 200-499 kişi aralığında çalışana sahip olduğu görülmektedir.

3.2.4. Denetçilerin Bağımsızlığının Denetimin Kalitesine Etkisinin Analizi

Çalışmanın ikinci bölümünde denetçilerin bağımsızlığını belirleyen tarafsızlık ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde bir takım sorular hazırlanmıştır. Bu sorular hazırlanırken aynı zamanda denetimle ilgili yapılan yasal düzenlemelerin,

şirket itibarlarının ve beklentilerinin de bağımsız denetçilerin bağımsızlığını etkileyeceği göz önüne alınan ölçütler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede hazırlanan soruları 6 faktör grubuna ayırarak hem çalışmanın güvenilirliğini hem de bağımsız denetçileri bağımsızlığının denetimin etkisini ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 5: Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör yükleri	Özdeğer	Açıklanan varyans %	Toplam varyans %
Faktör 1: Denetimde Yapılan Yasal Düzenlemeler		10,349	30,438	30,438
Denetim faaliyetlerinde yer alan denetim rotasyonu sayesinde hileli finansal raporlamalarda azalmanın olması	,818			
Yasaların bağımsız denetim kuruluşlarına sağladığı sorumluluk ortamı, denetimin tam olarak yerine getirilmesini sağlamakta	,732			
Yaşanan skandallar neticesinde azalan güvenin artırılmasına yönelik yeni yasal düzenlemelerin alınması	,682			
Denetçilerin temel sorumluluğunun hileli finansal tabloları önlemek olması	,674			
Yasaların bağımsız denetim kuruluşlarına yönelik hazırladığı sorumluluk ortamının denetim mesleği açısından gerekliliğinin olması	,572			
Yaşanan şirket skandalları sonrasında çıkartılan yeni denetim düzenlemelerinin, kaybedilen güvenin kazanılmasında etkili olması	,509			
Cronbach's Alpha				,862
Faktör 2: Kaliteli Denetim Çalışması		2,720	8,001	38,439
Bağımsız denetçinin denetim standartlarını yeterince kavraması	,750			
Denetlenen şirketin etkin bir muhasebe ve iç denetim biriminin olması	,666			
Etkin bir denetim çalışmasının, hata ve hilelerin bulunmasında rol oynaması	,607			
Bağımsız denetçinin gerekli mesleki özeni gösterip göstermediği konusunda uzmanlaşmış bir denetçi tarafından denetlenmesi	,602			
İşletmelerin finansal tablolarındaki bilgilerinin (dipnot, fatura, senet) açık, şeffaf ve doğrulanabilir olması	,579			
Her bir denetim aşamasında, denetim ekibi sorumlusunun ayrıntılı incelemesi	,507			

Müşteri işletmede bulunan her türlü hata ve hilelerinin işletme yönetimine bildirilmesi	,413			
Cronbach's Alpha				,777
Faktör 3: Denetim Firmalarının Hata ve Hileleri Önleme Yetkinliği		1,939	5,703	44,142
Hukuki sorumluluk düzeyindeki artışın, bağımsız denetim kurumlarının daha düzenli, kapsamlı ve doğru çalışmalar yapmasını sağlaması	,724			
Yasal bir yaptırımın olması, hata ve hilelerin bulunmasında rol oynar	,710			
Hata ve hilelerin önlenmesinde, yasal yaptırımların bulunmasının önemi	,604			
Hukuki sorumluluklar arttıkça müşteri işletmenin bağımsız denetim kurumlarına olan güveni artmakta	,591			
Denetim çalışmaları ile ilgili yapılan yasal yaptırımların yeterli olması	,558			
Cronbach's Alpha				,830
Faktör 4: Denetim Firmasının İtibarı		1,513	4,450	48,592
İflas, borçluluk ve devir hallerinde, bağımsız denetim firmaları ile sözleşme yapılması, adli mercilerin işletmelere olan güvenin artması	,741			
Bağımsız denetim kurumlarının yeni bir denetim işini kabul etmesinden önce müşteri işletmenin çalıştığı önceki denetçiyle görüşerek bilgi toplanması	,602			
Bağımsız denetçiler ile işletmeler arasında oluşan ahhap ilişkisinin, hata ve hilelerin bulunmasında olumlu rol oynaması	,531			
Bağımsız denetim işletmede çalışan yöneticilerin itibarını ve güvenilirliğini artırmada etkili olması	,504			
Cronbach's Alpha				,705
Faktör 5: Denetim Firmalarından Beklenen Faydanın Sağlanması	1,356	3,987	52,579	
Denetimin tamamlama aşamasında denetçi görüşünün, denetim ekibinde görevli olmayan başka bir sorumlu ortak baş denetçi tarafından gözden geçirilmesi	,648			
Bağımsız denetim kurumunun müşteri işletmenin hedeflerine yeteri kadar cevap verebilmesi	,610			
Müşteri işletmenin istediği denetim çalışmasının maliyetinin beklenen faydadan düşük olması	,508			
Hata ve hilelerin önlenmesinde ve raporlanmasında, 'makul güvence vermek' çerçevesinde bağımsız denetçinin sınırlı bir sorumluluğu bulunmalı	,416			

Faktör 6: Denetçilerin Tecrübesi	1,240	3,646	56,225	
Denetçilerin daha önce yapmış olduğu denetim çalışmalarının olması	,783			
Denetçilerin mesleki açıdan yeterli bilgi birikimine sahip olması	,421			
Cronbach's Alpha				,542
Tüm Değişkenler İlgili Cronbach's Alpha				,921

Temel bileşenleri belirlemek üzere 34 değişkene varimax rotasyonları faktör analizi yapılmış, faktör yükü 0,40 altında olan 1 değişken analizden çıkarılmış ve 33 değişken analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda, KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem uygunluk ölçüsü sonucu 0,831 ve Bartlett's testi sonucu 2438,689 p=,000 çıkması değişkenlerden anlamlı sonuçlar çıkabileceğini göstermektedir. Bu altı faktör toplam varyansın %56,225'ini açıklamaktadır. Ayrıca değişkenlere Cronbach's Alpha testi uygulanarak güvenilirlikleri test edilmiştir. Cronbach Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer alır. Eğer bu katsayı negatif bir değer çıkarsa güvenilirlik modelinin bozulmasına neden olmaktadır. Alfa katsayısına bağlı

olarak ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanmaktadır;

0.00 ≤ ∞ < 0.40 Güvenilir Değil

0.40 ≤ ∞ < 0.60 Güvenilirlik Düşük

0.60 ≤ ∞ < 0.80 Oldukça Güvenilir

0.80 ≤ ∞ < 1.00 Yüksek Derecede Güvenilir

Değişkenlere uygulanan Cronbach's Alpha testinin sonucu,921 çıkmış bu da değişkenlerin güvenilirliklerinin yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir.

Tablo 6: Faktörlerin Değişkenlere Göre Analizi

Faktörler	Öz Değeri	Toplam Varyans
1.Faktör: Denetimde Yapılan Yasal Düzenlemeler	10.349	%30.438
2.Faktör: Denetim Çalışmalarında Uzmanlaşma	2.720	%8.001
3.Faktör: Denetim Firmalarının Hata ve Hileyi Önleme Yetkinliği	1.939	%5.703
4.Faktör: Denetim Firmasının İtibarı	1.513	%4.450
5.Faktör: Denetim Firmalarından Beklenen Fayda	1.356	%3.987
6.Faktör: Denetçi Tecrübesi	1.240	%3.646

Faktör analiz sonucunda, değişkenler 6 faktör altında toplanmıştır. Birinci faktör, denetimde yapılan yasal düzenlemeler olarak isimlendirilmiş ve 6 değişkenden oluşmaktadır. Bu faktörün öz değeri 10,349 olup toplam varyansın %30,438'ini açıklamaktadır.

İkinci faktör, denetim çalışmalarında uzmanlaşma olarak isimlendirilmiş ve 7 değişkenden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin öz değeri 2,720 olup toplam varyansın %8,001'ini açıklamaktadır.

Üçüncü faktör, denetim firmalarının hata ve hile önlemedeki yetkinliği olarak adlandırılmış ve 5 değişkenden oluşmaktadır. Öz değeri 1,939 olup toplam varyansın %5,703'ünü açıklamaktadır.

Dördüncü faktör, denetim firmasının itibarı olarak belirlenmiş 4 değişkeninden oluşmaktadır. Öz değeri 1,513 olup toplam varyansın %4,450'sini açıklamaktadır.

Beşinci faktör, denetim firmalarından beklenen faydanın sağlanması olarak belirlenmiş 4 değişkenden oluşmaktadır. Öz değeri 1,356 olup toplam varyansın %3,987'sini açıklamaktadır.

Altıncı faktör ise, denetçilerin tecrübesi olarak belirlenmiş 2 değişkenden oluşmaktadır. Öz

değeri 1,240 olup toplam varyansın %3,646'sını açıklamaktadır.

Yukarıda denetimde yasal düzenlemeler, denetim çalışmalarında uzmanlaşma, denetim firmalarının hata ve hileleri önleme, denetim firmasının itibarı, denetim firmalarından beklenen faydanın sağlanması ve denetçilerin tecrübesi adı altında denetçilerin bağımsızlığının denetimin kalitesini etkilemesine yönelik altı faktör grubu incelenmiştir. Bu faktör gruplarına göre yapılan çalışmada denetçilerin bağımsızlığı daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Denetimin kalitesinin yüksek olabilmesi için denetçilerin bağımsızlığının çok önemli bir unsur olduğu her bir faktör analizi için ulaşılan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Neticede denetimin etkinliği için denetçi bağımsızlığının önemi hep yüksek derecede saptanmıştır.

4. SONUÇ

Muhasebe sistemi, işletme faaliyetlerinin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun şekilde finansal tabloları düzenlenmeyi hedeflemektedir. Öte yanan, kayıt dışı ekonominin azaltılması ve vergi kaçakçılığının önlenmesinde muhasebe sisteminin tutarlı şekilde işlemesi önem arz etmek-

tedir. Bunlar ise ancak düzgün işleyen muhasebe düzeni ve muhasebenin etkili bir şekilde denetimi ile mümkündür. İşletmeler bunun için bağımsız denetim firmalarından yoğun bir şekilde yararlanmaya başlamışlardır. Bağımsız denetim, işletmelerin genel kabul görmüş denetim standartlarına göre finansal tabloların hazırlanıp hazırlanmadığını ve muhasebenin uygun şekilde kullanılarak gerçek durumu yansıtıp yansıtmadığını tespit etmektedir. Denetim, yeterli bilgi deneyimine sahip uzman ve bağımsız kişilerce yapılmalıdır. Bağımsızlık, denetim mesleğinin vazgeçilmez bir unsurudur.

Bu çalışmada, denetimin tarafsız ve dürüst sonuçlar verebilmesi için denetçinin bağımsızlığının önemi vurgulanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda, denetimin kalitesinin yüksek oranda arttığı tespit edilmiştir. Yani, bağımsız denetim

kendisinden beklenen faydayı sağlamak için kaliteli bir denetim hizmeti vermelidir. Bağımsız denetçilerin tarafsız, dürüst ve bağımsız davranması kaliteli denetim için başlıca koşullardan olmakla birlikte, dünyada yaşanan şirket skandallarından sonra denetçilerin bağımsızlığı daha da önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, kamuyu aydınlatma ve şeffaflığın sağlanması açısından önemli olan bağımsız denetime güvenin artması için denetçilerin bağımsız ve tarafsız davranması son derece önemli hale gelmiştir. Dünya da ve ülkemizde denetçilerin kaliteli bir çalışma yapabilmeleri için bağımsızlığının önemi anlaşılmış ve denetçilerin bağımsızlığı için de çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan çalışmalar bağımsız davranabilen denetçilerin daha kaliteli ve etkin bir denetim raporu sunabildiklerini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ahmet, K., YALÇINER, İşletme Sermayesi Yönetimi, Gazi Kitapevi, 2005.
- AKTUĞLU, M., Denetleme ve Revizyon, Barış Yayınları, İzmir, 1996.
- ALTINTAŞ, A.Taylan, “Halka Açık Şirketlerin Bağımsız Denetiminin Kalitesine İlişkin Bir Araştırma”(Yayınlanmamış Doktora Tezi),İstanbul Üniversitesi İşletme Ana Bilim Dalı, 2007.
- ARENS, Alvin A., ELBER, Randal J, BEASLEY, Mark S., Auditing and Assurance Services, 12th edition, New Jersey: Prentice Hall, 2008.
- ATAMAN, A.B., Türk Denetim Kurumları, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2000.
- BOZKURT, N., Muhasebe Denetimi, 4.Basım, 2006, İstanbul Alfa Basım Yayın.
- CARCELLO, V.Joseph; A.L.Nagy; “Auditor Specialization and Fraudulent Financial Reporting”, Managerial Auditing Journal, 19, 2004, (51-68).
- COMMISSION RECOMMENDATION of 16 May 2002, “Statutory Auditors independence in the EU: A set up Fundamental Principles”, Official Journal of the European Communities.
- COOK, W.J.; Gary M.WINKLE, Auditing,Houghton Mifflin Company, Third Edition 1984.
- ÇARIKÇIOĞLU, P., “Türkiye’de Denetimin Gelişimi”,I. Muhasebe ve Denetim Sempozyumu, İstanbul, Nisan 1995.
- ÇELİK, Orhan, “Avrupa Birliği’nde Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve Muhasebe Uygulamalarının Uyumlaştırılma Süreci: Türkiye’nin Uyumlaştırma Sürecindeki Konumu”,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,Cilt: 60 Sayı: 1, 2005.
- ÇÖMLEKÇİ, F. vd., Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, Anadolu Üniversitesi Yayını, Ekim 2004, Eskişehir.
- ÇİFTÇİ, Y.; A.,ERSERİM, “Bağımsız Denetime İlişkin Ulusal ve Uluslar arası Güncel Düzenlemelerin İncelenmesi”,II.Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalıştayı ve I. Muhasebe Tarihi Günleri, Giresun 28-29 Haziran 2007, 1-24.
- DUMAN,Ö., Muhasebe Denetimi ve Raporlama, TESMER Yayınları, Yayın No:37,2008.
- DURUKAN, M. B., KAPUCUGİL İ.A.; 2007, “Denetim Kalitesi, Kalite ve Hizmet Kalitesine İlişkin Modeller: Kavramsal Çerçeve, Audit Quality and Models Of Service Quality: A Conceptual Framework” Mali Çözüm Dergisi, Temmuz-Ağustos 2007, ss.35–62.
- ERDOĞAN, M., Denetim, Denetim Maliye Hukuk Yayınları, Ankara 2005.
- ERTÜRK, S., “1989 Yılından Günümüze Türkiye’de Vergi Denetiminde Yeminli Mali Müşavirlik Kurumunun Etkinliği”, Gazi Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007.
- GÜREDİN, E., Denetim ve Güvence Hizmetleri- SMMM ve YMM’lere Yönelik İlkeler ve Teknikler, 11.baskı, Arıkan Yayınevi, Ocak 2007.
- GÜÇLÜ, F., Muhasebe Denetimi- İlkeler ve Teknikler, Detay Yayıncılık, Ankara 2007.
- IFAC, Uluslar arası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IIASB), “Handbook of International Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements”, 2007.
- İBİŞ, C., Muhasebe Denetiminde Bilanço Sonrası Olaylar, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 6, Eylül 1997, ss.53-61.
- KARAKAŞ,A. “Dış Denetçilerin Bağımsızlığına İlişkin Düzenlemeler ve Bu Düzenlemelerin Yeterliliğinin Tespitine Yönelik Bir Pilot Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, 2008, İstanbul.
- KAYA, İ., “FASB-IASB Anlaşması ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru,” VI. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Antalya- 16.20 Nisan 2003.

KAVAL, H., Muhasebe Denetimi, Gazi Kitapevi, Ankara 2008.

KOÇBERBER, S., “Dünyada Ve Türkiye’de Denetim Etiği”, Sayıştay Dergisi, Sayı 68, Ocak-Mart 2008.

KNECHEL, R. W., Ann Vanstraelen, “The Relationship Between Auditor Tenure and Audit Quality Implied by Going Concern Opinions”, Auditing: A Journal of Practice and Theory, Vol.:26, 2007, ss.113-131.

ÖZALP, İ., Uluslar arası İşletmecilik, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2008.

PEKDEMİR, R., “Denetim ve Güvence Standartları; Gerçekler ve Beklentiler”, Mali Çözüm Dergisi, Ankara-2010, ss.117-126

PICKETT, KH.SPENCER, PICKETT,M., JENNİFER, ‘Auditing For Managers’, Wiley Editorial, 2005.

SELİMOĞLU, K.S.vd., Muhasebe Denetimi, Özkan Matbaacılık, Gazi Kitapevi, 2008.

TURAN, A.K., “Vergi Gelirlerinin Arttırılmasında Meslek Mensuplarının Rolü ve Önemi”, Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2008.

TÜM, K., “Denetim Birimi Olarak YMM’lerin Vergi Kaybını Önlemede Etkisi:YMM’ler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, (Yayınlanmamış doktora tezi), Adana-2010.

YILDIRIM,M., Bağımsız Dış Denetim, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Yeterlilik Etüt Raporu, İstanbul.

EK**ETKİLİ BİR DENETİM ÇALIŞMASININ TESPİTİ İÇİN
HALKA AÇIK ŞİRKETLERE UYGULANAN ANKET ÇALIŞMASI**

Dünyada peş peşe yaşanan şirket skandalları ve bu skandalların küresel ölçekte etkili olması işletmelerin, bağımsız denetim kuruluşlarının ve bu kuruluşları denetleyecek olan düzenleyici ve denetleyici kurumların bir takım yeni düzenlemeler yapmasına sebep olmuştur. Bu anket çalışması ile muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde bağımsız denetim kuruluşlarının rolü ve etkinliğinin tespiti amaçlanmıştır.

Bu anket formu üzerine isim yazmanıza gerek yoktur. Ankete iştirak edenlerin, ismi ve çalıştıkları kurum gizli tutulacaktır. Anket sonuçları sadece akademik amaçlarla kullanılacak olup herhangi bir ticari faaliyette kullanılmayacaktır.

Ankette 47 adet soru bulunmakta olup, bütün soruların tek bir cevapla cevaplanması ve soruların atlanmadan cevaplanması çalışmanın etkinliği açısından önem taşımaktadır. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

1- Kaç yıldır firmanız faaliyet halindedir?

- a ( ) 3 yıldan az
- b ( ) 3-5 yıl
- c ( ) 5-10 yıl
- d ( ) 10-15 yıl
- e ( ) 15 yıl ve üstü

2- Mesleki ünvanınızı işaretler misiniz?

- a ( ) Yönetim Kurulu Başkanı
- b ( ) Yönetim Kurulu Üyesi
- c ( ) Genel Müdür
- d ( ) Genel Müdür Yardımcısı
- e ( ) Birim Müdürü
- f ( ) Birim Müdür Yardımcısı
- g ( ) Diğer (Lütfen belirtiniz)

3- İşletmeniz halka açıklık oranı nedir?

- a ( ) %1-%9
- b ( ) %10-%19

c( ) %20-%29

d( ) %30-%39

e( )%40-%49

f( )%50 ve üzeri

4- İşletmenizde çalışanların sayısı hangi aralık içinde yer almaktadır?

a( )1-49 kişi

b( ) 50-199 kişi

c( ) 200-499kişi

d( ) 500 ve üzeri

5- Şirketiniz kaç yıldan beri bağımsız denetim hizmeti almaktadır?

a( )5'den az

b( )5-10

c( )11-15

d( ) 16-20

e( )21 ve üzeri

6- Firmanız daha önce hata ve hilelerin bulunmasından kaynaklı ceza aldı mı?

a( )Evet

b( )Hayır

7- Eğer cevabınız evet ise kaç defa ceza almıştır?

a( )5'den az

b( )5-10 arası

c( )10-15 arası

d( )15-20 arası

e( ) 20 ve üzeri

		Çok Önemli	Önemli	Ne Önemli Ne de Önemli Değil	Önemli Değil	Hiç Önemli Değil
	BAĞIMSIZ DENETİMİN ETKİNLİĞİ VE SORUMLULUĞU					
14.	Etkin bir denetim çalışmasının, hata ve hilelerin bulunmasında rol oynaması					
15.	Bağımsız denetçinin denetim standartlarını yeterince kavraması					
16.	Bağımsız denetçinin gerekli mesleki özeni gösterip göstermediği konusunda uzmanlaşmış bir denetçi tarafından denetlenmesi					
17.	İşletmelerin finansal tablolarındaki bilgilerinin (dipnot, fatura, senet) açık, şeffaf ve doğrulanabilir olması					
18.	Hata ve hilelerin önlenmesinde ve raporlanmasında , ‘makul güvence vermek’ çerçevesinde bağımsız denetçinin sınırlı bir sorumluluğu bulunmalı					
19.	Müşteri işletmede bulunan her türlü hata ve hilelerinin işletme yönetimine bildirilmesi					
20.	Bağımsız denetim kurumunun müşteri işletmenin hedeflerine yeteri kadar cevap verebilmesi					
21.	Her bir denetim aşamasında, denetim ekibi sorumlusunun ayrıntılı incelemesi					
22.	Müşteri işletmenin istediği denetim çalışmasının maliyetinin beklenen faydadan düşük olması					
23.	Denetimin tamamlama aşamasında denetçi görüşünün, denetim ekibinde görevli olmayan başka bir sorumlu ortak baş denetçi tarafından gözden geçirilmesi					
24.	Hata ve hilelerin önlenmesinde, yasal yaptırımların bulunmasının önemi					

25.	İflas, borçluluk ve devir hallerinde, bağımsız denetim firmaları ile sözleşme yapılması, adli mercilerin işletmelere olan güvenin artması					
26.	Hukuki sorumluluklar arttıkça müşteri işletmenin bağımsız denetim kurumlarına olan güveni artmakta					
27.	Hukuki sorumluluk düzeyindeki artışın, bağımsız denetim kurumlarının daha düzenli, kapsamlı ve doğru çalışmalar yapmasını sağlaması					
28.	Yasal bir yaptırımın olması, hata ve hilelerin bulunmasında rol oynar					
29.	Denetim çalışmaları ile ilgili yapılan yasal yaptırımların yeterli olması					
30.	Bağımsız denetim kurumlarının yeni bir denetim işini kabul etmesinden önce müşteri işletmenin çalıştığı önceki denetçiyle görüşerek bilgi toplanması					
31.	Denetim ekibini oluşturan her bir kişinin, belli zaman dilimi aralığında rotasyona tabi tutulması					
32.	Bağımsız denetçiler ile işletmeler arasında oluşan ahbap ilişkisinin, hata ve hilelerin bulunmasında olumlu rol oynaması					
33.	Bağımsız denetim işletmede çalışan yöneticilerin itibarını ve güvenilirliğini artırmada etkili olması					
34.	Denetçinin kişilik özelliklerinin denetim mesleğinin gerekliliklerine uygun olması					
35.	Denetçilerin mesleki açıdan yeterli bilgi birikimine sahip olması					
36.	Denetçilerin daha önce yapmış olduğu denetim çalışmalarının olması					
37.	Bağımsız denetim kuruluşlarının yapması gereken müşteri işletmedeki her işlemi incelemek yerine belli başlı işlemleri incelemek					
38.	Yaşanan şirket skandalları sonrasında çıkartılan yeni denetim düzenlemelerinin, kaybedilen güvenin kazanılmasında etkili olması					
39.	Yasaların bağımsız denetim kuruluşlarına sağladığı sorumluluk ortamı, denetimin tam olarak yerine getirilmesini sağlamakta					

40.	Denetim faaliyetlerinde yer alan denetim rotasyonu sayesinde hileli finansal raporlamalarda azalmanın olması					
41.	Denetçilerin temel sorumluluğunun hileli finansal tabloları önlemek olması					
42.	Yasaların bağımsız denetim kuruluşlarına yönelik hazırladığı sorumluluk ortamının denetim mesleği açısından gerekliliğinin olması					
43.	Yaşanan skandallar neticesinde azalan güvenin artırılmasına yönelik yeni yasal düzenlemelerin alınması					

SON DÜZENLEME VE GELİŞMELER KAPSAMINDA DEĞİŞECEK VE YENİLENECEK BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPORLARI

Doç. Dr. A.R. Zafer SAYAR*

Dr. A. Engin ERGÜDEN**

Makale Gönderim Tarihi : 09.02.2016 / Kabul Tarihi : 25.03.2016

ÖZ

Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması süreci olan bağımsız denetim sonucunda mutlaka denetim sonuçlarının rapora bağlanması zorunluluğu bulunmaktadır. İşletme biliminde her bir sürecin girdisi (INPUT) ve çıktısı (OUTPUT) olduğu göz önünde bulundurulduğunda, risk odaklı bağımsız denetim sürecinin girdisi, risk değerlemesi ve riske karşılık verme, çıktısı denetim raporudur. Bağımsız denetim raporlaması ile ilgili standartlar IAS 700 - 799 arasında yer almakta en temeli IAS 700 - Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama, IAS 705 - Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi ve IAS 706 - Bağımsız Denetçi Raporunda Yer Alan Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragraflarıdır.

2000'li yılların başlarında meydana gelen muhasebe skandalları ile birlikte risk odaklı denetim aşamasına geçen bağımsız denetim raporlaması ile birlikte denetim rapor görüşleri daha detaylandırılarak uzatılmıştır. Oysa bu dönemden önceki geleneksel dönemde denetim rapor görüşleri daha kısa idi. Çalışmamızda, 15 Aralık 2016 tarihinde veya sonrasında sona eren dönemler için hazırlanacak finansal tablolar hakkındaki değişecek denetçi raporlarının içeriğinin neler olacağını ve hangi hususların değişeceği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız denetim, denetçi raporu, bağımsız denetim raporlaması

* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, zsayar@etu.edu.tr

** SMMM, T.C. Yeditepe Üniversitesi İİBF, İngilizce İşletme Bölümü, Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi, engin.erguden@erlerdenetim.com

ABSTRACT

Regarding compliance of financial statements and other financial information with financial reporting standards and their accuracy; it is mandatory to bind audit results with a report at the end of independent audit, which is the process of auditing financial statements and other financial information on books, records and documents by using the necessary independent auditing techniques stipulated in auditing standards and reporting by assessment, in an attempt to obtain adequate and proper independent auditing evidences ensuring reasonable assurance. When it is considered that each process in business economics has input and output, while the input of risk based independent auditing process is risk assessment whereas its output is audit report. Standards concerning independent audit reporting take place between IAS 700 – 799, and the most fundamental ones are the paragraphs IAS 700 – Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements, IAS 705 - Modifications to the Opinion in the Independent Auditor's Report and IAS 706 - Emphasis of Matter Paragraphs and Other Matter(s) Paragraphs in the Independent Auditor's Report.

In independent audit reporting, moving to the phase of risk based auditing along with the large scale accounting scandals in early 2000, although the audit opinions had short paragraphs in periods prior to this period (traditional auditing), the current audit report opinions are detailed and extended along with the risk based auditing process. In our studies, the content of the changing auditor's reports on the financial statements to be prepared for the periods ending on 15 December 2016 or afterwards and the matters to be changed shall be examined in detail.

Keywords: Auditing, auditor's report, audit reporting.

1. GİRİŞ

Gelişen piyasalar ve ekonomik olayların global düzeyde her geçen gün artması ile birlikte finansal raporlama ve bağımsız denetimin rolü tartışmasız derecede önemli hale gelmiştir. (Sayar, 2013 Sunuş sayfası) Günümüzde finansal raporlamada **üç sacayağının** bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. İşletmenin sağlıklı ve iyi işleyen **muhasebe ve finansal raporlama** sisteminde, tüm tarafların çıkarlarını dikkate alan bir **kurumsal yönetim** anlayışı ile sunulan bilgilerin kaliteli bir **bağımsız denetim** sürecinde değerlendirilerek finansal tabloların ve ona ilişkin bağımsız denetim raporunun okuyuculara sunulması gerekmektedir. Bu açıdan, finansal raporlama zincirinde nihai halkanın finansal tablolar hakkında görüş veren bağımsız denetim raporu olduğunu ileri sürmek mümkündür. (Sayar&Alp, 2008:76) Bu çalışmada değişen ve

yenilenen bağımsız denetim raporları, düzenlemeler kapsamında irdelenmektedir. Çalışmada öncelikle raporlamanın tanımı ve amaçları ele alınmakta, bağımsız denetim özelinde raporlamaya geçiş yapıldıktan sonra, ilgili Uluslararası Denetim Standartları (UDS) bağlamında konu detaylı incelenmekte, mevcut ve yenilenen denetim raporları ve bu değişimin gereklilikleri ile ilgili değerlendirmeler sonrasında sonuç bölümüyle çalışma sona ermektedir.

2. RAPORLAMANIN TANIMI VE AMAÇLARI

İşletmelere yönelik çeşitli mevzuatlarda raporlama kavramı tanımlanmıştır. Bu durumun raporların nitelik ve nicelik itibarıyla çok çeşitli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Gerçekten de faaliyet raporlarından genel uygunluk bildirimine, denetim raporlarından mali istatistiklere kadar rapor çeşitleri geniş bir yelpaze oluşturmaktadır.

Raporlama sözcük olarak herhangi bir işte, bir konuda yapılan inceleme ve araştırmaların sonuçlarını, tespitleri, düşünceleri veya gözlemleri yazılı olarak ortaya koyma işlemidir. Mali raporlama ise işletme kaynaklarının verimli, etkin ve tutumluluk ilkeleri çerçevesinde mali saydamlık ve hesap verilebilirlik temelinde elde edilmesi ve kullanımı için gerekli dokümanların yazılı olarak ilgili makamlara sunulması ve/veya kamuoyuna düzenli olarak duyurulmasıdır.

Eski kamu mali yönetim sisteminin yetersizlikleri; raporlama ile muhasebe arasında olması gereken ilişkiyi yani “doğru ve tutarlı rapor, muhasebeden üretilir” ilkesini bozmuş, yetersiz oldukları açık olan birtakım rapor benzeri belgelerin büyük bir kısmı muhasebe dışındaki kayıt yöntemleri ve veri tabanları ile üretilmiştir.

Oysa kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığının uluslararası genel kabul görmüş muhasebe ve raporlama standartlarına uygun raporlanması ve kamuoyuna sunulması mali saydamlığın ve hesap verilebilirliğin temelini oluşturmaktadır (Sakinç, 2011:184).

2.1. RAPORLAMANIN AMAÇLARI

Raporlamanın genel olarak amacı, paydaşlarına güvenilir, tarafsız ve tutarlı bilgileri sunarak onların bilgilendirilmesi ve ilgililere güvenilir ve doğru kararlar vermelerini sağlamaktır.

Raporlamanın paydaşları, kamu otoriteleri, denetim organları, yasama organı, kamuoyu, banka-finans kuruluşları ve uluslararası kuruluşlardır. Raporlamanın paydaşlarına yönelik amacı aşağıda özetlenmiştir (Söyler ve Çolak, 2012:147).

2.1.1. Raporlamanın İlgili Otoritelere Yönelik Amaçları

Raporlamanın ilgili kurum ve kuruluşlarında karar veren seviyesinde bulunanlara yönelik amaçları şunlardır:

- Kaynakların dağıtımı ve kullanılması konusunda, karar sahiplerine ve kullanıcılara bir ekonomik birimin mali durumunu, performansı ve nakit akımları konusunda kapsamlı bilgi sunmak,
- İşletme faaliyetlerini nasıl finanse ettiği ve nakit ihtiyacını nasıl karşıladığı konusunda bilgi sağlamak,
- İşletme yöneticilerinin daha fazla sorumluluk hissetmelerine alt yapı hazırlanması,
- İşletme performansının, etkinliğinin ve başarısının değerlendirilmesine olanak vermesi,
- İşletme faaliyetlerini finanse edebilme ve sorumlulukları ile taahhütlerini yerine getirebilme yeteneğinin değerlendirilmesine katkıda bulunması,
- İşletmelerin kendilerine sağlanan kaynakları, bütçelerine uygun kullanıp kullanmadıklarını göstermek (Söyler ve Çolak, 2012:147).

2.1.2. Raporlamanın Denetim Organlarına Yönelik Amaçları

Raporlamanın işletme ve kurumlarda gerek iç denetim birimlerinin gerekse denetim komitelerine denetim faaliyetlerinin sağlıklı yürütülmesine yönelik amaçları şunlardır:

- Denetimin, sağlam ve güvenilir veriler ve dokümanlar yardımıyla daha sağlıklı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinin sağlanması,
- Etkin ve proaktif bir denetim sonucunda ilgili denetim birimlerine itibar kazandırılmasının temin edilmesi,
- Denetim birimlerinin de performansının ortaya konulmasına katkıda bulunması,
- Denetim organlarına gönderilen raporlar sayesinde denetim organlarının gerek kamuoyuna gerekse parlamentoya sunacakları raporlar hakkında sağlam veri bankası oluşturması olarak

sayılabilir (Söyler ve Çolak, 2012:147).

3. BAĞIMSIZ DENETİMDE RAPORLAMA

İşletme bilimine göre her bir girdinin mutlaka bir çıktısı olduğu düşünülürse, hammadde, genel üretim giderleri ve işçilik giderleri girdi ise üretim süreci sonunda üretilen yarı mamul ve mamul ise çıktısıdır. Başka bir örnekle ise, belirli bir takvim döneminde bir işletmede oluşan her bir işlem girdi ise, bu işlemlerin muhasebe bilgi sistemi aracılığı ile faaliyet dönemleri sonucunda üretilen finansal tablolar çıktısıdır. Bağımsız denetim sürecinde ise risk odaklı denetim kapsamında risk değerlemesi ve riske karşılık verilmesi denetim sürecinin girdisi ve bu süreç sonunda üretilen bağımsız denetim raporları da sürecin çıktısıdır. Her bir denetim türünde denetim süreci sonucunda mutlaka bir rapor üretilmektedir. Bağımsız denetim raporları genel olarak kısa rapor olup, iç denetim ve diğer operasyonel raporlar ise uzun denetim raporlarıdır. Denetim raporunun tanımları;

Uluslararası Denetim Standartlarına (ISA's) göre yapılan tanımda, “Denetim raporu, denetçinin yaptığı incelemeler sonucunda finansal tabloların ilgili işletmenin finansal durumu ile faaliyet sonuçlarını kapayan hesap dönemi itibarıyla doğru olarak yansıtıp yansıtmadığı ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde hazırlanıp hazırlanmadıkları hususunda edindiği görüşü açıklama olanağı bulduğu bir belgedir.” denmektedir (www.iaasb.org).

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'nun yönetmeliğindeki tanımda ise, “Denetim raporu, TDS çerçevesinde denetim kanıtlarının değerlendirilmesi sonucunda hedeflenen güvence seviyesine uygun şekilde oluşturulan denetim görüşünün ve varsa dikkat çekilmek istenen diğer hususların kullanıcıların istifadesine sunulması amacıyla Kurum düzenlemelerine uygun olarak hazırlanan ve sorumluluğu

imzalayan tarafından üstlenilen belgedir (www.kgk.gov.tr).

3.1. RAPORLAMA İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DENETİM STANDARTLARI

3.1.1. “BDS - 700:Finansal Tablolara İlişkin Görüşün Oluşturulması ve Raporlama”

Finansal tablolar finansal raporlama çerçevesi ile uyumlu olduğunda olumlu görüş içeren standart denetim raporu düzenlenir. Standart denetim raporunda dokuz unsur bulunur. Bunlar;

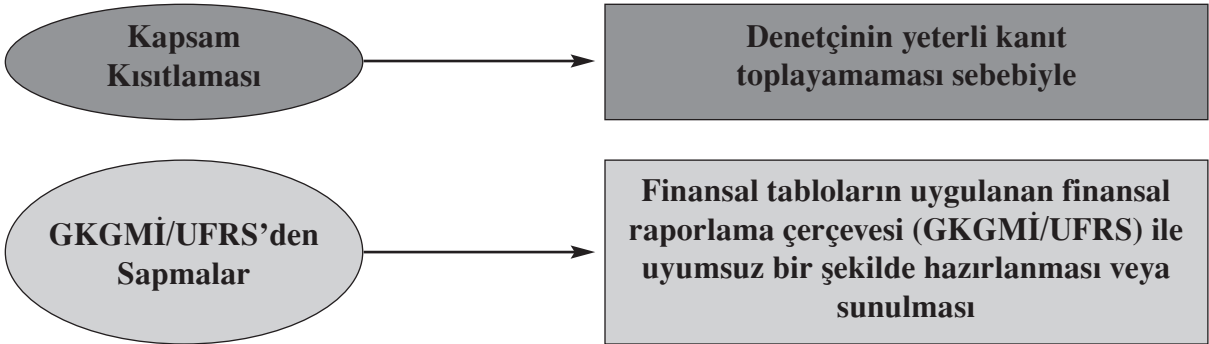
Başlık, muhatap , giriş paragrafı , yönetimin sorumluluğu, denetçinin sorumluluğu, denetçinin görüşü, denetçinin imzası, rapor tarihi ve denetçinin adresidir. (İ.Ü SEM, 2013, s.83)

3.1.2. “BDS-705: Bağımsız Denetçi Raporunda Yer Alan Görüşte Yapılan Değişiklikler”

Bu standart finansal raporlar hakkında UDS 700'e uygun olarak görüş oluştururken, denetçinin görüşte değişiklik yapılmasını gerekli görmesi hallerine uygun bir raporun yayınlanması konusunu ele alır. Rapor unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Şartlı görüş türleri,
- Önemli yanlış beyanların karakteri,
- Yeterli ve uygun kanıt toplama konusunda kifayetsizliğin nedenleri,
- Denetçinin denetim görevini üstlenmesinden sonra işletme yönetiminin kısıtlamalarına bağlı olarak yeterli ve uygun kanıt toplamada yetersiz kalınmasının ortaya çıkardığı sonuçlar,
- Olumsuz rapor veya görüş bildirmekten kaçınma seçeneklerini gerektirecek diğer hususlar,
- Görüşün şartlı olması durumunda denetçi raporunun biçimi ve içeriği,
- İşlevi yönetişimden sorumlu olanlarla iletişimidir (İ.Ü SEM, 2013:83)

Olumlu görüşü değiştirmenin koşulları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

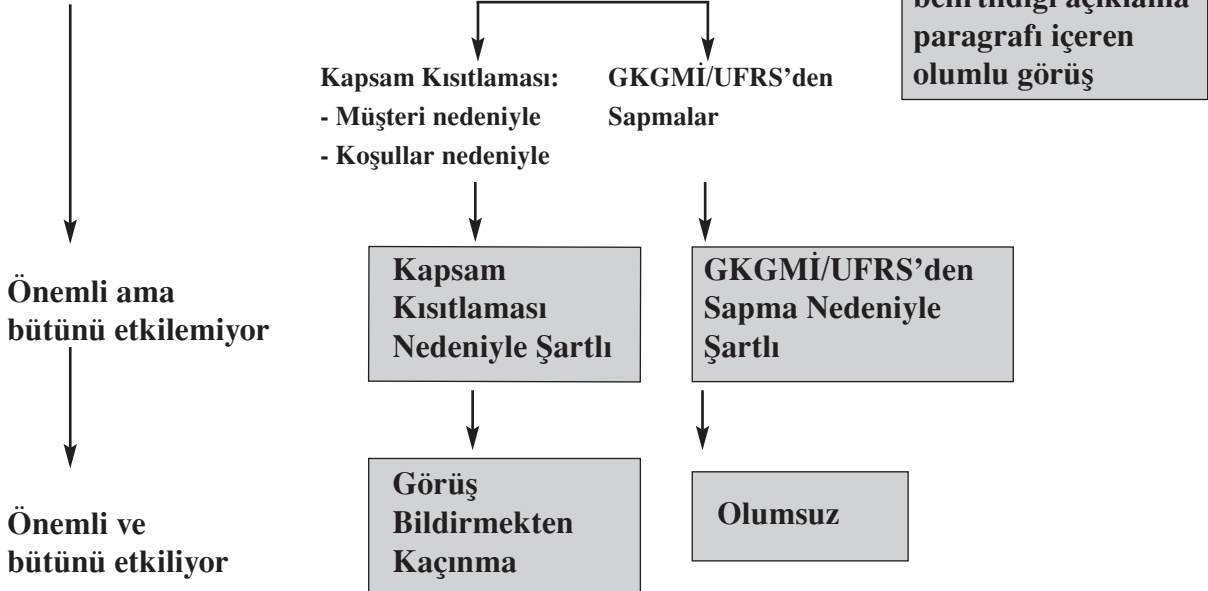
Kaynak: İ.Ü. SEM Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Bağımsız Denetçilik Eğitim Programı, Denetim Standartları Eğitimi Kitabı, s. 84

Olumlu Görüş Dışındaki Görüş Türleri:

- Olumsuz
- Şartlı
- Görüş bildirmekten kaçınma

Olumlu görüş dışındaki bağımsız denetçi görüş türleri, önemlilik düzeyi ve finansal tabloların bütününe etkisi açısından aşağıdaki şemada gösterilmiştir.

**Önemlilik Düzeyi ve
Finansal Tabloların
Bütününe Etkisi**
Önemsiz

Kaynak: İ.Ü. SEM Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu Bağımsız Denetçilik Eğitim Programı, Denetim Standartları Eğitimi Kitabı, s. 85

3.1.3. “ISA-706: Bağımsız Denetçi Raporundaki Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragrafları

Bu standart denetçi raporunda iletilecek ilave bilgileri ele alır. Bu tür ilave bilgiler denetçinin,

- Kullanıcıların finansal tabloları anlamalarına temel teşkil edecek derecede önem arz eden konulara dikkatlerinin çekilmesi; ya da
- Kullanıcıların denetim, denetçinin sorumlulukları ya da denetim raporunu anlamalarına temel teşkil edecek derecede önem arz eden konulara dikkatlerinin çekilmesini gerekli görmesi halinde söz konusudur.

Başlıklar,

- Denetim raporunda esas konu paragraflarının vurgulanması,
- Denetim raporunda diğer hususlara ilişkin paragraflar,
- Görevi yönetim olanlarla iletişimidir.

Açıklama paragrafı gerektiren konu, önemli ve finansal tablo kullanıcılarının finansal tabloları anlaması için temel olan bir konudur.

Açıklama paragrafı gerektiren durumlara örnekler:

- Gelecekte sonuçlanacak istisnai bir hukuk davası veya yasal düzenleme ile ilgili belirsizlikler,
- Finansal tabloları bir bütün olarak etkileyen ve erken uygulamasına izin verilmiş olan yeni bir muhasebe standardının yürürlük tarihinden önce erken uygulanması.
- Önemli bir afetin (deprem, sel vs.) meydana gelmesi ve sonuçlarının halen işletmenin faaliyetleri üzerinde etkisi olması.

Açıklama paragrafı denetçinin *görüşünü etkilemez* çünkü açıklanan konu eğer finansal tablolarda

uygun şekilde sunulduysa veya açıklandıysa denetim raporunda yer alabilir.

Diğer konuların belirtildiği açıklama paragrafı *denetçinin görüşünü etkilemez* çünkü açıklanan konu finansal tablolarda sunulması veya açıklanması gereken unsurlardan değildir. Açıklama paragrafında yer alan husus, finansal tablolarda uygun bir şekilde açıklanmış ve sunulmuş olmasına rağmen, önemli ve finansal tabloların anlaşılması açısından kullanıcılar için temel olan bir konudur.

- Açıklama paragrafı, denetim raporunda görüş paragrafının hemen sonrasında ve “Açıklama Paragrafı” başlığı ile yer alır.

- Belirtilen konuya ilişkin kaynak paragrafta açık bir şekilde yer alır. Konuyla ilgili açıklamaların finansal tabloların hangi bölümünde yer aldığı da belirtilir.

- Denetçi, açıklanan paragraf nedeniyle denetçi görüşünün değişmediğini belirtmelidir (İ.Ü SEM, 2013:86)

3.1.4. “ISA-710: Karşılaştırmalı Bilgiler – Karşılık Gelen Bilgiler ve Karşılaştırmalı Finansal Tablolar

Denetim raporlaması ile ilgili iki yaklaşım bulunmaktadır;

- Karşılaştırmalı finansal tablolar söz konusu ise denetim görüşü finansal tabloların sunulduğu tüm dönemleri kapsamına alır.
- İlişkili hesaplarda ise denetim görüşü sadece cari dönemi kapsamına alır.

Bu standart finansal tablolarda karşılaştırmalı bilgilere yer verilmesine ilişkin denetçi sorumluluklarını irdeler. Standardın ana başlıkları, bu konudaki denetim teknikleri ve denetim raporlaması olup standardın ekinde denetim raporu örneklerine yer verilmiştir.

Karşılaştırmalı Finansal Tabloların Denetimi ile ilgili bazı özel durumları şöyle özetleyebiliriz:

a) Cari dönemin denetimi esnasında geçmiş dönem finansal tabloları ile ilgili görüş veriliyorsa ve denetçinin geçmiş dönemle ilgili olarak cari dönemdeki görüşü geçmiş dönemden farklı ise denetçinin bu farklılığın sebebini açıklama paragrafında belirtmesi gerekir.

b) Geçmiş dönem finansal tabloları başka bir denetçi tarafından denetlenmişse, denetçinin cari dönemle ilgili görüşüne ek olarak açıklama paragrafında aşağıdakileri belirtmelidir.

- geçmiş dönem denetiminin başka bir denetçi tarafından yapıldığını,

- önceki denetçi tarafından verilen görüşün tipini ve görüş şartlı ise sebeplerini ve

- raporun tarihini.

c) Geçmiş dönem finansal tabloları denetlenmemişse, denetçinin karşılaştırmalı finansal tabloların denetlenmediğini açıklama paragrafında belirtmesi gerekmektedir. Fakat bu açıklama denetçiyi açılış bakiyelerinin önemli düzeyde hata içermediği ile ilgili yeterli sayıda ve uygun kanıt toplama sorumluluğundan kurtarmaz (İ.Ü SEM, 2013:88)

4. YENİ DENETÇİ RAPORLARI

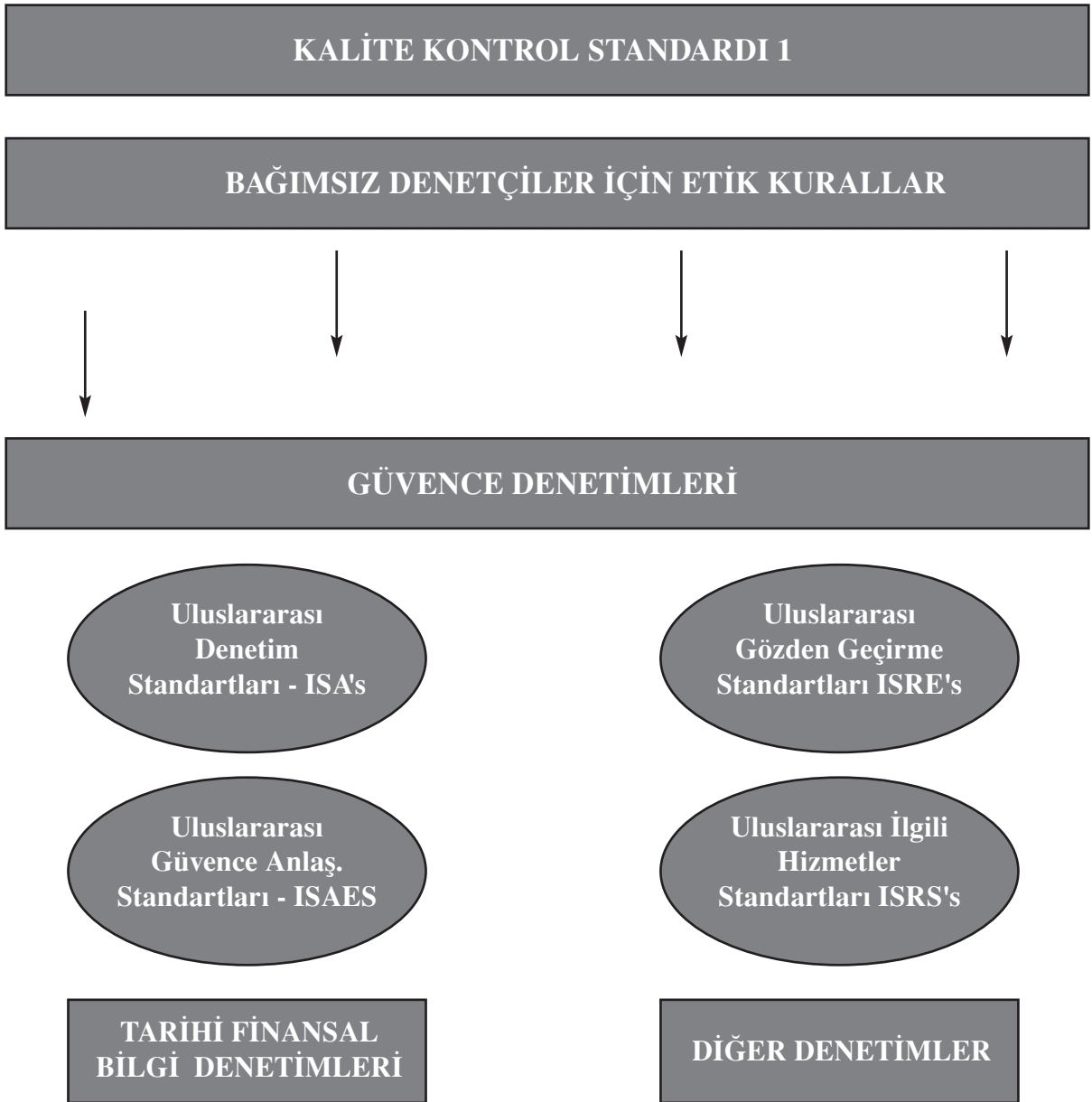
Uluslararası Denetim Standartları, Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulunca belirlenmekte ve yayınlanmaktadır. Mart 1978 yılında Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) kurulmuştur. Daha önce

Uluslararası Denetim Uygulamaları Komitesi (IAPC) olarak biliniyordu. 1991 yılında, IAPC denetim rehberi “Uluslararası Denetim Standartları” olarak yeniden adlandırıldı. 2002 yılında ise Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) olarak adlandırıldı. 2003 yılında kurul açıklık projesi diye adlandırılan bir projeye başladı. Uluslararası Denetim Standartları, ‘Açıklık Projesi’ neticesinde önemli bir değişim süreci geçirmiştir. Bu proje her standartta yer alan kesin hükümlerin ve içerdikleri her kelimenin statüsünün daha açık ve anlaşılır hale getirilmesi için tasarlanmıştır (www.aicpa.org).

Bu kurulunun amacı “bağımsız olarak ve kendi yetkisi altında, denetim, gözden geçirme, diğer güvence, kalite kontrol ve ilgili hizmetler alanında yüksek kaliteli standart oluşturmak ve ulusal standartlar ile uluslararası standartların yaklaşmasının sağlamak suretiyle kamu yararına hizmet etmektir.” Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) bünyesinde kurulmuş ve federasyonun bir alt kurulu olarak çalışmaktadır. Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu, IFAC Kamu Çıkarı Gözetim Kurulu’nun gözetimine tabidir.

Raporlama ile ilgili yeni standartlar **15 ARALIK 2016** tarihinde veya sonrasında sona eren dönemler için hazırlanan finansal tabloların denetiminde yeni denetçi raporları geçerli olacaktır (PwC, 2015:3)

Bağımsız denetim standartlarının genel çerçeve olarak şematik gösterimi aşağıdaki gibidir:

4.1. MEVCUT BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLAMASI

Bağımsız denetçi incelediği konu ile ilgili bilgi hakkında bir bağımsız denetim raporu yazarak ulaştığı sonucu ve elde ettiği güvenceyi açıklar ve risk odaklı denetimde son aşama olan raporlama aşaması tamamlanmış olur. Doğrudan raporlama

ile bağımsız denetçi, sözleşmesinde uygulayıcının vardığı sonuç doğrudan konu ve ölçütler bakımından kaleme alınır. Mevcut denetim raporundaki olumlu görüşe ilişkin sonuç kısmı aşağıdaki gibidir:

“Görüştüümüze göre finansal tablolar, ABC Şirketinin 31 Aralık 20X1 tarihi itibarıyla finansal

durumunu ve aynı tarihte sona eren hesap dönemine ait finansal performansını ve nakit akışlarını, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun bir biçimde sunmaktadır.”

4.2. DENETÇİ RAPORLARINDA DEĞİŞİM NEDEN GEREKLİ?

15 ARALIK 2016 tarihinde veya sonrasında sona erecek dönemler için hazırlanacak finansal tabloların denetim raporlarında geçerli olacak değişimlere neden olan faktörler aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir. Günümüzde Finansal Raporlamanın;

- Daha karmaşık ve detaylı olması,
- Sübjektif yargı içeren alanların çok fazla olması,
- Daha fazla nitel açıklamaların olması ve dolayısı ile işletme içi ve işletme dışı ilgiler işletme ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istemektedirler ve işletme ile ilgili daha fazla bilgilenmek istemektedirler.

2000-2002’li yıllarda yaşanan finansal ve muhasebe skandalları ve global finansal kriz denetim kalitesini, denetimin ürettiği değeri ve denetimin ihtiyaca uygunluğunun / ilgililiğinin (relevance) daha fazla tartışılmasına neden olmuş ve başta yatırımcılar ve finansal analistler olmak üzere tüm işletme ve işletme dışı kullanıcılar bağımsız denetçilerden daha fazla bilgi talep etmeye başlamışlardır.

Bağımsız denetçinin görev ve sorumlulukları üzerine, denetim raporlarını kullanıcılarının ve bağımsız denetçilerin kanaatleri arasındaki fark ve daha çok denetimin niteliği (kapsam, amaçları ve yapısal sınırlamaları gibi) üzerine yanlış anlamadan kaynaklanması denetim raporları beklentiler açığı, farklılığını (expectations gap) ve denetim raporu kullanıcısının karar alabilmek için ihtiyacı olduğuna inandığı bilgi ile mevcut

olan erişime açık olan bilgi arasındaki fark bilgi açıklığını (information gap) oluşturmaktadır.

Özetle kullanıcılar açısından denetçi raporları denetlenen işletme açısından önemli görülmekte değer (value) ifade etmekte ; ancak daha fazla bilgi sağlayıcı ve denetlenen işletme ve finansal tabloların denetimi hakkında daha faydalı (useful) ve daha fazla ihtiyaca uygun (relevance) olması talep edilmektedir.

4.3. YENİ DENETÇİ RAPORLARINDAN BEKLENEN FAYDALAR

Yeni bağımsız denetim raporundan beklenen faydaları, finansal tablo denetimlerine olan güveni artırmak açısından aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

- Yürütülen denetim hakkında daha fazla şeffaflık sağlanması,
- Denetlenen ve denetleyen ile daha fazla karşılıklı iletişim içinde olunması,
- Finansal tablo dipnotlarına daha fazla odaklanma/önem verme,
- Denetçinin dikkatini raporlanan hususlara yoğunlaştırarak daha fazla mesleki şüphecilik sağlanması
- Raporda daha fazla işletmeye özgü bilgi sağlanması,
- Denetimin kalitesinde artma ve denetim kalitesine yönelik kullanıcı algısında artma,
- Yatırımcıların dikkatini finansal tablolarda yer alan önemli yönetim muhakemelerine ve denetçinin ele aldığı önemli hususlara çekerek işletmeyi ve finansal tabloları daha iyi anlamalarını sağlamak,
- Kullanıcıların yönetim ve üst yönetimle olan görüşmelerine zemin kazandırmaktır(Şirin, 2015)

4.4. REVİZE EDİLEN VEYA YENİ OLUŞTURULAN ULUSLARARASI DENETİM STANDARTLARI

Yeni denetçi raporlarında yapılacak değişiklikler kapsamında, Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulunca (IAASB) tarafından ilgili standartlarda yapılan değişiklikler aşağıdaki hali ile belirtilmiştir:

- *Kilit Denetim Konularının*, denetçi raporunda bildirilmesine ilişkin denetçinin sorumluluklarını düzenleyen yeni bir standart olan, *ISA/BDS 701 (Communicating Key Audit Matters in the Independent Auditor's Report)*

- Format ve içerik yönünden *ISA/BDS 700 (Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements)*

- İşletmenin Sürekliliği ile ilgili (*ISA 570 Revised - Going Concern*)

- ISA/BDS 705 (revize) Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi; (*ISA 705 Revised - Modification To The Opinion In The Independent Auditor's Report*)

- ISA/BDS 706 (revize) Bağımsız Denetçi Raporunda Yer Alan Dikkat Çekilen Hususlar ve Diğer Hususlar Paragrafları; (*ISA 706 Revised - Emphasis of Matter Paragraphs and Other Matter Paragraphs in the Independent Auditor's Report*)

- ISA/BDS 260 (revize) Üst Yönetimden Sorumlu Olanlarla Kurulacak İletişim; (*ISA 260 Revised - Communication With Those Charged With Governance*)

- ISA/BDS 720'de (Bağımsız Denetçinin Denetlenmiş Finansal Tabloları İçeren Dokümanlardaki Diğer Bilgilere İlişkin Sorumlulukları) revizyon; (*ISA 720 Revised - The Auditor's Responsibilities Relating to Other Information and Related Conforming Amendments*)

Bu kapsamda revize edilen ve yeni oluşturulan bağımsız denetim standartları, ISA/BDS 210 , 220, 230, 510, 540, 580, 600 ve 710'dir.

4.5. KİLİT DENETİM KONULARI

ISA/BDS 701, denetçi raporunda bildirilen Kilit Denetim Konularına (KDK) 'larına ilişkin açıklama yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Böylelikle, bu açıklamada işletmenin ve yürütülen denetimin durum ve şartlarının yansıtılarak yatırımcılara ve diğer denetçi raporu kullanıcılarına (kullanıcılar) ihtiyaca uygun/ilgili ve anlaşılabilir bilgi sağlanması amaçlanmıştır. Bu sebeple, denetçi raporunda bildirilen KDK 'ların sayısının, ele alınan konuların seçiminin ve ne şekilde açıklanacağına ilişkin işletme ve yürütülen denetim açısından farklılık göstermesi beklenmektedir. (www.kgk.gov.tr)

Kilit Denetim Konuları, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde mesleki muhakememize göre en çok önem arz eden konulardır. Bu konular, bir bütün olarak finansal tablolara ilişkin yürütülen denetim çerçevesinde ve bu tablolara ilişkin görüş oluşturulurken ele alınmıştır ve tarafımızca bu konulara ilişkin ayrı bir görüş bildirilmemektedir. Denetçinin, raporunda KDK 'ları bildirmesiyle;

-Finansal tablolar hakkında görüş oluşturulurken denetçinin ilgili konuyu uygun bir şekilde çözüme kavuşturmadığını ima etmediğinin ve

-Finansal tabloların ilgili unsurlarına yönelik ayrı bir görüş içerdiğini veya bu unsurlara ilişkin ayrı bir görüş bildirildiğini ima etmediğinin

kullanıcılar tarafından anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple, standartlaşmış bir ifadeye sahip olmasına rağmen bu giriş cümlesinin zorunlu kılınmasıyla, yeni KDK kavramının anlaşılmasına yönelik uygun bir çerçevenin oluşturulması amaçlanmıştır (PwC, 2015:4).

KDK'ları;

-Denetçinin mesleki muhakemesine göre cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konulardır. (Raporun İletişimsel Değerini Artırmak)

-KDK; üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından belirlenir. Böylelikle yapılan bildirimler ve kurulan iletişimlerde daha fazla şeffaflık sağlanması amaçlanmaktadır.

KDK'ları

- İşletmeye özgü olması,
- Finansal tablo açıklamalarının yerine ikame edilmiş değildir,
- Genel ve standartlaşmış/kalıp ifadelerden uzak olması amaçlanmaktadır,
- Uygulanan denetim prosedürlerini detaylı bir şekilde sıralamak anlamsız olabilmektedir,
- Meselenin denetim sırasında çözülemediğini ima etmemelidir,
- Şartlı görüş algısı oluşturmamalı,
- Kilit Denetim Konularına ilişkin uzun listelerden kaçınılmalı ve
- Ayrıca ilgili konuya ilişkin ayrı bir görüş verildiği çıkarılmamalıdır. KDK örneklerine aşağıda maddeler halinde yer verilmiştir (SAICA, 2015:7)
- Ciddi riskli görülen veya önemli yanlışlık riskinin yüksek olduğu alanlar,
- Önemli yargı içeren alanlar (karmaşık muhasebe tahminleri)
- Denetim sırasında karşılaşılan önemli zorluklara ilişkin hususlar
- Önemli işlem ve olayların etkisi (ilişkili taraf veya olağandışı gerçekleşen işlemler gibi)

- Denetçinin planlanan yaklaşımında önemli değişikliklere neden olan konular

Yürtülen denetim şartlarına göre denetlenen işletme bağlamında denetçinin raporlamasını gerekli gördüğü konular KDK olmalıdır.

Bağısız denetçi KDK'larını belirlerken aşağıdaki ifade edilen hususları göz önünde bulundurmak zorundadır:

- Konunun finansal tablo kullanıcıları açısından önemi ve finansal tablolar açısından önemliliği,
- Konuya ilişkin muhasebe politikalarının niteliği,
- Varsa konuyla ilgili yanlışlıkların nitel ve nicel özellikleri/önemliliği
- Konuyu denetimde ele almak için gereken çaba, özel beceri ve uzmanlık gereksinimi, ihtiyaç duyulan danışma hizmetinin boyutu,
- Üst yönetimle yapılan iletişimlerin kapsamı ve boyutu,
- Uygulanan denetim prosedürlerinin zorluğu ve
- Konuyla ilgili varsa iç kontrol eksikliğinin önemi.

Denetçi, borsada işlem gören işletmelerin denetiminde, Düzenleyici Kurum tarafından belirlenen işletmelerin denetiminde, ilgili mevzuat tarafından bildirimi zorunlu kılınan denetimlerde ve ihtiyari olarak veya yönetimim ya da üst yönetimden sorumlu olanların isteği üzerine diğer denetimlerde KDK'ları belirlemek zorunda olacaklardır. Görüş bildirmekten kaçınma raporlarında da denetçinin kilit denetim konularını denetçi raporunda bildirmesi gerekmektedir (Hawkamah, 2015:3)

Denetçi KDK'larını, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular, önemli ölçüde dikkatini vermesini gerektiren konular ve denetimdeki en çok önem arz eden konular arasından seçeceklerdir.

4.6. YENİ DENETÇİ RAPORUNDA İŞLETME SÜREKLİLİĞİ

İşletme sürekliliğine ilişkin yeni denetçi raporunda yönetimin ve denetçinin sorumluluklarına yönelik daha net açıklamalar yer alacaktır. İşletmenin sürekliliğine ilişkin önemli bir belirsizliğin belirlenmesi durumunda denetçi raporunda “ İşletmenin Sürekliliği ile ilgili Önemli Belirsizlik “ başlığı altında ayrı bir bölüm açılacaktır. İşletmenin sürekliliğine yönelik finansal tablo açıklamalarının daha fazla sorgulanmasına yönelik yeni yükümlülükler ilgili standartta yayınlanmıştır. İşletmenin sürekliliği ile ilgili olarak, denetçi raporunda; yönetimin ve denetçinin İşletmenin Sürekliliğine yönelik Sorumluluklarına ilişkin daha fazla açıklamalara yer verilecektir (European Commission, 2011:8)

Yeni denetçi raporunda, 1) İşletmenin Sürekliliği varsayımını kullanmak denetçi açısından uygun değilse fakat bu varsayımı yönetim kullanmış ise, denetçi olumsuz görüş verecek ve durumun olumsuz görüşün dayanağını açıklama paragrafında açıklayacaktır. 2) İşletme sürekliliğine yönelik önemli bir belirsizliğin mevcudiyeti durumunda; denetçi açısından işletmenin sürekliliği varsayımını kullanmak uygunsa ve finansal tablo dipnotlarında yeterli açıklama yapılmış ise denetçi görüşünü olumlu görüş olarak verecek ve “İşletmenin Sürekliliği ile ilgili Önemli Belirsizlik” başlığı altında ilgili belirsizlik açıklanacak ve ilgili finansal tablo dipnotuna referans verilecektir. 3) İşletme sürekliliğine ilişkin olarak önemli bir belirsizliğin mevcudiyeti durumunda; işletmenin sürekliliği varsayımını kullanmak uygunsa ve finansal tablo dipnotlarında yeterli açıklama *yapılmamışsa*, olumsuz veya şartlı görüş ve durumun olumsuz (şartlı) görüşün dayanağı paragrafında açıklanması gerekecektir. Ayrıca yeni denetim raporunda; İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirlenen önemli bir belirsizlik KDK olarak nitelendirilebilse bile “İşletmenin Sürekliliği ile ilgili Önemli Belirsizlik” başlığı altında ayrıca

denetçi raporunda gösterilecektir (Revised ISA 570:6-7)

4.7. YENİ DENETÇİ RAPORUNDA DİĞER ÖNEMLİ DEĞİŞİKLİKLER

Yeni denetçi raporunda yapılacak değişikliklerin en başında denetçi görüşü raporu yer alacaktır. Bunun en önemli nedeni, finansal tablo denetimin en önemli çıktısını daha ön plana çıkartmak ve denetçi görüşünü genel ve standart metinlerin arkasına atılmasının önene geçmek olacaktır. **Görüş Dayanağı** paragrafı olumlu görüşte bile hemen görüşün arkasından gelecektir. Diğer önemli değişiklikler;

- Raporun formatında getirilen esneklikler,
- Diğer bilgileri ele alan yeni bir bölüm,
- Bağımsızlık ve etik yükümlülükler vurgusu,
- Sorumlu denetçinin isminin raporda yer alması
- Sorumluluklara ve denetime ilişkin daha fazla açıklamaların raporda yer almasıdır (Şirin, 2015)

5. SONUÇ

Değişim hayatın vazgeçilmezidir. İşletme dünyasında da değişen şart ve gelişmelere uyum sağlamak gerekmektedir. Bağımsız denetim raporları finansal raporlama dünyasının yeni gereksinimleri kapsamında yenilenmekte ve değişmektedir. Her değişim ve yenilik bazı özverileri de beraberinde getirmekte ve sancılar içermektedir. Statükoya alışmak ve bağımlılık, yeni maliyetler çıkaracağı endişesi değişimlere karşı hep direnç yaratır. Ancak değişimler ilgili tarafları değişimin faydaları izah edilerek ikna etmek suretiyle başarıya ulaşabilir. Bağımsız denetim raporları da global düzeyde finansal tablo okuyucularının gereksinimlerini tam olarak karşılayamadığı için bir değişim ve yenilenme sürecine girmiştir. En kısa ifadeyle bu değişimin nedeni denetimden

beklenen kalitenin artması ve daha şeffaf bir denetim ortamı sağlanmasıdır. Yeni denetim raporunda işletmenin sürekliliği varsayımı daha da ön plana çıkmakta, denetlenen ve denetleyen ile daha fazla karşılıklı iletişim içinde olunması sağlanırken, finansal tablo dipnotlarına daha fazla odaklanılmakta, mesleki şüphecilikte yoğunlaşma ön plana çıkarken, kilit denetim alanları değerlendirilmektedir. Yeni denetim raporlamasının uluslararası düzeyde olduğu gibi Ülkemizde

de zaman içinde benimseneceği, geçiş sürecinde başta KGGK olmak üzere, SPK, BDDK gibi ilgili düzenleyici otoritelerle birlikte meslek kuruluşu TÜRMOB'un eğitimlerle konuyu gündeme taşıması, akademik dünyanın da bu konuda bilimsel toplantı ve araştırmalarla bu geçiş sürecinin sancılarını azaltması ve sağlıklı bir yeni bağımsız denetim raporlamasına geçişin sağlanması beklenilmektedir.

KAYNAKÇA

- European Commission, "Summary of Responses Green Paper Audit Policy: Lessons From The Crisis" 2011
- Hawkamah, The Institute For Corporate Governance; Recent Developments in Auditing: The Importance of Audit Quality and Auditor Reporting, 2015
- İ.Ü Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Denetim Standartları Eğitimi" Ders Notları, 2014
- PwC; "Delivering the value of the audit New insightful audit reports" 2015
- Revised ISA 570- Going Concern
- SAICA, The South African Institute of Chartered Accountants;" The New Auditor's Report, A SAICA /JSE Panel Discussion; (31 March 2015)
- Sakinç S., "Kamu Yönetimlerinde Saydamlık ve Hesap Verme Sorumluluğu, Kavramsal Açıklamalar", Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi Sempozyumu, Bildiri, İzmir.,2011
- Sayar A.R Zafer, "Bağımsız Denetimin Kamu Gözetiminde Dünya Uygulamaları ve Türkiye Örneği", Genişletilmiş İkinci Baskı, TÜRMOB Yayınları, Yayın No:451, ISBN:978-605-86200-2-5 Yayıncı: MU-DEN A.Ş, Ankara, Mayıs 2013, Yayımlanmış Eser.
- Sayar A.R Zafer & Alp A, Son Düzenleme ve Gelişmeler Kapsamında Bağımsız Denetim ve Muhasebe-Denetim Mesleğinin Rolü: Sermaye Piyasaları Açısından Bir Değerlendirme, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Cilt: 23 Sayı: (267), 2008:70-88, JEL Sınıflaması: G 14, M 41, M 42, Haziran 2008.
- Söyler İ., Çolak M." Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sisteminde Raporlama, Maliye Dergisi, Sayı 162, Ocak -Haziran 2012
- Şirin M.; " Yeni Denetçi Raporlar", KGK Sunumları.2015
- http://www.kgk.gov.tr/contents/files/pdf/bds701_örnekler.pdf erişim tarihi: 14.02.2016

BİST'DE İŞLEM GÖREN TURİZM İŞLETMELERİNİN TOPSIS TEKNİĞİ İLE FİNANSAL PERFORMANSLARININ ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHVECİ*

Öğr. Gör. İrem TURNA**

Makale Gönderim Tarihi : 16.02.2016 / Kabul Tarihi : 24.03.2016

ÖZ

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören 11 adet turizm işletmesinin finansal performansları analiz edilmiştir. Öncelikle işletmelerin finansal durumlarını ortaya koymak amacıyla finansal oranlar tespit edilmiş ve hesaplanmış, daha sonra bu oranlar TOPSIS yöntemi kullanılarak şirket performansını gösteren genel bir puana çevrilmiştir. Son olarak performans puanları ile işletmeler arasında sıralama yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, sektörde faaliyet gösteren işletmelerin performans puanlarının belirlenmesinde etkili olan öncelikli finansal oranlar saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Performans Değerleme, TOPSIS, Turizm İşletmeleri, Oran Analizi

ABSTRACT

In this study, financial performances of companies in the Istanbul Stock Exchange (BIST)-Tourism sector are analyzed. Primarily, in order to demonstrate the financial position of the firms, financial ratios are determined and calculated. Later on with the help of TOPSIS method calculated financial ratios are converted into a single score that is showing the firm's overall performance. Finally, enterprises are ranked through performance scores. As a result, we detected primary financial ratios which are effective at determining performance scores of enterprises operating in the sector.

Keywords: Performance Evaluation, TOPSIS, Tourism Enterprises, Ratio Analysis

* Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölüm Başkanı, mehmetkahveci@halic.edu.tr

** Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Türkçe İşletme Bölümü, iremturna@halic.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüz koşullarında ve her geçen gün artan rekabet ortamında, hayatta kalmak ve başarılı olmak isteyen birçok işletme için önem arz eden konuların başında performans ölçümü gelmektedir. Performans ölçümü, bir işletmenin yararlandığı kaynaklar, ürettiği ürün veya hizmet ile elde ettiği sonuçları takip etmesi için düzenli ve sistematik olarak veri toplaması, analiz etmesi ve raporlaması sürecidir.¹ İşletme yöneticilerine geleceğe dönük alacakları kararlar konusunda yol gösteren ve yatırımcılar ile kredi kuruluşlarına işletmenin mali durumu hakkında bilgi veren finansal performans ölçüm yöntemleri, muhasebe verilerine dayalı olarak ortaya çıkarılmaktadır.² Finansal performans hesaplamaları ile işletmelerin finansal pozisyonu, yatırımlarının verimliliği ve risk derecesi belirlenebilmektedir. Aynı zamanda geçmişin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi, gelecek için uygun yatırım ve finansman kararlarının alınması ve etkin kaynak kullanımı gibi konularda yöneticilere önemli veriler sunmaktadır. Karar vericiler bir işletmenin kâr, maliyet, üretim, işgücü gibi fonksiyonlarının başarılı bir şekilde kullanımını performans ölçüm ve değerlendirme yöntemleri ile belirlerler. Ancak bazen birbiriyle çelişen seçenekler arasından en uygununu bulmak ve doğru kararı vermek zorunda kalırlar. Çoklu ve birbiriyle uyuşmayan kriterlerin olduğu durumlarda çözüme ulaşabilmek için “Çok Amaçlı Karar Verme” analizlerinden yararlanılmaktadır.³

Literatürde karar verme sürecinde “çok kriterli

karar verme” iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar; çok özellikli karar verme ve çok amaçlı karar verme şeklindedir. Çok özellikli karar verme, alternatiflerin önceliklerinin saptanması problemiyle ilgilenir. Çok amaçlı karar verme ise, amaçlanan birden çok fonksiyonun başarılmasında ortaya çıkan problemlerin en uygun çözümüyle ilgilenir. Çok kriterli karar vermede hedeflenen temel aşamalar; hedeflere ulaşmak için alternatifler oluşturulması, değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi, belirlenen kriterler açısından alternatiflerin değerlendirilmesi, alternatiflerden birinin optimal kabul edilmesi, eğer nihai çözüm kabul edilmezse yeniden bilgi toplanması ve çok kriter optimizasyonunun yenilenmesi, en uygun çok kriterli metodun uygulanması şeklinde özetlenebilir.⁴

Ülkemizde turizm sektörü, özellikle 1980 yılından sonra büyük bir gelişme göstermiştir. Ekonomik kriz yaşadığı dönemlerde önemli ölçüde döviz girdisi sağlayarak dış açıkların belirli oranda kapatılmasında, istihdam sağlanmasında ve ödemeler bilançosunun iyileştirilmesinde etkili olmuştur. Aynı zamanda turizm, çarpan mekanizmasıyla ekonomide gelir etkisi meydana getirmektedir. Bu bağlamda sektördeki işletmelerin ekonomik yapılarının güçlü olması, sektörün genelini ve ülke ekonomisini etkilemektedir. Turizm sektöründeki işletmelerin TOPSIS tekniği ile performans değerlendirilmesine tabi tutulduğu çalışmalar genellikle tedarikçi seçimi problemini ele almıştır. Finansal performansın ölçülmesine ilişkin yapılan çalışmalar da mevcuttur. Ancak bu çalışmalarda,

- 1 Ali Eleren, Mustafa Soba, **İşletmelerde Çok Boyutlu Performans Ölçümü ve Uşak Deri Sektöründe Bir Uygulama**, Uluslararası Davraz Kongresi, <http://idc.sdu.edu.tr/2009/ekitap.html> (Erişim: 05.01.2016)
- 2 Süleyman Yükçü, Gülşah Atağan, **TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerleme**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:45, 2010, s.28
- 3 Serpil Bülbül, Ali Köse, **Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi**, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011, s.72
- 4 Serafim Opricovic, Gwo-Hshiung Tzeng, **Compromise Solution By MCDM Methods: A Comparative Analysis Of Vikor and Topsis**, European Journal of Operational Research 156, 2004, p. 449

kullanılan çok kriterli karar verme tekniklerinin analizi sonucunda elde edilen performans puanlarının karşılaştırıldığı, bu teknikler arasındaki benzerlik veya farklılıkların ortaya konulduğu ve kullanılan finansal oranların performans puanına etkisinin çoğunlukla irdelenmediği görülmüştür. Aynı zamanda BİST Turizm İşletmeleri içerisinde 2012 yılı itibariyle eklenen firmaların olması, analiz kapsamının genişletilmesi gereğini doğurmuş ve bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde teşvik edici bir etken olmuştur. Analiz döneminin 2010 yılından başlatılması ise, ele alınan işletmelerin daha önceki yıllara ait finansal tablolarına ulaşma konusunda yaşanan sıkıntıdan kaynaklanmaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler sektördeki yöneticilere, karar vericilere ve yatırımcılara objektif bir değerlendirme imkanı sunduğu gibi, turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerle ilgili olarak ileride yapılacak performans değerlendirme çalışmalarının sonuçlarıyla karşılaştırma yapma olanağı verecektir. Aynı zamanda farklı finansal oranların dahil edileceği çalışmalarla yapılacak karşılaştırma sonucunda, hangi finansal oranların performans puanını daha fazla etkilediği üzerine sonuçlara varılabilecektir. Böylece işletmelerin alacağı finansal kararların daha etkin etkili olması sağlanabilecektir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümünde çok kriterli karar verme tekniklerinden TOPSIS yöntemine ilişkin bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde söz konusu yöntemin Turizm Sektörü'nde faaliyet gösteren şirketlerin finansal performansını belirlemek amacıyla uygulaması yapılmış ve son bölümde elde edilen veriler irdelenmiştir.

2. METODOLOJİ

2.1. Topsis Algoritması

Yoon ve Hwang (1981) tarafından geliştirilen TOPSIS (Technique For Order Preference By Similarity To Ideal Solution) algoritmasında, pozitif ve negatif ideal çözüm noktaları kullanılır.⁵ Yoğun rekabet ortamında işletmelerin performanslarının değerlendirilmesinde ve karşılaştırılmasında, çoklu finansal oranları göz önüne alarak çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde kullanılmaktadır.⁶

Adım 1. Karar Matrisinin Oluşturulması

Karar verici tarafından oluşturulan karar matrisinde yer alan satırda üstünlükleri sıralanmak istenen alternatifler, sütunda ise karar vermede kullanılacak değerlendirme kriterleri yer alır.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & \dots & a_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ a_{m1} & a_{m2} & a_{m3} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

Bu matris "i" alternatifinin "j" kriterine göre gerçek değerini ifade eder. Satır değerleri seçenekleri, sütun değerleri ise kriterleri temsil etmektedir. "m" değeri alternatif sayısını ve "n" değeri de değerlendirme kriteri sayısını göstermektedir.⁷

-
- 5 Ching-Lai Hwang-Kwangsun Yoon, **Multiple Attirube Decision Making An Introduction**, Sage Univesity Paper Series Quantitative Applications in the Social Sciences, 1981, pp:7-14
- 6 Yılmaz Akyüz-Tunga Bozdoğan-Emin Hantekin, **Topsis Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBf Dergisi, Cilt:XIII, Sayı:I, 2011, s.77
- 7 Ching-Lai Hwang, Kwangsun Yoon, **Multiple Attribute Decision Making: An Introduction**, Sage University Papers (Series: Quantitative Applications in the Social Sciences), 1995, p.38

Adım 2. Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Oluşturulması

Normalize edilmiş karar matrisi A matrisinin elemanlarından yararlanılarak ve aşağıdaki formül kullanılarak oluşturulur.⁸

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}} \quad i=1,2,3,\dots,m \quad j=1,2,3,\dots,n$$

R Matrisi ise;

$$R_{ij} = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

şeklinde oluşturulur.

Adım 3. Ağırlıklı Standart Karar Matrisinin Oluşturulması

Burada öncelikle değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlık değerleri (w_i) belirlenir. Daha sonra R matrisinin her bir sütunundaki elemanlar ilgili w_i değeri ile çarpılarak Ağırlıklı Standart Karar Matrisi (V) oluşturulur.

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & w_3 r_{13} & w_4 r_{14} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & w_3 r_{23} & w_4 r_{24} & \dots & w_n r_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & w_3 r_{m3} & w_4 r_{m4} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix}$$

Adım 4. İdeal A⁺ ve Negatif İdeal A⁻ Çözümlerinin Oluşturulması

İdeal çözüm setinin oluşturulabilmesi için V matrisindeki ağırlıklandırılmış değerlendirme kriterlerinin yani sütun değerlerinin en büyükleri (ilgili değerlendirme faktörü minimizasyon yönlü ise en küçüğü) seçilir. İdeal çözüm ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisinin en iyi performans değerinden oluşurken, negatif ideal çözüm en kötü değerlerden oluşur.

$$A^+ = (\max v_{ij}, j \in J), (\min v_{ij}, j \in J')$$

$$A^- = \{(\max v_{ij}, j \in J), (\min v_{ij}, j \in J')\}$$

$$A^+ = \{v1+, v2+, \dots, vn+\} \text{ (maksimum değerler)}$$

$$A^- = \{v1-, v2-, \dots, vn-\} \text{ (minimum değerler)}$$

J faydayı, J' maliyet değerlerini (kayıp değerlerini) gösterir.

8 Sezayi Dumanoglu, Nuray Ergül, **İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, No: 48, 2010, s.106

Adım 5. Alternatifler Arasındaki Mesafe Ölçülerinin Hesaplanması

İdeal noktaların tanımlanmasının ardından 5. adımda maksimum ve minimum ideal noktalara olan uzaklık değeri hesaplanır. Burada kullanılacak formül;

$$S^+_i = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v^+_j)^2} \quad i = 1, 2, \dots, 3$$

$$S^-_i = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v^-_j)^2} \quad i = 1, 2, \dots, 3$$

şeklindedir.

Hesaplanan S^+_i ve S^-_i sayısı karar noktası sayısı kadar olur.⁹

Adım 6. İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Bu adımda kullanılan ölçüt, negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içindeki payıdır.¹⁰

$$C^+_i = \frac{S^-_i}{S^-_i + S^+_i} \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$0 \leq C^+_i \leq 1$; $C^+_i=1$ ise ilgili karar noktasının ideal çözüme, $C^+_i=0$ ise ilgili karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını gösterir.¹¹

Adım 7. Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralamasının ve Puanın Bulunması

Bir önceki adımda elde edilen değerler büyüklük sırasına göre dizilir. Böylece karar noktalarının (alternatiflerin) önem sıraları belirlenir.¹²

2.2. Çalışma Kapsamına Alınan İşletmeler ve Analiz Dönemi

Çalışma kapsamına BİST “Otel, Motel, Pansiyon, Kamp ve Diğer Konaklama” sektöründe işlem gören 11 adet işletme dahil edilmiştir. Finansal oranların hesaplanmasında kullanılan bilgiler, BİST’in ve Kamuyu Aydınlatma Platformu’nun (KAP) resmi sitelerinde yayınlanan mali tablolardan elde edilmiştir.

Çalışma kapsamına alınan işletmeler Tablo 1’de yer almaktadır.

-
- 9 Sibel Yılmaz Türkmen, Gülcan Çağlı, İMBK’ye Kote Bilişim Sektörü Şirketlerinin Finansal Performanslarının TOPSIS Yöntemi İle Değerlendirilmesi, Maliye Finans Yazıları, Yıl:26, Sayı:95, 2012, s.66
- 10 Serkan Ballı, Serdar Korukoğlu, Operating System Selection Using Fuzzy And Ahp Topsis Methods, Mathematical and Computational Applications, Vol:14, No:2, 2009, p.125
- 11 Hasan Uygurtürk, Turhan Korkmaz, Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(2), 2012, s.5
- 12 S. Mahmoodzadeh, J. Shahrabi, M. Pariazar, M. S. Zaeri, Project Selection by Using Fuzzy AHP and TOPSIS Technique, World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering Vol:1, No:6, 2007, pp.303-330

Tablo 1.Çalışma Kapsamına Alınan İşletmeler

BİST İşlem Kodu	İşletme Adı
AYCES	ALTINYUNUS ÇEŞME TURİSTİK TESİSLER A.Ş.
FVORI	FAVORİ DİNLENME YERLERİ A.Ş.
KSTUR	KUŞTUR KUŞADASI TURİZM ENDÜSTRİ A.Ş.
MAALT	MARMARİS ALTINYUNUS TURİSTİK TESİSLER A.Ş.
MARTI	MARTI OTEL İŞLETMELERİ A.Ş.
MERIT	MERİT TURİZM YATIRIM VE İŞLETME A.Ş.
METUR	METEMTUR OTELCİLİK VE TURİZM İŞLETMELERİ A.Ş.
NTTUR	NET TURİZM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
PKENT	PETROKENT TURİZM A.Ş.
TEKTU	TEK-ART İNŞAAT TİCARET TURİZM SANAYİ VE YATIRIMLARI A.Ş.
UTPYA	UTOPYA TURİZM İNŞAAT İŞLETMECİLİK TİCARET A.Ş.

2.3. Çalışmada Kullanılan Finansal Oranlar

Finansal oranlar işletmelerin likidite, kârlılık, büyüme gibi konularda güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin görülmesini sağlar¹³ ve işletmelerin durumunu değerlendirme ve karşılaştırma olanağı verir. Burada işletme kendi içerisinde yıllar bazlı değerlendirmeye tabi tutulabileceği gibi, sektöründeki diğer işletmelerle de karşılaştırılabilir.¹⁴ İşletmenin performansını kendi içinde karşılaştırırken, geçmiş yıllara ait finansal oranlar kullanılır ve bu oranlarda yaşanan değişiklikler dikkate alınarak değerlendirme yapılır. Sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırma yapılması durumunda ise, ilgili oranların aynı zaman aralığı içerisinde her işletme için hesap-

lanması gerekir. Çalışmada ele alınan işletmeler 2010-2015 yılları arasında hem kendi içlerinde hem de sektördeki diğer işletmelerle karşılaştırılmıştır.

Performans analizinde kullanılan oranlar; likidite oranları, finansal yapı oranları, faaliyet oranları ve kârlılık oranları olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Çalışmada işletmelerin likidite durumu, varlık ve kaynaklarını etkin kullanımı, mali yapısı ve kârlılık durumu hakkında bilgi verebilecek ve aralarında görece ilişki kurulabilecek nitelikteki oranlar seçilmiştir. Analizde kullanılan finansal oranlar ve hesaplama yöntemleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

13 James R. Hitchner, **Financial Valuation: Applications and Models**, John Wiley & Sons, Inc., 2003, p.62

14 David Crowther, **Managing Finance: A Socially Responsible Approach**, Elsevier Butterword-Heinemann, Burlington, 2004, p. 46

Tablo 2'deki bilgilere göre, işletmelerin kısa vadeli borç ödeyebilme gücünü tespit etmek amacıyla cari oran ve likidite oranı kullanılmıştır. Varlıklarının etkin kullanım durumunu ortaya koymak amacıyla stok devir hızı, sabit aktif devir hızı ve toplam aktif devir hızı oranları kullanılmıştır. Mali yapı oranlarını temsilen seçilen borç-toplam aktif oranı ile işletme aktiflerinin yüzde kaçının borç ile karşılandığı¹⁵ tespit edilmiştir. Son olarak da işletmelerin kârlılıklarının belirlenmesi amacıyla net kâr marjı, öz sermaye kârlılığı ve aktif kârlılık oranları kullanılmıştır.¹⁶

3. UYGULAMA

Analizin ilk bölümünde ilgili işletmelerin finansal performanslarını belirlemek amacıyla seçilen finansal oranlar her bir işletme için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Hesaplanan finansal oranlar TOPSIS modelinin girdisi olarak kullanılmış ve işletmelerin performans puanları belirlenerek sıralama yapılmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında KSTUR ve MERIT işlem kodlu firmaların KAP'ta mali tabloları yer almadığından, bu yıllar 9 adet işletme üzerinden sıralanmıştır. Aynı zamanda 2015 yılına ait analize, yalnızca yıllık mali tabloları ilan edilen işletmeler dahil edilmiştir.

Tablo 2. Çalışma Kapsamında Kullanılan Oranlar

Cari Oran (CO)	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Likidite Oranı (LO)	Dönen Varlıklar - Stoklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
Stok Devir Hızı (SDH)	Satışların Maliyeti / Ortalama Stok
Sabit Aktif Devir Hızı (SADH)	Net Satışlar / Sabit Aktifler
Toplam Aktif Devir Hızı (TADH)	Net Satışlar / Aktif Toplamı
Borç-Toplam Aktif Oranı (BO/TA)	Toplam Borç / Toplam Aktifler
Net Kâr Marjı (NKM)	Net Dönem Kârı / Net Satışlar
Öz Sermaye Kârlılığı (ÖK)	Net Dönem Kârı / Öz Sermaye
Aktif Kârlılık Oranı (AKO)	Dönem Net Kârı / Aktif Toplamı

15 Osman Uluyol, Fuat Lebe, Yusuf Ekrem Akbaş, **Firmaların Finansal Kaldıraç Oranları ile Öz sermaye Kârlılığı Arasındaki İlişki: Hisseleri Borsa İstanbul (BİST)'da İşlem Gören Şirketler Üzerinde Sektörler Üzerinde Bir Araştırma**, İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, 2014, s.71

16 Uygurtürk, Korkmaz, **a.g.m.**, s.100-102

Çalışmanın uygulama bölümüne örnek teşkil etmesi bakımından sadece 2015 yılına ilişkin veriler tablolar halinde gösterilmiştir. Son bölü-

münde yapılan değerlendirmenin incelenebilmesi adına, diğer yıllara ait karar matrisleri “Ekler” bölümünde sunulmuştur.

Tablo 3. 2015 Yılı Standart Karar Matrisi

KARAR MATRİSİ									
2015	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,644	0,565	51,342	0,152	0,149	0,153	-0,058	-0,010	-0,009
MAALT	10,182	10,177	198,306	0,181	0,113	0,041	0,484	0,057	0,055
METUR	10,228	2,020	0,291	11,450	0,796	0,830	0,375	1,753	0,298
PKENT	0,564	0,412	7,570	1,126	0,789	0,547	0,023	0,041	0,018
TEKTU	4,363	4,360	154,466	0,125	0,075	0,355	0,111	0,013	0,008
KSTUR	2,343	2,343	0,000	0,015	0,009	0,175	10,761	0,117	0,097
MERIT	4,168	4,168	0,000	0,758	0,523	0,086	0,314	0,180	0,164
NORM	15,840	12,248	256,668	11,533	1,253	1,085	10,784	1,768	0,359

Tablo 4. 2015 Yılı Normalize Edilmiş Karar Matrisi

NORMALİZE EDİLMİŞ KARAR MATRİSİ										
2015	Kriterler									
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO	
AYCES	0,041	0,046	0,200	0,013	0,119	0,141	-0,005	-0,006	-0,025	
MAALT	0,643	0,831	0,773	0,016	0,090	0,038	0,045	0,032	0,153	
METUR	0,646	0,165	0,001	0,993	0,635	0,765	0,035	0,992	0,831	
PKENT	0,036	0,034	0,029	0,098	0,630	0,504	0,002	0,023	0,050	
TEKTU	0,275	0,356	0,602	0,011	0,060	0,327	0,010	0,007	0,022	
KSTUR	0,148	0,191	0,000	0,001	0,007	0,161	0,998	0,066	0,270	
MERIT	0,263	0,340	0,000	0,066	0,417	0,079	0,029	0,102	0,457	
TOPLAM	2,051	1,963	1,605	1,197	1,958	2,016	1,114	1,217	1,760	14,881

Tablo 5. 2015 Yılı Kriter Ağırlıkları

wi	0,138	0,132	0,108	0,080	0,132	0,135	0,075	0,082	0,118
----	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Tablo 6. 2015 Yılı Ağırlıklı Standart Karar Matrisi

AĞIRLIKLI STANDART KARAR MATRİSİ									
2015	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,006	0,006	0,022	0,001	0,016	0,019	0,000	0,000	-0,003
MAALT	0,089	0,110	0,083	0,001	0,012	0,005	0,003	0,003	0,018
METUR	0,089	0,022	0,000	0,080	0,084	0,104	0,003	0,081	0,098
PKENT	0,005	0,004	0,003	0,008	0,083	0,068	0,000	0,002	0,006
TEKTU	0,038	0,047	0,065	0,001	0,008	0,044	0,001	0,001	0,003
KSTUR	0,020	0,025	0,000	0,000	0,001	0,022	0,075	0,005	0,032
MERIT	0,036	0,045	0,000	0,005	0,055	0,011	0,002	0,008	0,054

Tablo 7. 2015 Yılı Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler

A ⁺	0,089	0,110	0,083	0,080	0,084	0,104	0,075	0,081	0,098
A ⁻	0,005	0,004	0,000	0,000	0,001	0,005	0,000	0,000	-0,003

Tablo 8. 2015 Yılı Pozitif ve Negatif İdeal Çözüme Uzaklık Değerleri, İdeal Çözüm Değeri ve Başarı Sıralaması

İşletmeler	S ⁺	S ⁻	C ⁺	Sıralama
AYCES	0,249	0,030	0,107	7
MAALT	0,197	0,160	0,449	2
METUR	0,141	0,217	0,607	1
PKENT	0,227	0,104	0,315	4
TEKTU	0,208	0,093	0,310	5
KSTUR	0,221	0,089	0,286	6
MERIT	0,204	0,094	0,317	3

Tablo 9. Çalışma Kapsamına Alınan İşletmelerin “C” Değerleri ve Sıralamaları

İşletmeler	2010		2011		2012		2013		2014	
	C Değeri	Sıra	C Değeri	Sıra	C Değeri	Sıra	C Değeri	Sıra	C Değeri	Sıra
AYCES	0,338	5	0,025	6	0,231	10	0,147	10	0,197	9
FVORI	0,283	7	0,009	8	0,267	8	0,253	7	0,266	6
KSTUR	X	X	X	X	0,457	3	0,312	5	0,342	5
MAALT	0,344	4	0,282	2	0,490	2	0,516	1	0,498	1
MARTI	0,220	9	0,012	7	0,228	11	0,268	6	0,183	10
MERIT	X	X	X	X	0,299	7	0,453	2	0,352	4
METUR	0,365	3	0,078	3	0,527	1	0,378	4	0,379	3
NTTUR	0,302	6	0,000	9	0,313	6	0,110	11	0,180	11
PKENT	0,492	1	0,031	5	0,379	4	0,389	3	0,438	2
TEKTU	0,408	2	0,318	1	0,362	5	0,227	8	0,227	8
UTPYA	0,242	8	0,032	4	0,244	9	0,206	9	0,227	7

4. SONUÇ

Yapılan analizlere göre en başarılı finansal performans gösteren turizm işletmeleri 2010 yılında PKENT; 2011 yılında TEKTU; 2012 yılında METUR; 2013,2014 yıllarında MAALT ve 2015 yıllarında METUR olmuştur. En başarısız finansal performans gösteren turizm işletmeleri ise 2010,2012 yıllarında MARTI; 2011, 2013, 2014 yıllarında NTTUR ve 2015 yılında AYCES olmuştur.

2010 yılında en başarılı finansal performans puanına sahip PKENT’in, karar matrisinde yer alan finansal oranları incelendiğinde, sabit ve aktif devir hızı oranlarıyla ilk sırada, öz sermaye kârlılığı oranıyla ikinci sırada ve stok devir hızı oranıyla üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Sabit ve aktif devir hızı oranlarının yüksek olması işletmenin varlıklarını etkin kullandığını şeklinde değerlendirilebilir. Turizm gibi emek yoğun sek-

törlerde yer alan işletmelerin duran varlıkları aktif payları içerisinde büyük bir orana sahiptir. Bu nedenle aktif devir hızı oranları çoğunlukla düşüktür. Ancak PKENT 2010 yılı içerisinde en yüksek net satış tutarına sahip dördüncü firmadır ve bu firmalar arasında en düşük duran varlık miktarına sahiptir. Bu durumda da aktif devir hızı oranları yüksek çıkmıştır. Öz sermaye kârlılık oranının yüksek çıkması, işletmenin ortaklarca tahsis edilmiş değerlerini etkin ve verimli kullandığı; stok devir hızının yüksek oluşu ise, işletmenin stoklarını daha optimal düzeyde tuttuğu ve kullandığı şeklinde yorumlanabilir. Bu durumda daha az işletme sermayesi ile daha fazla kâr elde etme olanağına sahip olduğu söylenebilir.

2011 yılında finansal performans analizine alınan 9 işletme arasından en başarılı performans puanına sahip işletme TEKTU olmuştur. İşletmenin 2011 yılını ilk sırada tamamlamış olması cari oran, likidite oranı ve stok devir hızı oranının diğer iş-

letmelerden daha yüksek olmasına bağlanmıştır. Cari oranın yüksek oluşu işletmenin, net işletme sermayesinin yeterli olduğu ve borç ödeyebilme kapasitesinin etkin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda TEKTU ilgili yılda analize dahil olan işletmeler arasında dönen varlık tutarının en yüksek olduğu üçüncü firmadır ve ilk iki sırayı alan MARTI ile NTTUR'a oranla çok daha az kısa vadeli borca sahiptir. Ayrıca MARTI ve NTTUR'a göre stok tutarı da oldukça azdır. Bu nedenle likidite oranı yüksektir. Bu durum işletmenin olağanüstü durumlarda hazır değerlerini hızla nakde dönüştürerek kısa vadeli yabancı kaynaklarını rahatlıkla karşılayabileceği şeklinde değerlendirilir.

2012 yılında en yüksek finansal performans puanına sahip METUR, sabit aktif devir hızı oranı, borç-toplam aktif oranı, net kâr marjı oranı, öz sermaye kârlılık oranı ve aktif kârlılık oranı ile birinci sırada yer almaktadır. Finansal kaldıraç oranı olarak da adlandırılan borç-toplam aktif oranının yüksek olması, firmanın spekülatif tarzda finanse edildiğini, kredi verenler açısından riskli bir pozisyonda olduğunu, yüksek faiz yükü altına girdiğini ve bu nedenle faiz ve anaparanın geri ödeme yükümlülüğü esnasında sıkıntıya düşebileceğini göstermektedir. Fakat yabancı kaynak kullanımı belli bir optimaliteye kadar öz sermaye kârlılığını arttıran bir durumdur. Nitekim öz sermaye kârlılık oranının en yüksek ortalaması da METUR'a aittir. İlgili yılda MAALT en yüksek ikinci performans puanına sahiptir. Cari oran, likidite oranı ve stok devir hızı oranı ile ilk sırada yer almaktadır. Aynı zamanda net satış tutarı da METUR'a oranla oldukça fazladır. Ancak gelir tablosunda yer alan gider kalemlerinin oransal olarak çokluğu nedeniyle dönem net karının düşük olduğu görülmektedir. Bu nedenle net kâr

marjı, öz sermaye ve aktif kârlılık oranlarında METUR'un gerisinde kalmıştır.

2013 ve 2014 yıllarında en yüksek finansal performans puanının MAALT'a ait olduğu ve işletmenin 2015 yılını ikinci sırada tamamladığı görülmektedir. Her üç yılda da firma cari oran, likidite oranı ve stok devir hızı oranı ile ilk sıralarda yer almaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi cari ve likidite oranlarının yüksek oluşu, işletmenin borç ödeyebilme gücünü göstermektedir. Ancak bu oranların net işletme sermayesindeki değişiklikler ile birlikte değerlendirmesi daha uygun görülür. Net işletme sermayesindeki artışla birlikte, dönen varlık oranı kısa vadeli yabancı kaynak oranından daha hızlı bir artış göstermelidir. İşletmenin net işletme sermayesi 2010-2015 yılları arasında yaklaşık olarak %35 oranında artan bir seyir izlemiştir. Aynı zamanda ilgili yıllar analiz edildiğinde dönen varlık artış oranının kısa vadeli yabancı kaynak artış oranından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışma sonucunda, turizm sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin performans puanlarının analiz dönemi içerisinde dalgalanma gösterdiği görülmektedir. Ancak ilk ve son iki sırayı alan işletmelerin istikrarlı bir şekilde mevcut konumlarını koruma eğilimi içinde olduğu da tespit edilmiştir. Buna ek olarak 2010 yılında dördüncü sırada yer alan MAALT, 2011-2012 yıllarında ikinci sıraya yükselmiş, 2013-2014 yıllarını ilk sırada tamamlamış ve 2015 yılını yeniden ikinci sırada bitirmiştir. Firmanın mali tabloları ve ele alınan finansal oranları incelendiğinde cari oran, likidite oranı ve stok devir hızı oranlarının çoğunlukla diğer firmalardan yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, sözü geçen oranların finansal performans puanını diğer oranlara göre daha fazla etkilediği şeklinde yorumlanmıştır.

EKLER**Ek 1: 2010 Yılı Standart Karar Matrisi**

KARAR MATRİSİ									
2010	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,180	0,150	34,680	0,164	0,161	0,170	-0,179	-0,035	-0,029
FVORI	0,102	0,042	8,230	0,057	0,056	0,933	-1,657	-1,378	-0,093
MAALT	2,845	2,636	15,291	0,318	0,294	0,108	0,162	0,053	0,048
MARTI	1,157	0,667	0,947	0,309	0,200	0,402	-0,096	-0,032	-0,019
METUR	0,991	0,790	1,228	0,197	0,119	0,982	-0,841	-5,419	-0,101
NTTUR	5,112	3,965	0,631	0,153	0,098	0,098	1,700	0,184	0,166
PKENT	0,447	0,375	11,109	0,831	0,612	0,600	0,055	0,085	0,034
TEKTU	6,873	6,777	9,053	0,080	0,062	0,062	0,126	0,008	0,008
UTPYA	1,123	0,759	1,319	0,283	0,160	0,615	-0,158	-0,075	-0,029
NORM	9,235	8,391	41,402	1,032	0,764	1,670	2,541	5,596	0,228

Ek 2: 2011 Yılı Standart Karar Matrisi

KARAR MATRİSİ									
2011	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,895	0,836	34,609	0,176	0,168	0,178	-0,036	-0,007	-0,006
FVORI	0,543	0,474	7,141	0,072	0,065	0,896	0,019	0,639	0,066
MAALT	7,424	7,307	29,803	0,391	0,320	0,113	0,242	0,087	0,077
MARTI	0,903	0,536	1,170	0,318	0,220	0,552	-0,120	-0,059	-0,026
METUR	1,930	1,843	0,795	1,596	0,044	1,033	-6,175	8,337	-0,272
NTTUR	0,357	0,258	3,379	0,110	0,101	0,263	0,690	0,094	0,069
PKENT	0,926	0,848	13,696	1,145	0,674	0,468	0,227	0,288	0,153
TEKTU	9,376	9,363	96,797	0,086	0,067	0,053	0,244	0,017	0,016
UTPYA	1,280	0,987	4,169	0,275	0,232	0,372	-0,015	-0,005	-0,003
NORM	12,300	12,142	108,282	2,060	0,841	1,627	6,228	8,368	0,337

Ek 3: 2012 Yılı Standart Karar Matrisi

KARAR MATRİSİ									
2012	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,620	0,574	42,030	0,193	0,185	0,172	0,063	0,014	0,011
FVORI	0,308	0,149	7,293	0,086	0,084	0,776	0,068	0,026	0,006
MAALT	10,542	10,431	41,850	0,307	0,229	0,105	0,253	0,065	0,058
MARTI	0,684	0,592	3,812	0,246	0,181	0,697	-0,213	-0,127	-0,038
METUR	1,728	0,494	0,222	1,333	0,297	0,821	0,724	1,204	0,215
NTTUR	0,549	0,537	21,146	0,067	0,059	0,328	0,596	0,053	0,035
PKENT	0,506	0,368	11,454	1,067	0,811	0,495	-0,148	-0,238	-0,120
TEKTU	2,698	2,693	101,606	0,072	0,061	0,089	0,171	0,011	0,010
UTPYA	0,850	0,755	6,423	0,208	0,175	0,419	0,171	0,051	0,03
KSTUR	6,644	6,193	11,512	0,779	0,466	0,069	0,238	0,119	0,111
MERIT	3,325	3,325	0,000	0,375	0,287	0,080	0,211	0,066	0,060
NORM	13,373	12,939	121,085	1,979	1,100	1,533	1,086	1,246	0,289

Ek 4: 2013 Yılı Standart Karar Matrisi

KARAR MATRİSİ									
2013	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,446	0,413	42,595	0,198	0,191	0,185	-0,041	-0,010	-0,008
FVORI	0,202	0,036	4,835	0,031	0,030	0,844	-2,554	-0,493	-0,077
MAALT	12,891	12,875	257,719	0,158	0,124	0,025	0,158	0,020	0,020
MARTI	0,565	0,491	5,044	0,268	0,208	0,827	-0,477	-0,574	-0,099
METUR	2,987	0,826	0,037	0,076	0,021	1,049	-10,529	4,584	-0,223
NTTUR	0,363	0,346	14,373	0,034	0,033	0,175	4,472	0,179	0,148
PKENT	0,722	0,620	13,903	1,121	0,772	0,460	0,089	0,127	0,069
TEKTU	2,092	2,088	142,489	0,101	0,084	0,112	0,150	0,014	0,013
UTPYA	0,503	0,488	35,551	0,229	0,196	0,519	-0,486	-0,198	-0,095
KSTUR	3,696	3,430	13,045	0,711	0,481	0,101	0,364	0,195	0,175
MERIT	4,115	4,115	0,000	1,652	0,717	0,144	0,469	0,393	0,336
NORM	14,544	14,165	300,698	2,167	1,218	1,757	11,758	4,676	0,495

Ek 5: 2014 Yılı Standart Karar Matrisi

KARAR MATRİSİ									
2014	Kriterler								
İşletmeler	CO	LO	SDH	SADH	TADH	B/TA	NKM	ÖK	AKO
AYCES	0,252	0,221	50,734	0,214	0,209	0,173	-0,041	-0,010	-0,009
FVORI	0,211	0,040	0,000	0,003	0,003	0,876	-11,568	-0,297	-0,037
MAALT	17,554	17,539	169,684	0,138	0,099	0,022	0,540	0,054	0,053
MARTI	0,350	0,325	11,932	0,130	0,116	0,496	-0,422	-0,097	-0,049
METUR	2,521	0,626	0,000	0,000	0,000	1,294	0,000	0,833	-0,245
NTTUR	3,222	3,197	16,662	0,043	0,034	0,110	4,273	0,163	0,145
PKENT	0,473	0,316	9,996	1,057	0,806	0,525	-0,056	-0,094	-0,045
TEKTU	1,418	1,416	88,544	0,093	0,069	0,203	0,149	0,013	0,01
UTPYA	0,374	0,353	25,779	0,240	0,212	0,507	-0,025	-0,011	-0,005
KSTUR	2,020	2,020	0,000	0,725	0,492	0,161	0,312	0,183	0,154
MERIT	1,840	1,840	0,000	0,686	0,566	0,101	0,376	0,237	0,213
NORM	18,302	18,113	200,975	1,504	1,153	1,828	12,362	0,959	0,399

KAYNAKÇA

- AKYÜZ Yılmaz, BOZDOĞAN Tunga, HANTEKİN Emin, Topsis Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBf Dergisi, Cilt:XIII, Sayı:I, 2011
- BALLI Serkan, KORUKOĞLU Serdar, Operating System Selection Using Fuzzy And Ahp Topsis Methods, Mathematical and Computational Applications, Vol:14, No:2, 2009.
- BÜLBÜL Serpil - KÖSE Ali, Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011.
- CROWTHER David, Managing Finance: A Socially Responsible Approach, Elsevier Butterword-Heinemann, Burlington, 2004.
- DUMANOĞLU Sezayi - ERGÜL Nuray, "İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 48, 2010.
- ELEREN Ali, SOBA Mustafa, İşletmelerde Çok Boyutlu Performans Ölçümü ve Uşak Deri Sektöründe Bir Uygulama, Uluslararası Davraz Kongresi, <http://idc.sdu.edu.tr/2009/ekitap.html> (Erişim: 05.01.2016)
- HWANG Ching-Lai - YOON Kwangsun, Multiple Attirube Decision Making An Introduction, Sage Univesity Paper Series Quantitative Applications in the Social Sciences, 1981.
- HWANG Ching-Lai - YOON Kwangsun, Multiple Attribute Decision Making: An Introduction, Sage University Papers (Series: Quantitative Applications in the Social Sciences), 1995.
- HITCHNER James R., Financial Valuation: Applications and Models, John Wiley & Sons, Inc., 2003.
- MAHMOODZADEH S. - SHAHRABİ J. - PARIAZAR M. - ZAERI M. S., "Project Selection by Using Fuzzy AHP and TOPSIS Technique", World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering Vol:1, No:6, 2007.
- OPRİCOVİC Serafim - TZENG Gwo-Hshiung, "Compromise Solution By MCDM Methods: A Comparative Analysis Of Vikor and Topsis", European Journal of Operational Research 156, 2004.
- ULUYOL Osman - LEBE Fuat - AKBAŞ Yusuf Ekrem, "Firmaların Finansal Kaldıraç Oranları ile Öz sermaye Kârlılığı Arasındaki İlişki: Hisseleri Borsa İstanbul (BİST)'da İşlem Gören Şirketler Üzerinde Sektörler Üzerinde Bir Araştırma", İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, 2014.
- UYGURTÜRK Hasan - KORKMAZ Turhan, "Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(2), 2012.
- YILMAZ TÜRKMEN Sibel, ÇAĞIL Gülcan, İMBK'ye Kote Bilişim Sektörü Şirketlerinin Finansal Performanslarının TOPSIS Yöntemi İle Değerlendirilmesi, Maliye Finans Yazıları, Yıl:26, Sayı:95, 2012.
- YÜKÇÜ Süleyman - ATAĞAN Gülşah, "TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerleme", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:45, 2010.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN KOŞULLARI

- 1- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2- Dergide basılması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine gönderilmelidir. Dergide yayınlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır. Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurulu'nca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayınlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 3- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazılar, Microsoft Windows Word veya Mac OS programla yazılmalı ve CD - DVD veya Flash diske kaydedilerek yada e-mail ile dergiye gönderilmelidir.
- 2- Yazılar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
  - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
  - ii. Başlığın sağ alt tarafında yazarın ünvanı ve adı gösterilmelidir.
  - iii. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
  - iv. İlk sayfada, makelenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) Öz'leri yer almalıdır.
  - v. Öz'lerin altında anahtar sözcükler (keywords) bulunmalıdır.

- 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.
- 5- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 6- Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynakça bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 7- Kaynakça gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.

Lucey, Terry, Costing, 4th Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.

Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, “An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations”, The Accounting Historians Journal, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.

- 8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
- 9- Makale başlangıç sayfasında gönderim tarihi gün-ay-yıl olarak yazılmalıdır.
- 10- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için “basıla” verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- 11- Çalışma bir dilekçe ile birlikte gönderilmelidir. Dilekçe de iletişim adresi, T.C.Kimlik no, telefon bilgileride yer almalıdır.

Yazışma Adresi

Ali E. DOĞANOĞLU

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi

Şehit Gönenc Şk. No:28/3 06570 **Anıttepe/ANKARA**

Tel : (0.312) 230 04 51 - 52

Faks : (0.312) 230 04 97

e-posta : alid@turmobil.org.tr